

NOVOSTI HOBOCI

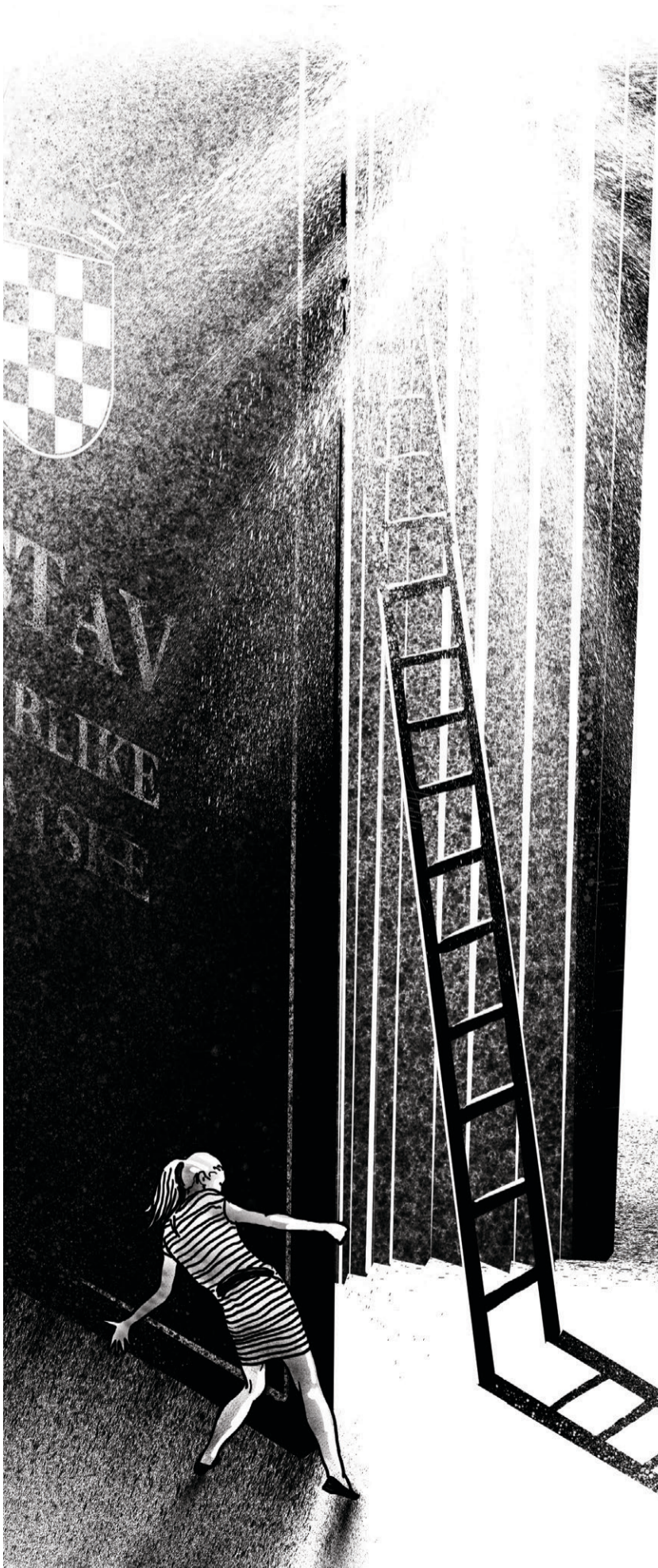
#1265

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 15. 3. 2024.
Cijena: 1.33€

9 771845 895007

1 1 2024

Pobačaj u Ustav

Ustav SFRJ iz 1974. sadržavao je odredbu o pravu čovjeka da slobodno odlučuje o rađanju djece, koju su u nekom obliku prenijele i četiri države nastale raspadom. Hrvatska nije među njima. Dok HDZ-ova vlada već petu godinu ignorira rješenje Ustavnog suda, pojedine inicijative i stranke nastoje pravo na pobačaj unijeti u Ustav

str. 7-8.

Neizvjestan treći mandat

Premda Zoran Milanović ostavlja realnu mogućnost da Daniel Markić bude ravnatelj SOA-e još četiri godine, sve je izvjesnije da će treći mandat dobiti jedino pod uvjetom da Andrej Plenković zadrži premijerski položaj i poslije predstojećih izbora

Daniel Markić
(Foto: Davorin
Višnjic/PIXSELL)

NA ovim smo stranicama prije nepuna dva i pol mjeseca predviđali da je treći mandat DANIELA MARKIĆA, kojem drugi mandat istječe 6. svibnja, najrealnija opcija kad je riječ o položaju ravnatelja Sigurnosno-obavještajne agencije, unatoč otvorenoj dvojbi je li dobro da isti čovjek bude dvanaest godina na čelu civilne tajne službe, naročito ako se zna da ni jedan Markićev prethodnik na toj dužnosti nije bio duže od četiri godine. No onda se dogodilo da je premijer ANDREJ PLENKOVIĆ odabrao suca IVANA TURUDIĆA za novog glavnog državnog odvjetnika. Predsjednik Republike ZORAN MILANOVIĆ otpočeta je bio protiv imenovanja Turudića na tako važnu i moćnu poziciju, a to je argumentirao sučevom povezanošću s HDZ-om, njegovom jasnom političkom svrstanošću i političkim djelovanjem te njegovim vezama s ljudima iz podzemlja i polusvijeta. Prije nego što je Vlada predložila Saboru da izglasa Turudićevo instaliranje u DORH, Plenković je zatražio od SOA-e sažetke dosadašnjih sigurnosnih provjera kojima je dotični bio podvrgavan 2009., 2014. i 2019. kao 'uskočki' sudac na Županijskom sudu u Zagrebu. U tim sažecima nije bilo SOA-inih operativnih informacija o Turudićevim tajnim susretima s osumnjičenim nogometnim menadžerom ZDRAVKOM MAMIĆEM, koji je bio pod zakonitim nadzorom sigurnosne službe, u kasno ljeto 2015., neposredno po Mamićevom izlasku iz istražnog zatvora uz položenu ogromnu jamčevinu. Turudić je u to vrijeme bio predsjednik zagrebačkog Županijskog suda.

Milanović i njegov savjetnik za nacionalnu sigurnost DRAGAN LOZANČIĆ znali su da u SOA-i postoje zabilježbe o tim konspirativnim sastancima: prvi je u ljeto 2015. bio predsjednik Vlade, a drugi ravnatelj SOA-e.

Milanović je zatražio od SOA-e da mu dostavi te izvještaje iz kolovoza 2015., a onda ih je prosljedio premijeru Plenkoviću. Premijer se, međutim, nije dao smesti dokazima o nedopuštenim kontaktima i lažima svog kandidata za glavnog državnog odvjetnika: to što je informacije dobio tek nakon što se odlučio za Turudića protumačio je kao politički udar na Vladu i proglasio irrelevantnim sve što se tiče prošlosti njegovog odabranika. Nije se slučajno dogodilo da se SOA-ine informacije o susretima Turudića i Mamića nisu

našle u SOA-inoj sigurnosnoj provjeri Turudića 2019., odnosno u onim sažecima sigurnosnih provjera što su dostavljeni premijeru. To je krupan propust, možda nedovoljan za potezanje odgovornosti ravnatelja Markića, ali itekako dovoljan da se preispita koncept i smisao sigurnosnih provjera te da se poprave unutrašnji mehanizmi i protokoli o izvještavanju predsjednika i premijera. Milanović je u više navrata javno dao do znanja da neće olako prijeći preko onoga što se dogodilo, no u Vladi ga nisu shvatili ozbiljno.

E, onda je, na samom kraju veljače, postignut dogovor predsjednika Republike i Vlade o imenovanju generala TIHOMIRA KUNDIDA za načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske. Plenković je tada kazao da je Kundid bio Milanovićev prijedlog, a da je zauzvrat dogovoreno da se predsjednik suglasi s premijerovim prijedlogom o davanju trećeg mandata Markiću. IVAN ANUŠIĆ, potpredsjednik Vlade i ministar obrane, posvjedočio je da se on tako sporazumio s Milanovićem, no Milanović smatra da o tom imenovanju moraju izravno razgovarati i usuglasiti se predsjednik i premijer, jer zakon kao predlagatelj navodi predsjednika Vlade a ne Vladu. Plenković, međutim, odbija izravnu komunikaciju. 'Vlada kaže – naš kandidat je taj i taj. Pogrešno. Upozoravam da se to ne radi, jer tako uništavate tog čovjeka. To ne može biti javna sfera. Nisam ništa ni prihvatio ni odbio, a kamoli dao neka obećanja, ali moramo razgovarati, a gospodin AP to ne želi. To je vrlo nekorektno i prema Danielu Markiću. Nota bene, radi se o njegovom trećem mandatu na čelu SOA-e, što je samo po sebi tema za poseban razgovor', izjavio je Milanović krajem prošlog tjedna, a u ponedjeljak poslao i pismo Plenkoviću u kojem mu je predložio da Markića imenuju za vršitelja dužnosti ravnatelja SOA-e od isteka njegovog mandata – dakle, od 6. svibnja – do izbora novog ravnatelja SOA-e, a najdulje na dva mjeseca. Napisao je, također, da će čvrsto inzistirati na imenovanju zamjenika ravnatelja SOA-e: ta dužnost predviđena je zakonom, ali nepopunjena je više od petnaest godina.

'Izgledno je da će mandat ravnatelja SOA-e završiti u trenutku, početkom svibnja, kada vrlo vjerojatno još neće biti formirana nova Vlada RH zbog čega se neće moći provesti ni zakonska procedura imenovanja ravnatelja SOA-e', napisao je Milanović. 'Bez racionalnog objašnjenja odbili ste prijedlog da sada – dok još i Vi kao predsjednik Vlade RH imate mandat, a prije raspuštanja Hrvatskog sabora – imenujemo ravnatelja SOA-e i zamjenika ravnatelja SOA-e, a kao što je to i propisano člankom 66. Zakona o Sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske. Isto tako, niste pokazali ni najmanje interesa da se pristupi izmjenama relevantnih podzakonskih akata kojima bi se poboljšalo funkcioniranje SOA-a i tako izbjeglo ponavljanje 'slučaja Turudić'. Kako bismo izbjegli situaciju u kojoj SOA ostaje bez ravnatelja, a zamjenik nije imenovan, predlažem Vam da zajedno, sukladno našim ustavnim i zakonskim ovlastima, imenujemo Daniela Markića za vršitelja dužnosti ravnatelja SOA-e.'

Plenković je u utorku odbio Milanovićevu ideju o Markiću kao vršitelju dužnosti na određeno vrijeme i ponovno ga pozvao da supotpíše rješenje o imenovanju Markića na novi četverogodišnji mandat, ali ako predsjednik ne promijeni svoj stav, a očito je da se to neće zbiti ne ispune li se njegovi zahtjevi, premijer neće imati drugog izbora nego pristati da SOA-om upravlja privremeni šef, Markić ili netko drugi. Premda Milanović ostavlja realnu mogućnost da Markić bude ravnatelj tajne službe još četiri godine, sve je izvjesnije da će aktualni ravnatelj SOA-e dobiti treći mandat jedino pod uvjetom da Andrej Plenković zadrži premijerski položaj i poslije predstojećih izbora. ■

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 15/03/2024

NOVOSTI
#1265

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Interna-
cionalne), Dragana Bošnjak,
Milan Cimeša, Zoran
Daskalović, Ivica Đikić,
Tena Erceg, Dragan
Grozđanić, Mirna Jasić Gašić,
Nenad Jovanović, Vladimir
Jurišić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimičević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNICE
Luka Duplancić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000

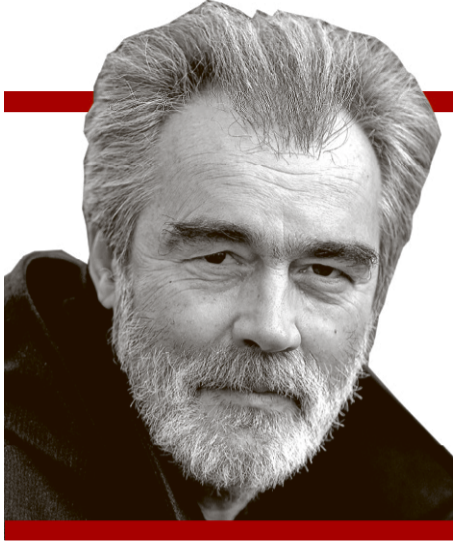
Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

UVREDE
& PODMETANJA

Tri opscenosti

PIŠE Viktor Ivančić

Smisao 'Lex AP-a' nije u tome da osigura poštenu sudski postupak, nego da zaštiti od progona i javnog difamiranja korumpirane nositelje vlasti. Važno je da se alat koji je izvorno bio namijenjen likvidaciji izabranih protivnika prestane upotrebljavati protiv dojučerašnjih korisnika

SADA, kad je famozni 'Lex AP' u konačnoj verziji napokon zapakiran za izglasavanje u Saboru, kako bismo tu operaciju vlasti mogli nazvati?

Najprikladnije ju je nazvati udruženim zločinačkim pothvatom (UZP) uperenim protiv demokracije i slobode štampe. Kao što se ispravno navodi u otvorenom pismu Hrvatskog novinarskog društva, koje je supotpisalo 18 glavnih urednika informativnih medija, radi se o udaru na javni interes i novinarsku profesiju, te o otvorenom napadu na zviždače. Sudionici UZP-a su HDZ i partije koje s tom strankom koaliraju radi održavanja autoritarne vladavine.

Nije li udruženi zločinački pothvat (UZP) suviše oštar naziv za postupak koji je, ipak, proveden kroz tzv. parlamentarno-demokratsku proceduru?

Naprotiv, termin je previše blag. Pogotovo kada znamo da je korištenje 'demokratskih procedura' za opstrukciju demokracije odavno postala rutinska praksa vladajuće klase. To, međutim, nije jedini nastrani element u ovoj priči. Operacija 'demokratskog' nametanja antidemokratskog 'Lex AP-a' mogla bi se dakle opisati i preciznije: kao udruženi zločinački pothvat (UZP) s nekoliko dodanih opscenosti.

Koje su to opscenosti?
Prva se tiče toga da su UZP-ovci u sporni zakonski paragraf naknadno dodali odredbu po kojoj novinari zbog 'neovlaštenog otkrivanja sadržaja izvidne ili dokazne radnje' ne mogu biti izloženi kaznenome progono, nego će kazne biti rezervirane samo za zviždače. UZP-ovci time tobože dokazuju da nemaju ambiciju ograničavati slobodu štampe, a zapravo produbljuju svoj zločin, time što ga cinično prikrivaju.

Kako ga prikrivaju?
Najprije, novinari ne mogu biti zbiljski slobodni ako su njihovi izvori kriminalizirani. Zatim, kao što se precizira u pismu HND-a, zahvaljujući 'Lex AP-u' organi gonjenja će novinare moći pozivati na informativne razgovore, pretraživati im stanove, kopirati telefonske kontakte, presretati elektronsku poštu, oduzimati mobitele, laptope i arhivu koja se u njima nalazi... U tom lancu represije najmanje je važno što novinare neće biti moguće još i posjesti na optuženičku klupu. Na optuženičkoj klupi završit će zviždači. Ili, još gore: zbog straha od trogodišnje zatvorske kazne, prestat će dojavljivati slučajeve korupcije i zloupotrebe vlasti, što i jest svrha 'Lex AP-a'.

Što se onda postiglo naknadnim ugrađivanjem 'zaštite' novinara u novi paragraf Kaznenog zakona?

Postiglo se to da će novinari, umjesto da pojedju govno, pojedju govno u celofanu.

Je li to dobro ili loše?

Svaka ozbiljnija analiza pokazat će da jedne govane, doduše, jest prilično neugodno, ali u pravilu ne završava fatalno po život i zdravlje. Dočim gutanje celofana može dovesti do ozbiljnijih zdravstvenih teškoća, zapletaja crijeva, pa i smrti.

A koja bi bila druga opscenost?

Ona leži u činjenici da je 'curenje informacija iz istraga' do prije nekog vremena predstavljalo metodu koju je upravo vlast obilno koristila za obračune s političkim neprijateljima ili palim tranzicijskim velikanima, kojima je trebalo zabiti glogov kolac u mrtvo i poluraspadnuto truplo. Štoviše, može se tvrditi da je HDZ patentirao tu egzektivnu tehniku, a zatim je razvio do fantastičnih razmjera. Točnije: do mjere da mu je počela raditi o glavi.

Dvostruki učinak UZP-a – Andrej Plenković (Foto: Marko Prpić/PIXSELL)

Što to znači?

Kako smo prije neku godinu, prilikom hapšenja ministra DARKA HORVATA, na ovim stranicama zabilježili: 'Oružje kojim se politička moć obično služi za likvidaciju političkih protivnika, zbog poremećaja u mehanizmu okidanja, dovelo je do samoranjavanja. Jedina stvarna šteta je što rane nisu smrtonosne.'

Kako je to 'oružje' dotad funkcioniralo?

Tako što je devet od deset slučajeva 'curenja podataka iz istraga' režirao sam vladajući aparat. Onu desetinu stvarnih novinarskih otkrića, koja nisu išla u prilog vlasti, mogli smo pronaći jedino u nezavisnim glasilima, ali ih vodeći mediji uglavnom ne bi prenosili, pa ona vrlo često nisu ni dorasla do 'afere'. U devedesetima, recimo, hajke na nacionalne izdajnike i 'neprijatelje Hrvatske' aranžirane su mahom preko 'curenja informacija' iz Službe za zaštitu ustavnog poretka – ovlaštenog istražnog tijela – tako da su na udarnim stranicama novina znali osvanuti i liječnički kartoni omraženih izroda.

A nakon devedesetih?

Tada je u modu došla medijska simulacija pravne države. Informativni spektakl služio je kao zamjena za regularni sudski proces, s vladajućem klikom kao skrivenim producentom i državnim tužiocem kao ceremonijal majstorom koji je hranio medije biranim istražnim indiskrecijama. Preko 'curenja podataka iz istrage', primjerice, HDZ se nastojao što oštrije distancirati od IVE SANADERA i IVICE TODORIĆA, upokojenih vedeta koje je partija stvorila, kako bi se agresivnom demonizacijom proizveo utisak da njihova nedjela nemaju veze s korumpiranim bićem stranke. Vodeći mediji, s druge strane, jedva su dočekali difamacijsko blago – koristeći ga u degutantnim količinama – jer je to bila prilika da ispiru profesionalnu savjest: ni o jednome ni o drugom moćniku, naime, nisu se usudili zucnuti dok su ovi bili u živome stanju... I tako sve do prije neku godinu.

Što se tada dogodilo?

Došlo je do nenadanog pucanja veze između organa progona i aparata izvršne političke vlasti, dok je komunikacijski kanal između organa progona i masovnih medija nastavio funkcionirati. Dogodilo se to da je iz dotad utvrđenog protokola 'curenja podataka iz istraga' otpao politički nalogodavac. Dogodila se informativna stihija koju Vlada više nije mogla kontrolirati.

Kako se to manifestiralo?

Tako što su u ubrzanom ritmu počele letjeti glave ministara i visokih državnih funkcionara, dok je u javnu sferu šikljala bujica dokaza o sveprisutnoj, sistemskoj korupciji. U jednoj od

epizoda napokon su – šokantno! zastrašujuće! – iscurili i inicijali 'AP'... Tada ANDREJ PLENKOVIĆ panično organizira udruženi zločinački pothvat (UZP), računajući s dvostrukim učinkom.

Kakav je to dvostruki učinak?

S jedne strane nameće izbor Ivana Turudića, osvjedočenog simpatizera kriminalnih struktura, za glavnoga državnog tužioca, a s druge inicira donošenje 'Lex AP-a'. Turudić bi trebao disciplinirati odmetnuto Državno odvjetništvo, začepiti kanale kojima u medije dotječu nesnosne informacije o zloupotrebama vlasti, a novi paragraf Kaznenog zakona osigurati će mu zakonsku osnovu da to učini što efikasnije.

U čemu bi onda bio puni smisao 'Lex AP-a'?

Sigurno ne u poštivanju presumpcije nevinosti i osiguravanju poštenoga istražnog i sudskog postupka, kako glase službene zakletve, nego – naprotiv – u tome da zaštiti od progona i javnog difamiranja korumpirane nositelje vlasti. Kao što smo ranije konstatirali: od presudne je važnosti da se alat koji je izvorno bio namijenjen dokrajčivanju izabranih protivnika prestane upotrebljavati protiv dojučerašnjih korisnika. Što se 'curenja podataka iz istraga' i popratne dijareje tiče, Plenkoviću i HDZ-u su pune gaće principa.

Koja je, naposljetku, treća opscenost?

Ona nije vezana uz HDZ, nego uz koalicijskog partnera, SDSS. Do izbora Turudića i podrške 'Lex AP-u' ta stranka nije sudjelovala u projektima ciljanog nanošenja društvene štete, poput režimskog nasrtaja na slobodu informiranja. Kao sudionica UZP-a, sada to čini ne samo bez skrupula, nego i bez potrebe da javno obrazloži svoje postupke.

Zašto bi te postupke uopće bilo nužno obrazložiti?

Prije nepunih mjesec dana na ovom smo mjestu napomenuli zastupnicima te stranke da bi se morali sjetiti kako je, primjerice, puna istina o zločinima nad Srbima u Pakračkoj Poljani dospjela u javnost isključivo zahvaljujući 'curenju podataka iz istrage'. Amnezija je, međutim, ostala postojana. Tako bi jedan bizarni prizor – da se ritualno pale svijeće na mjestu ubojstva obitelji ZEC, a u isto vrijeme podupire zakon koji bi, da je ranije postojao, istinu o tome zločinu učinio nedostupnom – mogao predstavljati moralni kapital s kojim će SDSS izaći na predstojeće izbore.

Hoće li ih to koštati?

Na njihovu sreću, izborni rezultati u pravilu ne ovise o moralnim tricama ili o političkoj postojanosti, nego o ljudskoj gluposti. ■

ĐORĐE GARDAŠEVIĆ Plenković suviše lako odbija argumente kritike

Čini mi se da živimo u većinskoj demokraciji, gdje se političke neistomišljenike demonizira i karakterizira antagonizmima 'antiukrajinski' ili 'proruski'. Uz to, postoji jedna lakoća Plenkovićevog odbijanja argumenata kritike koja je iritantna. Ne može premijer reći da ima pametnijeg posla od razgovora s oporbom

DESETI saziv Hrvatskog sabora u mnogim je segmentima igrao podređenu ulogu u odnosu na drugu stranu Markovog trga – Vladu i premijera ANDREJA PLENKOVIĆA. Kako se u ustavnoj trodiodbi vlasti dogodilo da zakonodavna vlast bude u službi izvršne, kakvi su položaji ostalih hrvatskih institucija i koje su moguće posljedice tako formiranog odnosa razgovarali smo s ĐORĐEM GARDAŠEVIĆEM, redovitim profesorom ustavnog prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu.

Kako ocjenjujete Plenkovićevih osam godina s ustavnopravnog načela?

Političko stanje u Hrvatskoj zadnjih osam godina s ustavnog načela obilježava jednu opću koncentraciju ovlasti na strani izvršne vlasti, Vlade i jednog čovjeka, premijera, koja djeluje na štetu drugih institucija. Uočavamo slabljenje uloge Hrvatskog sabora i drugih institucija koje su tu kao kontrolni mehanizmi. Sve to prati vrlo eufemistički stav Ustavnog suda o mjerama koje predlaže Vlada, tu je i taj bremeniti odnos vrlo teške kohabitacije s predsjednikom MILANOVIĆEM. Cijeli sustav ide u smjeru jačanja ovlasti Vlade i premijera, pri čemu dolazi do koncentracije, a time i disbalansa moći jednog sustava koji je suprotan ustavnom dizajnu iz 2000. godine, a koji podrazumijeva kočnice i ravnotežu u diobi vlasti. Prevladava trend da se politički problemi uglavnom rješavaju unutar Vlade koja sve češće poseže za donošenjem raznih uredbi umjesto zakona koje bi donosio Hrvatski sabor, gdje opet saborski odbori obavljaju poslove umjesto plenuma. Takvo stvaranje trenda loše utječe na pluralističku demokraciju. Rješavanje političkih pitanja mora se vratiti u Hrvatski sabor, kao predstavništvo svih građana.

Zašto je važno vratiti rješavanje političkih pitanja u Sabor, kad znamo da je logikom parlamentarne većine već sve ionako unaprijed odlučeno u Vladi?

Izgradili smo većinsku, a ne pluralnu demokraciju. Svjedočimo da nestaje pluralistička, parlamentarna rasprava koja bi ograničavala određene ovlasti Vlade. I u ovom sazivu Sabora očitovali su se neki strukturalni problemi njegova funkcioniranja: za mene je osobito problematična odredba Poslovnika Sabora prema kojoj se supstantivna rasprava o novim kandidatima za ministra usred mandata Vlade vodi na nadležnom odboru, a ne na plenarnoj sjednici Sabora, na kojoj se samo glasa o tome hoće li novi ministar biti prihvaćen ili neće. Ogromna je razlika kad se rasprava vodi pred odborom od 15 zastupnika ili pred plenumom Sabora, dakle pred 151 zastupnikom. Nema nikakvog razloga da se supstantivne rasprave zaista ne vrate na plenum Sabora. Da plenum raspravlja o imenovanju ministra, to je osnova demokracije. Ovo je pogotovo važno ako se u praksi mijenja desetke ministara. Tu, dakle, što hitnije treba mijenjati Poslovnik Hrvatskog sabora.

Uredbama na ljudska prava

U ovom sazivu Sabora kulminirao je i jedan drugi strukturalni problem proizašao iz tumačenja Poslovnika. Naime, jedan značajan dio vladajuće parlamentarne većine, ne svi, zauzeo je stav da promjene Poslovnika Sabora ne može tražiti bilo koji zastupnik nego samo Odbor za Ustav, Poslovnik i politički sustav, što je apsurdno. Srećom, Ustavni sud je u tom slučaju pravilno usmjerio tumačenje da svaki zastupnik ima pravo predložiti promjene Poslovnika. To ne znači da će promjene biti i usvojene, ali će se

barem pružiti prilika za raspravu. I na razini prijedloga sama rasprava je važan proceduralni korak. Ako se nema pravo predložiti neko rješenje, onda se o tom pitanju i ne raspravlja, ono može biti prisutno u javnom prostoru, ali ne i kao službeni prijedlog o kojem zakonodavno tijelo mora odlučivati. I to spada u osnove demokracije.

I Ustavni sud je bio zanimljiva karika u Plenkovićevoj vladavini. Možemo li reći da se Ustavni sud nizom svojih odluka o ustavnosti trudio ne zakomplicirati politiku HDZ-u?

U političkom smislu Ustavni sud je u nizu odluka išao na ruku parlamentarnoj većini. Ustavni sud jamči poštivanje i primjenu Ustava i zato posjeduje alate da djeluje agresivnije, samostalnije, da usmjerava državne institucije, pa i Hrvatski sabor. Ustavni sud to može, mora i zapravo to mu je osnovna funkcija. Izbornom zakonodavstvu jedno je od temelja Ustava iz kojeg proizlazi demokracija. Taj problem vezan je ne samo za Zakon o izbornim jedinicama, nego i za Zakon o registru birača i Zakon o prebivalištu. Ako je problem u tzv. kumulativnom učinku više zakona, onda Ustavni sud treba upozoriti da te zakone treba mijenjati i pritom ne čekati godinama da to Sabor zaista i učini. Na kraju je Sabor Zakon o izbornim jedinicama donio u jednoj užurbanom proceduri bez široke javne rasprave, bez sistemskog pregleda stanja stvari.

Jedno od važnih pitanja zadiranja u ljudska prava i slobode o kojima je odlučivala Vlada je ograničavanje slobode kretanja na Markovom trgu. Restriktivno okupljanje na Markovom trgu trebalo je biti predmet izmjena Zakona o javnom okupljanju, a ne Vladine uredbe. Pitanje ljudskih prava i sloboda ne smije biti pitanje uredbovne materije Vlade, već zakonodavne materije o kojoj odlučuju svi saborski zastupnici, teoretski cjelokupno društvo. Ustavni sud je tu pogriješio i trebao je odlučnije kvalificirati ograničavanje prava kretanja na Markovom trgu zakonodavnom materijom, na način da kaže da je to isključiva nadležnost Sabora. No problem je koliko je samo postavljanje pitanja ograničenja prostora kretanja na Markovom trgu opravdano. Zatvaranje javnog prostora ozbiljna je stvar iz principijelnih razloga jer država zadire u prostor slobode kretanja, javnog okupljanja. Kad se zatvara ili ograničava javni prostor, mora postojati iznimno jako opravdanje, vlast mora dokazati postojanje konstantne, neposredne,

Isto kao što po Lex AP-u osobe u postupku neće smjeti dati informacije novinari jer mogu kaznenog odgovarati, tako i zaposleni u javnom i državnom sektoru zbog svoje izrečene riječi mogu biti podložni jednosmjernoj ocjeni čelnika ustanove ili osobe koju on ovlasti

realne prijetnje kao što je to u okolnostima svjetske globalne krize, sigurnosnih prijetnji, terorizma. Došli smo u situaciju da je na Markovom trgu, uz prethodnu prijavu MUP-u, moguće održati javni skup, ali nije moguće da građani šetaju. Odluka Ustavnog suda kojom se potvrđuje Vladina zabrana rada nedjeljom nije u skladu s odlukama iz 2015., kad je srušen referendum o monetizaciji Hrvatskih cesta, kad je zauzet liberalistički stav koji je slobodu poduzetništva i tržišne slobode ocijenio kao ustavnu vrednotu najvišeg ranga. Da je Ustavni sud konzekventan, zabranu rada nedjeljom proglasili bi neustavnim.

U obranu ustavnih prava na slobodu govora i profesionalnog rada u proteklom periodu ustajali su i novinari, pogotovo oko izmjena Kaznenog zakona i uvođenja novog kaznenog djela neovlaštenog otkrivanja sadržaja izvidne ili dokazne radnje, poznatih kao Lex AP. Postajemo li društvo u kojem se zaista sve više otvoreno kontroliraju sloboda, rad, izgovorena riječ...?

Iako nominalno rasprava u društvu, u javnom prostoru nije zatvorena, ona se ipak sve više zatvara. Prema zakonskim rješenjima novog Kaznenog zakona, rijetki će davati informacije novinarima. To svakako jest primjer koji otvara pitanje slobode govora. Najbolji primjer stava parlamentarne većine u smjeru mogućeg zatvaranja društva je i nedavno usvojen Zakon o plaćama u državnoj službi i javnim službama, po čijem nazivu nitko ne bi rekao da u sebi krije potencijalni udar na javni diskurs, na izgovorenu riječ. Zakon u članku 10. uvodi sustav ocjenjivanja državnih i javnih službenika uključujući i negativnu ocjenu koja vodi do automatskog otkaza, bez prava prigovora ili žalbe, s mogućnošću pokretanja radnog spora, ali taj spor ipak može trajati izvjesno vrijeme. Ne znamo koji su kriteriji ocjenjivanja učinkovitosti rada, kakva je procedura, znamo samo da će o tome odlučivati čelnik određene ustanove ili osoba koju on ovlasti. Nisam protiv ocjenjivanja, svačiji rad se treba ocjenjivati, ali kriterije po kojima će se ocjenjivati donosi Vlada opet svojom posebnom uredbom, što smatram neustavnim rješenjem. Vlada nema mandat donositi kriterije po kojima će zaposleni u državnim i javnim službama dobivati otkaz i to predstavlja utjecaj politike na radne odnose, što je užasno važno pitanje. Isto kao što po Lex AP-u osobe u postupku neće smjeti dati informacije novinarima jer mogu kaznenog odgovarati, tako i zaposleni u javnom i državnom sektoru zbog svoje izrečene riječi mogu biti podložni jednosmjernoj ocjeni čelnika ustanove ili osobe koju on ovlasti. Drugim riječima, postavlja se pitanje preuzima li ovime Vlada nadzor nad državnim i javnim službama i po kojim mjerilima propisuje kriterije po kojima zaposlenici mogu dobiti otkaz. Takva nezujvesnost i pravna nesigurnost u demokraciji su nedopustive. Doneseno zakonsko rješenje može negativno utjecati na slobodu govora i dovesti zaposlenike u državnoj i javnoj upravi do autocenzure, do straha za svaku izgovorenu riječ i misao, znajući da ih netko sluša i da ih može kazniti. Zar trebamo naše društvo dovesti u stanje, kako bismo kolokvijalno rekli, da ne treba talasati, da se jednostavno zatvorimo u svoje kabinete i sobe i ne komentiramo društvene teme? To govorim iz pozicije osobe koja radi u sustavu znanosti i visokog obrazovanja i kao profesor na fakultetu uvijek sam smatrao da moramo javno polemizirati o temama koje su naša ekspertiza.

Kraj Plenkovićevog mandata obilježilo je imenovanje Ivana Turudića za glavnog državnog odvjetnika unatoč jasnim kritikama javnosti i opozicije. Tijekom zadnjeg tjedna iznenada i novoizabrani državni odvjetnik

priseže pred saborskim zastupnicima. Je li to još jedan dokaz samovolje, porušenih ovlasti i svrhe pojedinih državnih institucija?

Glavni državni odvjetnik kao i predsjednik Vrhovnog suda i pučka pravobraniteljica su ustavne institucije. Također, radi se o institucijama koje imaju vrlo veliku društvenu moć, a posao koji obavljaju s pravom je pod lupom javnosti. Pri izboru čelnih osoba tih institucija treba provesti ozbiljnu raspravu uz uvažavanje tuđih mišljenja, prevazići političke podjele i tražiti kompromisno rješenje, bez obzira na činjenicu što vladajući imaju osiguranu parlamentarnu većinu za izbor osobe koja im konvergira.

Partneri, a ne neprijatelji

Ali vlast zanimaju samo postojeće ruke u zraku i prednost u anketama.

Naša najveća politička stranka, HDZ, po ispitivanju javnog mnijenja uživa potporu između 25 i 30 i nešto posto birača. U prijevodu, HDZ ima maksimalno podršku jedne trećine birača, što je respektabilan rezultat, ali dvije trećine Hrvatske ne podržava HDZ. U razvijenoj demokraciji najjača stranka s podrškom jedne trećine birača mora poštivati i one dvije trećine, koje možda jesu članovi i simpatizeri njihovih koalicijskih partnera, ali možda traže i neki drugi politički put. Na taj se način mora graditi demokratski sustav vlasti i model vladavine. One dvije trećine nisu neprijatelji, nego partneri u društvu. Pa i kad s koalicijskim partnerima efektivno imate većinu, to ne smije značiti da preostala manjina ne znači gotovo ništa i da je se smije ignorirati. U praksi, čini mi se da živimo u većinskoj demokraciji, gdje se političke neistomišljenike demonizira i karakterizira antagonizmima 'antiukrajinski' ili 'proruski' te ih se ocjenjuje da imaju anticivilizacijski i antihistorijski stav. No naš Ustav predviđa procedure: ako se za nešto traži dvotrećinska većina i ako prijedlog Vlade tu većinu ne dobije, onda se treba uvažiti da za provedbu tog prijedloga Vlade nije zadovoljen uvjet koji postavlja Ustav. To onda nije pitanje politike, već ustavnog prava. Uz to, postoji jedna lakoća Plenkovićevog odbijanja argumenata kritike koja je iritantna. Vlast mora uspostaviti pristojan dijalog u kojem će slušati drugu stranu. Ne može premijer reći da ima pametnijeg posla od razgovara s oporbom. To je zapravo jedna vrlo ozbiljna politička psovka.

S obzirom na moguću postizbornu kombinatoriku s rigidnom desnicom i našu razvijenu praksu većinske, a ne parlamentarne demokracije, koliko su naša ljudska prava i slobode sigurni u budućnosti? Recimo, hrvatska ekstremna desnica već najavljuje smanjenje prava žena, kao što je pravo na pobačaj.

Ljudska prava iz Ustava više su zaštićena od onih sadržanih samo u zakonima jer je revizijski proces Ustava izuzetno otežan zadanom dvotrećinskom većinom. Vladajuće politike u jednom momentu mogu dovesti do širenja ljudskih prava, dok već u drugom momentu mogu dovesti do ponovne restrikcije prava. Što se tiče pobačaja, kod nas ta sigurnost proizlazi samo iz tumačenja Ustavnog suda, koji je verificirao da je pravo na pobačaj ustavom zajamčeno pravo i da se ne smije ukidati. Poznata nam je nekonzistentna i nekoherentna praksa Ustavnog suda i njihovih odluka u kojima potpuno odbacuju neke svoje ranije argumentacije i ocjene. Iz usporednog, komparativnog prava znamo da prava, nažalost, ovise o političkim konstelacijama, o tome tko obnaša vlast. Prava koja smo ostvarili prije 20–30 godina nisu, nažalost, zapisana u mramoru i ne možemo se smatrati zaštićenima za sva vremena. ■

По Берову се Пленковић познаје

Од почетка пандемије Берово је дијелом развлаштен, а рад му је одређен диктатима врха странке и Владе. Награда је скидање с првог мјеста изборне листе

НЕКОЛИКО тједана прије него што је премијер Андреј Пленковић најавио изборе и објавио хдз-ове изборне листе, из кабинета Министарства здравства (МиЗ) почели су медије бомбардирати чак и викенд промотивним објавама; у ревијалном тону нижу се вијести о редуцији листа чекања, свечана отворења ЦТ-ова и МР-ова, хелидрома, одјела, обновљених зграда, реакција на незадовољства сектором, захтјеви и критике. У уторак су у Сабору подржане измјене Закона о здравственој заштити према којима специјализанти медицине у случају пријевременог раскида уговора о раду с болницом више неће морати враћати значајне износе трошкова за школовање и плаће, већ само трошкове школовања. Укидање обавезе поврата исплаћених плаћа исправно је и у складу с рјешењем Уставног суда из 2023., али је с процјеном МиЗ-а да трошкови специјалистичког образовања износе смијешних седам тисућа еура по нижем јавном сектору, а младим лијечницима допуштено да га искористе и без значајних обавеза оду у набујали приватни сектор или у иностранство.

Но важније је да то хдз-у може доијети коју тисућу гласова (процјена ХУБОЛ-а је да преко пет тисућа лијечника има тзв. робовласнички уговоре, оп. а.), као и текући церемонијални радови на здравству. Уосталом, мандат министра здравства Вилија БЕРОВА од почетка до данас стаје у једну реченицу – по Берову се Пленковић и његови интереси познају.

За слијепу је оданост министар добио брисање с првог мјеста изборне листе у 10. изборној јединици, гдје је на прошлим изборима освојио највећи број преференцијалних гласова, више од самог Пленковића. Берово је дакле прошлост, иако на ресору ради више него икада. Тим поводом, више је разлога да се његов четворогодишњи мандат детаљно претресе.

Почео је с повијесно важним догађајем, почетком пандемије болести Ковид-19, каква се догађа једном у стотину година. Након изнуђене смјене скандалима склоног Милана Кујунџића, пристojни је Берово дошао као право освјежење и експресно постао први хдз-ов народни херој након Домовинског рата; дјеца су му слала писма, а ликом је ушао и у поп културу. Спот 'Супер Вили' с дјевојчицом која гледа према Сунцу, поручујући да ће, захваљујући Вилију, све бити у реду, незаборавно је дјело пандемијског бунила. Зборно пјевање 'Друже Вили, ми ти се кунемо, да са твога пута не скренемо',

утјецало је и на фасцинантне резултате на изборима и испитивањима рејтинга политичара. Према КРО Демоскопу, Берово је у ожујку прве пандемијске године имао 2,1 посто подршке, да би већ у травњу привукао невјеројатних 29,2 посто испитаника који су га сматрали најпозитивнијим хрватским политичарем, оставивши премијера Андреја Пленковића да му гледа у леђа с цијелих девет посто поена мање. Муњевито стечена популарност, међутим, испухивала се једнако муњевито: већ се у свибљу подршка грађана готово преполовила на 15,4 посто, да би у липњу пала на 8,1 посто, док је већ у рујну Вили остао херој за само 3,1 посто испитаника.

Да у повијести ове државе нема министра здравства који је био политички популаран на дуге стазе, ноторна је чињеница за коју не треба тражити дубоке разлоге. Доступно здравство свима је животни важно, а свака здравствена администрација ради само на томе да га учини још недоступнијим и да створи непријатеље међу пацијентима и осигураницима хззо-а. Повлаче се мјере одвраћања од кориштења здравствене заштите, подижу цијене партиципација, мијењају увјети за стицање статуса осигураника, пацијенти се просљеђују приватном сектору, оптужују за беспотребну утилизацију здравствене скарби, застрашују губитком права итд. Но потоп Берово популарности догодио се прије него што је стигао направити ишта од овога и резултат је безочне спремности да усред пандемије себе, струку и епиде-

миолошку драму, подреди Пленковићу и интересима хдз.

Чињеница је, међутим, да га је управо Пленковић стјерао у кул. Премијеров први пандемијски потез било је одузимање дијела овласти новом министру кроз измјену Закона о заштити пучанства од заразних болести и формирање Кризног стожера као страначког тијела које ће управљати пандемијом. У том бизарном, правно и уставно спорном политичком пројекту, Берово чак није био члан стожера, који су, међу осталим, чинили нижи чиновници из разних министарстава. Кад су ти изљеви бијеса јавности због несудисних и недоследних мјера срушили сав респект према министру, члановима Стожера и Влади, у јавни су простор продрили антиваксерски покрети, неке иницијативе десних популиста (Мост) за преиспитивање уставности мјера које доноси Кризни стожер и – најжалост – само ријетки гласови озбиљних уставних стручњака. Све је водило према предестинираном исходу због којег ће на крају сви нарицати – епидемиолошком каосу и губитку сваког кредибилитета особа које су требале представљати медицинску професију и вјеродостојне информације.

У српњу 2021. показало се да је Хрватска на дну еу-а по стопи процијепљености против Ковида-19, набава цјепива била је потпуно нетранспарентна и почињала је с приједлогом хззз-а, који је МиЗ само верифицирао. За набавку лијекова Влада је давала овласти члановима Стожера, не министарству. Тај је ходограм довео до бацања око 2,2 милијуна доза цјепива. Ни

то ни алармантан податак да је Хрватска при врху смртности од Ковида-19 у еу-у, па чак и у свјетским размјерима (подаци су варирали од трећег до седмог и осмог мјеста на свијету), у то вријеме нису довели у питање Берово статус у Влади, јер би то нужно водило према питању тко је још одговоран, а одговор изравно води према премијеру. Ништа се није промијенило ни кад је Државна ревизија изнијела страшан податак да је концем 2021. дуг здравства износио повијесних 14,6 милијарди куна (више од половине укупног прорачуна за здравство).

Сјењавањем Ковид панике наставило се упропаштавање здравства нерјешавањем проблема и фокусом на препуштање онкологије приватним иницијативама и корпоративним интересима. Од 2019. и Пленковићевог договора с корпорацијом Рош у Давосу о пројекту који је најављен као повијесни заокрет у лијечењу карцинома, још су три подузетничке иницијативе представљене као револуционарни или стратешки пројекти; почеци стереотактичне хирургије у болници Радиохирургија Загреб, финансирани из прорачуна хззо-а, пројект оснивања новог Центра за лијечење малигнух болести у Забоку, уз улагање Свеучилишног медицинског центра Питсбург (УПМЦ) и, коначно, одлука да се прихваћањем статуса стратешког пројекта будућој онколошкој болници Медикол омогући бржа градња. Берово се побринуо да јавни сектор здравства, који је опремљен катастрофално малим бројем застарјелих линеарних акцелератора за лијечење онколошких болесника (3,5 на милијун становника, еу просјек 5,3), до данас не добије модерну радио-лошку опрему у вриједности од 70,1 милијун еура, који су одобрени према Националном плану опоравка и отпорности (НПОО). Када се тријажа пацијената из јавног у приватни сектор деси и у онкологији, вријеме је за посмртни говор над јавним сектором.

Подсјећањем на терор увјетовања за одржавање статуса осигуране особе кварталним физичким указањем осигураника у просторијама хззо-а, случај снимања Пленковићевог пријатељице Дијане ЗАДРАВЕЦ, аменавање бешћутности суштава у случајевима Чавача, МАТИЈАНИЋ и БУДАК, завршавамо портрет човјека који се тако подредио интересима свог шефа и играма моћи, да му се овај могао одужити једино прекидом поданичке каријере. Лоша је вијест да је посљедице хаварије здравства практички немогуће санирати, особито не тако што ће онај тко је за хаварију крив бирати неког новог Берово. ■

Ламентација над властитом политичком судбином – Вили Берово (Фото: Славко Миџор/PIXSELL)

Pobačaj u Ustav!

Ustav SFRJ iz 1974. sadržavao je odredbu o pravu čovjeka da slobodno odlučuje o rađanju djece, koju su u nekom obliku prenijele i četiri države nastale raspadom zemlje. Hrvatska nije među njima. U njoj HDZ-ova vlada već petu godinu ignorira rješenje Ustavnog suda. S druge strane, pojedine inicijative i stranke nastoje pravo na pobačaj unijeti u Ustav

Više klubova zastupnika založilo se 2022. za unošenje prava žena na slobodno odlučivanje o rađanju u Ustav (Foto: PIXSELL)

Nataša Bijelić (Foto: Dominik Grgurić/PIXSELL)

Pravo je čovjeka da slobodno odlučuje o rađanju djece. Ovo pravo se može ograničiti samo radi zaštite zdravlja.

NAVEDENI citat nismo prepisali iz nove verzije ustava Francuske, koju ovih dana gotovo svi mediji, pa tako i hrvatski, slave kao prvu zemlju na svijetu koja je uvrstila pravo na pobačaj u svoj temeljni pravni akt. Radi se o 191. članku Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, donesenom 1974. godine, u doba kada u dijelu Europe, pa tako ni u Francuskoj, abortus uopće nije bio legalan.

No uporno guranje zapadnocičine vizije svijeta i njegove povijesti napravilo je svoje, pa je danas i sve manje onih koji npr. znaju da je 1920. sovjetska Rusija na čelu s VLADIMIROM LENJINOM postala prva zemlja koja je dopustila pobačaj u svim okolnostima, te da je u Jugoslaviji, pod određenim uvjetima, on dekriminaliziran još 1952.

Štoviše, dio država nastalih raspadom SFRJ navedenu je odredbu prenio u svoje ustave. Tako je slovenskim iz 1991. propisano da je 'odlučivanje o rađanju djece slobodno', a makedonskim da je 'ljudsko pravo slobodno odlučivati o rađanju djece'. Slične odredbe pronašli smo i u ustavima Kosova iz 2008. i

Srbije iz 2006., koji je, doduše, nadopunjen sljedećom rečenicom: 'Republika Srbija podstiče roditelje da se odluče na rađanje dece i pomaže im u tome.' Takve formulacije, kao i činjenicu da pravo žene na pobačaj nije eksplicitno navedeno, ultrakonzervativne struje bliske crkvi s vremena na vrijeme pokušavaju poturiti kao dokaz da se ustavima navedenih zemlja zapravo ne štiti to pravo. No to im, makar zasad, ne prolazi.

U tom smislu francuski je parlament uistinu napravio korak naprijed, pa početkom prošlog tjedna izglasao ustavne izmjene koje sadrže odredbu o 'slobodi zajamčenoj ženama da pribjegu dobrovoljnom prekidu

trudnoće'. Na to su ih, objasnili su suradnici premijera GABRIELA ATTALA, potakla dešavanja u SAD-u, čiji je Vrhovni sud 2022. poništio presudu u slučaju Roe protiv Wadea i saveznim državama ostavio da same odlučuju o pravu žene na slobodno odlučivanje o vlastitom tijelu. U međuvremenu ih je, piše Radio Slobodna Europa, najmanje 14 zabranilo abortus u bilo kojem slučaju.

U rujnu iste godine Odbor za Ustav, Poslovnik i politički sustav Hrvatskog sabora uputio je u javnu raspravu nacrt ustavnih promjena, ali bez prijedloga klubova lijevo-liberalne oporbe, dijela zastupnika vladajuće većine iz HSLS-a i Reformista te većeg broja organizacija civilnog društva da se u Ustav RH vrati pravo žene na pobačaj. KATARINA PEOVIĆ, zastupnica Radničke fronte koja je pokrenula inicijativu, tada je podsjetila da je pravo na taj medicinski zahvat bilo utkano u Ustav iz 1974. i u nacrt tzv. božićnog Ustava iz 1990. godine, iz kojeg je naknadno izbačeno po nalogu Kaptola. Međutim, u HDZ-u nisu htjeli ni čuti za predloženu ustavnu odredbu – koja je podrazumijevala da 'žena samostalno i slobodno odlučuje o rađanju' i da 'država osigurava pretpostavke za ostvarivanje toga prava' – pa na kraju nije dospjela na dnevni red Sabora.

NATAŠA BIJELIĆ iz Centra za edukaciju, savjetovanje i istraživanje (CEST), jedne od udruga koje su se spomenute 2022. godine založile da se reproduktivna prava eksplicitno definiraju u Ustavu, podsjeća na to da HDZ-ova vlada već petu godinu ignorira rješenje Ustavnog suda i odbija donijeti novi zakon koji će regulirati prekid trudnoće.

— To dokazuje da su aktualnoj Vladi reproduktivna prava žena potpuno marginalno političko, ali i javnozdravstveno pitanje. Ženama u Hrvatskoj, naime, nije osigurana dostupnost zakonom zajamčene zdravstvene skrbi, a Ministarstvo zdravstva ne osigurava provođenje važećeg zakonskog okvira u praksi i ignorira goruće probleme. Kontinuirano svjedočimo i regresivnim napadima na reproduktivna prava, uznemiravanju žena pred bolnicama, vjerskim prosvjedima protiv pobačaja koji gaze dostojanstvo i dovođe u pitanje osnove postulate demokracije i ljudskih prava – govori Bijelić i podsjeća na slučaj MIRELE ČAVAJDE i brojne druge koji nisu dospjeli u javnost, a koji pokazuju kako se 'nominalno pravo na izbor u RH grubo i bezobzirno krši te kakve sve to učinke ima na živote, zdravlje i dobrobit žena'.

Dok u HDZ-u oportuno šute o ženskim reproduktivnim pravima, pitanje pobačaja i njegove dostupnosti nedavno je, povodom 8. marta, na dnevno-politički red ponovno postavila stranka Možemo. Tom prilikom članica njihovog kluba zastupnika IVANA KEKIN istaknula je da žene moraju imati mogućnost brinuti se o svom zdravlju, što podrazumijeva 'siguran, dostupan i besplatan pobačaj'.

— Činjenica da HDZ aktivno odbija poslušati nalog Ustavnog suda unatoč tome što sva istraživanja pokazuju da tri četvrtine

Ivana Kekin (Foto: Neva Žganec/PIXSELL)

hrvatskih građanki i građana podržava pravo na izbor, uključujući i natpolovičnu većinu HDZ-ovih glasača, može se objasniti samo izostankom konsenzusa oko ovog pitanja unutar samog HDZ-a. Dakle, očito je da unutar vladajuće stranke ima značajan broj onih koji bi rado uveli zabranu pobačaja i objasnili ženama gdje im je mjesto. I nema takvih samo među HDZ-ovcima. Ima ih i među zastupnicima drugih parlamentarnih opcija – govori Kekin za Novosti, podsjećajući na stavove kolega zastupnika iz redova desnice.

Recimo, one MIROSLAVA ŠKORE koji je svojevremeno ispalio da bi se žene prije prekida trudnoće trebale konzultirati i dobiti odobrenje obitelji, ili Mostovog NINE RASPUDIĆA koji misli da je prekid trudnoće neprihvatljiv i u slučaju silovanja.

— No to ne čudi kada pogledamo gdje je Hrvatska 2024., nakon osam godina vlasti ANDREJA PLENKOVIĆA. Hrvatska 2024. je zemlja u kojoj su žene svakodnevno diskriminirane, zemlja u kojoj su žene ubijane, zemlja u kojoj je olakotna okolnost za silovanje to što si bio branitelj. Zemlja kojom vlada stranka kojoj sve izborne liste nose muškarci, u kojoj manje od 20 posto ministarstava vode žene, u kojoj su žene slabije plaćene i siromašnije i u kojoj mnoge ne mogu ostvariti pravo ni na osnovnu zdravstvenu zaštitu reproduktivnog zdravlja. Nema, ignoriranje i zakidanje žena za njihova prava, diskriminiranje više od pola stanovnika ove zemlje, aktivna je i živa politika HDZ-a – ističe Ivana Kekin i dodaje da je epidemija priziva savjesti u hrvatskim bolnicama direktna posljedica takve društvene atmosfere.

Feministički kolektiv Faktiv nedavno je objavio rezultate istraživanja o dostupnosti

Očito je da unutar vladajuće stranke ima značajan broj onih koji bi rado uveli zabranu pobačaja i objasnili ženama gdje im je mjesto. I nema takvih samo među HDZ-ovcima. Ima ih i među zastupnicima drugih parlamentarnih opcija – kaže Ivana Kekin

pobačaja u 2023. godini. Odgovor su zaprimile od 22 ovlaštene bolnice koje ukupno zapošljavaju 310 ginekologa. Njih čak 163, odnosno 52,6 posto poziva se na priziv savjesti i odbija obavljati abortuse. Iz Faktiva pritom ističu da se u Općoj županijskoj bolnici Našice taj zahvat obavlja samo u slučaju patoloških trudnoća i da ostale podatke treba uzeti s rezervom jer su iskustva žena često oprečna službenim informacijama. Zbog toga žene koje žive u Zagrebu i dalje često na pobačaj odlaze u Sloveniju (gdje se na priziv savjesti poziva oko tri posto liječnika), one iz dalmatinskog primorja i centra zemlje u Bosnu i Hercegovinu, a one s istoka u Srbiju. Prosječna cijena tog kirurškog zahvata u Hrvatskoj iznosi tristotinjak eura. Konačna cijena ovisi o vrsti anestezije, pregledima uoči i nakon zahvata, zbog čega se ukupan iznos može povećati još za 250 eura, što si dio žena ne može priuštiti.

Toga su svjesni u CESI-ju, pa su svojevremeno sastavile i uputile u proceduru vlastiti prijedlog Zakona o sprječavanju i prekidu trudnoće. Predloženim zakonom podigao bi se period prava žene na pobačaj na zahtjev s postojećih deset na 12 tjedana gestacijske dobi, što je praksa u velikom dijelu država članica Europske unije. Propisuje se i pravo maloljetnica koje su navršile 16 godina na zahvat bez suglasnosti roditelja te da troškove sredstava za sprečavanje trudnoće, uključujući sterilizaciju, i namjerni prekid trudnoće u cijelosti snosi HZZO. Kada je u pitanju regulacija priziva savjesti, govori Nataša Bijelić, predloženo je da se taj termin zamijeni terminom 'uskrata medicinske skrbi pri pobačaju zbog vlastite savjesti i religioznih uvjerenja' te da se propiše obveza osiguravanja odgovarajućeg broja i rasprostranjenosti ginekologa i ginekologinja koji provode postupak prekida trudnoće.

— Našim prijedlogom propisane su i novčane kazne za prekršitelje zakona, a novost su i kazne za one koji nisu osigurali neometan pristup ustanovama i rad osoba koje vrše prekide trudnoće ili pak nisu spriječili pritisak, prijetnje ili zastrašivanje žena koje dolaze na pobačaj – tumači Bijelić.

Na sličnom tragu bio je i SDP-ov prijedlog Zakona o medicinskom postupku prekida trudnoće iz 2022. Podržali su ga članovi vladajuće koalicije iz SDSS-a i HSLS-a, no na kraju nije prošao zahvaljujući glasovima zastupnika Mosta, Domovinskog pokreta i Suverenista koji su se priklonili HDZ-u. Nakon tog manevara Plenkovićeve stranke pa onda i spomenutog zaobilaženja rasprave o izmjenama Ustava, iz oporbe su najavljivali pokretanje referenduma s ciljem propisivanja prava na pobačaj kao ustavne kategorije. Na kraju ga nisu realizirali, međutim Ivana Kekin kaže da nisu odustali od te ideje. U Hrvatskoj, naime, postoje tri modela putem kojih je to pravo moguće ponovno unijeti u Ustav. Jedan je putem dvotrećinske većine u Saboru što, ističe zastupnica iz redova Možemo, ne djeluje realno. Drugi je putem instituta narodnog referenduma, za koji su postavljeni izrazito zahtjevni uvjeti koji, između ostalog, pretpostavljaju prikupljanje minimalno deset posto potpisa od ukupnog broja birača kroz 15 dana, a treći je putem instituta državnog referenduma koji može raspisati Sabor. Kekin najavljuje kako će upravo to biti jedan od njihovih poteza nakon izbora, odnosno eventualnog formiranja parlamentarne većine.

— Na taj ćemo način omogućiti građankama i građanima da se izjasne. Budući da velika većina, prema svim provedenim istraživanjima, vjeruje da žene moraju moći same odlučivati o svom tijelu, ne sumnjam da će građani Hrvatske tu priliku iskoristiti da unesu pravo na pobačaj u Ustav – poručuje ona. ■

Grdo brdo

Godinama unazad može se čuti kako je mnogo mladih ljudi u Ravnim kotarima oboljelo od karcinoma.

Legitimno se zapitati kakve su šanse stanovnika koji žive unutar pojasa 'crnog brda' u eventualnoj tužbi protiv države kojom bi zatražili odštetu zbog narušenog ustavnog prava na zdrav život i okoliš. Takav zahtjev dodatno uporište ima u presudi Suda EU-a

PRIJE nego što smo se zaputili u Biljane Donje, selo u Ravnim kotarima, informirani smo da je ondje sve manje ljudi i time sugovornika; riječ je mahom o starijoj populaciji, a mnogi su se razboljeli od karcinoma. Prije više od desetljeća prvi smo put posjetili to mjesto: seoski zog za boće bio je dobroano igračima ispunjen, nedaleko od takozvanog crnog brda od preko stotinu tisuća tona otpadne silikomanganske i feromanganske troske, koju je 2010. i 2011. godine zagrebačka tvrtka MLM Group ondje navezla nakon sanacije bivše šibenske Tvornice elektroda i ferolegura (TEF), tek pedeset ili nešto više metara od prvih kuća. Na lokaciji odbačene troske zrak odiše užegnutošću, dok vjetar raznosi čestice potencijalno kancerogenih policikličkih aromatskih ugljikovodika, koje su detektirane u različitim uzorkovanjima terena. Nakon tužbe Europske komisije protiv Republike Hrvatske 2019. godine zbog kršenja Okvirne direktive o otpadu u vezi s nezakonitim odlagalištem u Biljanama Donjim, Sud Europske unije u svojoj je presudi zaključio da su povišene koncentracije pronađene u 18 od 25 uzoraka i da 'izmjerene koncentracije mangana dokažu da postoji veza između, s jedne strane, blizine kuća u odnosu na navedenu trosku i, s druge strane, koncentracija mangana u kućnoj prašini i tlu'. Također, kako smo već pisali, mjerenje radioaktivnosti troske po narudžbi tvrtke MLM Group obavljeno u studenome 2008. godine – što je, prema

izvještaju Hrvatskog geološkog instituta, zavedeno u dvama izvještajima Instituta Ruđer Bošković – pokazalo je da od četiri uzorka granulata u krugu TEF-a dva ne zadovoljavaju, odnosno da prelaze maksimalnu granicu radioaktivnog onečišćenja graditeljskih materijala. O svemu dosad navedenom državne institucije, posebno Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja kao i Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine (jer je troska proglašena rudnim bogatstvom u vlasništvu RH), godinama unatrag nisu imale potrebu javno progovoriti.

Hodamo u društvu ZDRAVKA BELUŠIĆA, nekadašnjeg pilota i bivšeg predsjednika preklani ugašene Eko udruge Ravni kotari, koja je više od desetljeća sve moguće državne adrese upozoravala na problem ilegalno odložene otpadne troske. Doznajemo da troska leži jednim dijelom na privatnom vlasništvu, dok je ostatak zemljišta u vlasništvu Hrvatskih šuma. Zahvaljujući Belušićevoj upornosti otprije desetak godina skandal s troskom dospio je i do Strasbourga, pa je tako i Europska komisija upoznala naše 'mutne vode'. Zato je do danas podigla već dvije tužbe protiv Hrvatske, posljednju lanjskog maja, pri čemu od Suda EU-a traži da Hrvatskoj zbog nepostupanja po presudi iz 2019. godine izrekne višemilijunske novčane kazne. Sagledavajući stvari unatrag, zaključak je da je upravo pasivan stav države i drugih uključenih institucija u ovaj slučaj, odnosno njihov pasivan odnos prema sanaciji

‘crnog brda’, doprinio gašenju ravnokotarske udruge, jer je evidentno da su ljudi izgubili vjeru u pravnu državu, u ono što smatraju demokratskom praksom. Kilo-grami dokumentacije, molbi i dopisa odgovornima te javni prosvjedi, koji su otkrivali potencijalno kaznene radnje i odgovornost u ovom ekološkom i političkom skandalu, nisu bili dovoljni da država energičnije reagira.

Na ulazu na lokaciju ‘crnog brda’ nailazi-mo na parkirani automobil tvrtke Kemokop iz Dugog Sela, čija je primarna djelatnost – vrlo simptomatično, što je navedeno i na stranicama tvrtke – gospodarenje otpadom, prvenstveno opasnim. Dvoje radnika s lopatama i njihov mlađi nadređeni kažu nam, nakon što smo se predstavili, da su zaduženi da izuzmu uzorke troske za laboratorijsku fizikalno-kemijsku analizu.

— Trideset puta su veće koncentracije aromatskih ugljikovodika od dopuštenih. Treba kopati dublje, ne površinski. Jer kiše su isprale površinski sloj – upućuje ih instinktivno u posao Zdravko Belušić.

Tko ih je ovlastio za izuzimanje troske, koji je razlog posrijedi i tko će istu analizirati? Na licu mjesta ta pitanja ostaju bez odgovora, nadređeni nas upućuje na administraciju tvrtke.

Prošlogodišnjom odlukom Vlada je zadužila Fond za zaštitu okoliša i energetska učinkovitost da ukloni otpadnu trosku s lokacije u Biljanama Donjim i da je u roku dvije godine zbrine sukladno važećim zakonskim propisima. LIDIJA TOŠIĆ, voditeljica službe za odnose s javnošću navedenog Fonda, elektroničkom poštom nam je otpisala: ‘Elaborat za uklanjanje otpadne troske na lokaciji Biljane Donje je izrađen te je na osnovu istog napravljen nacrt dokumentacije o nabavi za odabir izvođača radova. Nacrt je 15. prosinca 2023. objavljen u Elektroničkom oglasniku na prethodno savjetovanje sa zainteresiranim gospodarskim subjektima radi provedbe otvorenog postupka javne nabave velike vrijednosti.’

Poznato je da je ta ‘velika vrijednost’ radova procijenjena na čak 19,6 milijuna eura.

Navedeni posao Fond bi trebao završiti do ljeta 2025. godine. U međuvremenu, rok za dostavu i javno otvaranje ponuda za izvođenje radova uklanjanja otpadne troske na lokaciji ‘crno brdo’ Biljane Donje završen je 4. ožujka i čekaju se rezultati.

Fondu za zaštitu okoliša i energetska učinkovitost ponovno smo se obratili s pitanjem jesu li upravo oni ovlastili tvrtku Kemokop da izuzme uzorke troske za novo vještačenje, jer nam iz potonje tvrtke nisu odgovorili na isto pitanje, premda su nas zatražili da im pošaljemo upit. ‘Točkom 8.1 Dokumentacije o nabavi omogućen je gospodarskim subjektima, na njihov zahtjev, obilazak lokacije na kojoj će se izvršavati predmet nabave, o svom vlastitom trošku te prikupljanje svih potrebnih podataka za izradu ponude ili samostalno uzimanje uzoraka u svrhu dodatnih analiza’, odgovorila nam je voditeljica službe za odnose s javnošću Lidija Tošić.

Nije sporno da je učinjeno kazneno djelo protiv okoliša i tko je počinitelj. To je minimum koji je trebalo procesuirati. S obzirom na druge činjenice, opravdano je posumnjati da se tu radi i o nekim drugim kaznenim djelima – smatra Enes Čerimagić

Enes Čerimagić (Foto: Željko Hladika/PIXSELL)

Stav Zdravka Belušića odaje istovremeno svu uzaludnost ove priče, zapravo više javno iskazanu nemoć, konačno i ‘nezainteresiranost’ nakon toliko uzaludnih godina borbe, pa ipak, u trenucima usredotočenosti, ovako rezimira:

— Jednom prilikom stručnjak za područje zaštite okoliša nam je rekao: Jedan način da se prostor ‘crnog brda’ sanira je da se troska prebaci na betonsko tlo i da se napravi hangar preko toga, dakle da je u zatvorenom prostoru. Drugi način je deponiranje u bivše tvornice soli, a njih ima u Njemačkoj i npr. u Švicarskoj. Naravno, transport kamionima u tom smislu predviđa enormne troškove. Treći način je da se kod nas pronadu kakve vodonepropusne rupe, a ima tih rupetina, da se u njih utrpa materija i da se zatim zaliju betonom.

Pitamo ga kako je doživio trenutak kada se Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine, kojem je ovaj vrući krumpir lani prebačen, dosjetilo da oglasi prodaju otpadne troske na javnom natječaju.

— Vezano za ministra Branka Bačića i njegovu namjeru da proda trosku na javnom natječaju, to je nakon toliko godina rijetko viđena glupost: to vam je kao da ranjenik leži na cesti, a ovi pitaju hoćemo li pozvati Hitnu pomoć. I to nakon zamalo 14 godina otkako nas time gnjave – sumira Belušić.

Telefonom smo, da nam se pridruži, pozvali VELIBORA PALEKU, također nekadašnjeg videnijeg člana Eko udruge Ravni kotari, koji nam je iz vlastitih saznanja kazao da su zrnca silikomagenske troske, čiji je mali dio bio deponiran u obližnje selo Veljane, upotrijebljen za pjeskarenje, dok je krupniji materijal poslužio za asfaltiranje zadarskog Bulevara. Bilo je to u vrijeme kada je politika odredila da je riječ o građevinskom materijalu, a ne otpadu, kako ga je klasificirao Sud EU-a.

— Bili su ovdje iz EU-a, uzeli uzorke i rekli da je riječ o kancerogenom otpadu s kancerogenim spojem pirenom kao najzastupljenijim elementom – govori Paleka, dodavši da je tužno da će građani RH za ovaj problem platiti još barem dvije godine.

— Oni koji su ovo napravili, koji su stvorili ovaj problem, oni trebaju platiti iz svog džepa – smatra Paleka.

Prizor 83-godišnjeg MILOŠA ŠKORIĆA, čija je kuća udaljena svega pedesetak metara od ‘crnog brda’, ne odaje bezbrižnost, upravo suprotno. Sjedi u dvorištu na jednom panju zagledan nekamo u daljinu, nijem kao da sniva, ali ipak, oči su mu otvorene, pa se u trenutku kada mu pridemo, kada izustimo prve rečenice, začas napune suzama. I on tada reče:

Velibor Paleka i Zdravko Belušić ispred ‘crnog brda’ u Biljanama Donjim

— Dobio sam tumor u trbuhu, dobio sam rak u krvi. Evo, godinu je dana od toga prošlo. Bio sam 50 dana na ispitivanju. Dobrih osam dana imao sam i zapušenje pluća, sve se to u bolnici dešavalo. Na sreću, spasili su mi život – govori Škorić.

Kada ga pitamo povezuje li na bilo koji način svoju bolest s ‘crnim brdom’, odgovara: — Svakako, to je moje mišljenje. I za sve one mještane odavde što su preminuli od tumora i raka.

Na licu mu se ukaže očaj, pomalo strah, a zatim opet sumira:

— Da li itko postoji u ovoj državi da može reći: sklonite konačno to ‘crno brdo’? Onaj tko je to dovezao, to je najveći neprijatelj ove države, kao i onaj tko je dozvolio da se tu doveze. Ovo je najveće zlo koje postoji u svijetu, ne samo u Biljanama. To je zatrovalo 40 kilometara oko nas, kamoli što nema ni 50 metara udaljenosti od moje kuće do deponija.

Potuzio se da ih nitko iz vlasti iz Zagreba godinama nije posjetio. Da obidu sela i uvjere se koliko je ljudi oboljelo.

— Ravne kotare zatrovati, to je samo mogao najveći neprijatelj napraviti. Jer da se navedeno ‘crno brdo’ skloni i sanira u pravom smislu, onda bi se naši ljudi i vratili – smatra naš sugovornik.

Zatim prisnaži, iznova sa suzom u oku: — Nijesmo mi neprijatelji, već prijatelji ove zemlje, zato su nam i dovezli ovdje. Kada pušu vjetrovi, to s ‘crnog brda’ smrdi kao

Miloš Škorić: To je zatrovalo 40 kilometara oko nas

Dobio sam tumor u trbuhu, dobio sam rak u krvi. Evo, godinu je dana od toga prošlo. Na sreću, spasili su mi život... Kada pušu vjetrovi, to s ‘crnog brda’ smrdi kao koža neka raspadnuta, kao bravče, neka životinja – govori Miloš Škorić

koža neka raspadnuta, kao bravče, neka životinja.

Jedan stručnjak s kojim smo pripremajući ovu priču neslužbeno i usputno porazgovarali, i koji nas je zamolio za diskreciju, kazao nam je da je lokacija ‘crnog brda’ u Biljanama Donjim apsolutno neprikladna za odlaganje otpadne talioničke troske nastale nakon sanacije šibenskog TEF-a. Drži kako nije radioaktivnost ondje toliko opasna, premda može biti nešto viša od normalne.

— Sama po sebi ruda nije radioaktivna, već ona može doći preko ugljene prašine zato što ugljen u sebi ima više urana i radija, zatim se to izgaranjem koncentrira. Imati ‘crno brdo’ sigurno nije dobro. Riječ je većinom o raznim silikatima i oksidima, oštrim iglicama koje kod udisanja mogu oštetiti pluća i postati kancerogene – kazao nam je taj stručnjak.

S obzirom na historijat ekološkog skandala s troškom u Ravnim kotarima legitimno se zapitati kakve su šanse za stanovnike sela i zaselaka koji žive unutar pojasa ‘crnog brda’ u eventualnoj tužbi protiv države kojom bi mogli zatražiti pravednu odštetu, jer su cijelo vrijeme izloženi možebitno kancerogenim

česticama policikličkih aromatskih ugljikovodika. Takav zahtjev dodatno uporište ima u presudi Suda EU-a. Pitanje odštete potaknuo je prošlog ljeta u izvavi za Novosti bivši predsjednik SDP-a Zadarske županije JURE ZUBČIĆ, koji se u međuvremenu povukao iz aktivne politike. U toj izvavi Zubčić je iznio mišljenje da stanovnici Biljana Donjih trebaju dobiti odštetu jer im je narušeno ustavno pravo na zdrav život i okoliš te da o trošku države trebaju biti upućeni na detaljne sistematske preglede kako bi se na vrijeme utvrdilo imaju li zdravstvenih tegoba nakon toliko godina života pored ilegalnog deponija. ‘To je minimum koji država treba učiniti za njih nakon što ih je u potpunosti zanemarila’, kazao je tada Zubčić.

Godinama unazad moglo se čuti kako je mnogo mladih ljudi u selima zadarskog zaleđa oboljelo od karcinoma, upozorio nas je također Velibor Paleka. Naravno, teško je dokazati takvu uzročno-posljedičnu vezu, što opet povlači pitanje nemara institucija, koje su ipak dozvolile da otpadna troska leži nezaštićena, ogoljena u svojoj naravi u Biljanama Donjim.

ENES Čerimagić, pravnik iz Zelene akcije koji je donekle upućen u ovaj slučaj, otprije je stava da ovakav nemar prema ljudima jednostavno nije uobičajen sam po sebi i da se treba ozbiljno zapitati i ispitati štite li se tu nečiji interesi. U svakom slučaju, s obzirom na to da je već pred Sudom EU-a utvrđena odgovornost Hrvatske, a ona unatoč tome, prema ocjeni Komisije, ‘nije poduzela nikakve konkretne korake’, Čerimagić smatra da bi odštetni zahtjev pogođenog stanovništva imao i smisla i šansu za uspjeh. U opetovanom razgovoru na ovu temu i dalje je stava da je riječ o nemaru ili aktivnom kršenju zakona od strane države. Slučaj ‘crnog brda’ primjer je krajnjeg nemara države prema građanima, njihovom zdravlju i sigurnosti.

— Ne događa se često da se Europska komisija odlučuje pred sudom pokrenuti postupak protiv neke države zbog povrede europskog prava. Puno češće se stvari razjasne kroz takozvanu pilot-proceduru i slučaj se zaključuje prije upućivanja sudu. Za našeg članstva u EU-u Komisija je 14 puta odlučila neki slučaj uputiti pred sud, a od toga su samo četiri slučaja pred sudom i pokrenuta. Biljane Donje su jedan od ta četiri slučaja i jedini koji je ponovno upućen pred sud jer Hrvatska nije postupila po presudi koju je izgubila još 2019. godine. Izvjesno je da će Hrvatska plaćati penale koji se računaju od prve presude iz 2019. do sanacije ‘crnog brda’ koja joj je presudom iz 2019. naložena – kaže nam Čerimagić.

To nam govori, domeće, da sustav odgovornosti za štete u okolišu prema Direktivi o odgovornosti za okoliš (ELD) i programi sanacije u Hrvatskoj ne funkcioniraju. Također, neshvatljivo je i zabrinjavajuće nepostupanje DORH-a temeljem kaznenog zakonodavstva.

— Uopće nije sporno da je učinjeno kazneno djelo protiv okoliša i tko je počinitelj. To je minimum koji je trebalo procesuirati. S obzirom na šutnju institucija, čak i prebacivanje odgovornosti, činjenicu da je jedan dio vrijednih sirovina već izvučen iz troske i da se netko time očito okoristio, opravdano je posumnjati da se tu radi i o nekim drugim kaznenim djelima – smatra Čerimagić.

Da je počinjeno kazneno djelo protiv okoliša bilo je razvidno još 2014. godine, kada je Inspekcija Ministarstva zaštite okoliša kazneno prijavila tvrtku MLM Group za djelo propisano člankom 193. stavkom 1. Kaznenog zakona. U tom članku, navest ćemo ga s ovdje s osobitim razlogom, piše da ‘tko protivno propisima otpusti, unese ili ispusti količinu tvari ili ionizirajućeg zračenja u zrak, tlo, podzemlje, vodu ili more kojom se može trajnije ili u znatnoj mjeri ugroziti njihova kakvoća ili se mogu u znatnoj mjeri ili na širem području ugroziti životinje, bilje ili gljive, ili se može ugroziti život ili zdravlje ljudi, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina’.

U svojoj presudi iz 2019. godine Sud EU-a zaključio je da hrvatska upravna tijela i sudovi pred kojima su eventualno pokrenuti postupci nisu poduzeli sve potrebne mjere kako bi osigurali da se otpadom gospodari na način koji ne ugrožava zdravlje ljudi i ne šteti okolišu. Drugim riječima, da nije poduzeta nikakva mjera zaštite od njegovog širenja u vodu ili zrak.

Pravno gledajući, institucije Republike Hrvatske propustile su prevenirati ili spriječiti ekocid u Biljanama Donjim. Time je jedno ipak razvidno: država će u daljnjem procesu prašinu ‘crnog brda’ sa sebe vrlo teško sprati. ■

Radnici tvrtke Kemokop došli su uzeti uzorke troske za analizu

* Ovaj tekst je nastao u okviru projekta PING (Podrška istraživačkom novinarstvu u Gongu)

Meandriranje ljevice

Iz Možemo! su najavili da će tražiti da Hrvatska i EU priznaju Palestinu kao samostalnu i neovisnu državu te povećati pritisak radi postizanja trajnog prekida vatre u Gazi. Zašto se onda nitko iz vrha te i ostalih lijevih parlamentarnih stranaka nije ukazao na prosvjedu u Zagrebu na kojem se tražilo zaustavljanje kopnenog napada na grad Rafu?

POKUŠALI su nas pokopati, ali nisu znali da smo sjemenje – piše na transparentu na kojem je nacrtana kriška lubenice. Istu je poruku, ali drugačijim rukopisom ispisanu, prije nekoliko dana na Noćnom maršu u Zagrebu nosila jedna djevojka. Oblačno je nedjeljno jutro, 10. marta, skoro će podne. Ispred izraelske ambasade na Peščenici okupilo se dvjestotinjak ljudi. Neki na mobitelima gledaju videozapise koji kruže društvenim mrežama, u kojima se Palestinci pripremaju za ramazan među ruševinama. Mikrofonu su spremni za govore, Inicijativa za slobodnu Palestinu danas ovdje od izraelske i hrvatske vlade traži zaustavljanje kopnenog napada na grad Rafu, trenutno jedino utočište za oko milijun i pol izbjeglih i prognanih Palestinaca u pojasu Gaze. — Rafa je jedino mjesto gdje su ljudi imali nekakvu šansu preživljavanja. Invazija bi bila eskalacija genocida koji je posljednjih pet mjeseci potpuni pakao – govori okupljenima AMER ŠAM, odvjetnik rodom iz Palestine i član inicijative.

Ljude u Rafi i drugim dijelovima Gaze sustavno se izgladnjuje, a naročito su stravični nedavni napadi na konvoje humanitarne pomoći. Dok su palestinske izbjeglice stajale u redu za brašno, izraelska je vojska na njih pucala, ubila više od 120 ljudi i ozlijedila oko tisuću.

— Sada im prijete nevidena nepravda. Da ni krivi ni dužni umru od gladi ili metka, bez mogućnosti da pobjegnu. Stjerani u kut, bez izlaza. Kopneni napad na Rafu bio bi nezamisliv masakr, genocid kolosalnih razmjera. Ako NETANJAHU i njegovi krvožeđni ministri dobiju ono što žele, zastrašujuće je i izgovoriti, to će biti početak kraja Palestinaca i Palestine – kaže BEN BERKOVIĆ, također član Inicijative za slobodnu Palestinu.

Kao i na prethodnim prosvjedima, inicijativa traži hitan prekid vatre u čitavom pojasu Gaze i nesmetan ulaz humanitarne pomoći na to područje. Traže i prestanak izraelske okupacije i rad na stalnom miru, a ne samo primirju. Podsjećaju da je prošlo više od 40 dana otkad je Međunarodni sud pravde pred Izrael postavio zahtjev sprečavanja genocida. Ubojstva, bombardiranja, izgladnjivanje i razni oblici mučenja od tada su poprimili samo ozbiljniji oblik i stravičnije razmjere.

— Pojas Gaze i dalje je izložen genocidnom izgladnjivanju, napadima i ubijanju, protjerivanju te ostalim genocidnim zločinima. Humanitarno pravo najstrože zabranjuje takvo vojno djelovanje koje jasno stremi napadu na civile, a u ovom slučaju njihovom potpunom uništenju – kazuje okupljenima odvjetnica ZRINKA GOLUBIĆ.

Dodaje kako bi vlade SAD-a, Njemačke i mnoge druge, uključujući Hrvatsku, morale prekinuti politiku sudionitva i spriječiti daljnje počinjenje genocida na okupiranim palestinskim teritorijima.

— Za Hrvatsku to znači da našoj vladi moramo otežati održavanje odnosa s Izraelom. Ne možemo prihvatiti nikakve političke ili ekonomske veze s ovim genocidnim okupatorom. Moramo osigurati da naš aktivizam stvori pritisak na hrvatske odnose s Izraelom, SAD-om i Europskom unijom – zaključuje Amer Šam.

Okrećemo se nalijevo i udesno, promatramo pažljivo sve okupljene na prosvjedu. Među njima ni ovoga puta, kao ni na većini prosvjeda koje je od oktobra organizirala Inicijativa za slobodnu Palestinu, nema prepoznatljivih lica iz domaćih političkih stranaka. O desnici nema potrebe da govorimo, ali među prisutnima nema ni parlamentarne ljevice. Na ovom je prosvjedu to naročito upadljivo zato što su deset dana ranije, na okruglom stolu održanom 1. marta u Saboru, pojedini saborski zastupnici najavili da će se više angažirati oko te problematike. Podsjetimo, okrugli stol pod nazivom 'Humanitarna katastrofa u Gazi – kako RH može doprinijeti hitnom prekidu vatre' organizirali su Inicijativa za slobodnu Palestinu, Radnička fronta, Možemo! i SDP. Od stranačkih predstavnika na njemu su govorili KATARINA PEOVIĆ, JELENA MILOŠ, SANDRA BENČIĆ i IVAN GRDEŠIĆ (Grdešić je odmah istaknuo da je zapravo SDP-ovac u penziji). Na okrugli stol su bili pozvani i predstavnici Ministarstva vanjskih i europskih poslova, ali se pozivu nisu odazvali.

Sumirano, SDP-ove pozicije oko Palestine na tom događanju zapravo nismo imali priliku čuti, a Miloš, Benčić i Peović potrošile su većinu svojih izlaganja kako bi se pravdale da su njihove stranke u zadnjih pet mjeseci ipak nešto napravile. Nabrajale su tako sve svoje dosadašnje angažmane oko Gaze, za one koji tih par objava na društvenim mrežama

i govora u Saboru dosad nisu stigli upratiti. Benčić je dio svojih minuta podredila i tome da ponovi da 'govorimo o režimu Benjamina Netanjahua, a ne o Izraelu čitavom, a još manje o Židovima', i konstatirala da je dobro da se na ljevici organizira razgovor o Gazi i potiče Vladu na stav jer se 'ljeviци antisemitizam sigurno ne može pripisati'. Ispalo je tako da je glavna briga može li nam se ili ne pripisati antisemitizam, tj. da se Možemo! koprcu u narativu koji je valjalo razmontirati prije pet mjeseci, a ne se u njega ukalupljivati i nakon više od 30 tisuća ubijenih civila u Gazi. Jedini konkretniji potez tijekom okruglog stola bila je najava Miloš da će Možemo! tražiti da Hrvatska i EU priznaju Palestinu kao samostalnu i neovisnu državu te da će taj zahtjev biti dio programa stranke za europske i nacionalne izbore. Kazala je i da je nužno povećati pritisak oporbe i javnosti da se Vlada i institucije EU-a nedvosmisleno izjasne i traže trajni prekid vatre u Gazi. 'Hrvatska vlada mora jasno reći da traži trajni prekid vatre, da je napad na Rafu neprihvatljiv, da je bombardiranje i ubijanje civila ratni zločin', konstatirala je Miloš.

Zašto se onda ni ona, ni itko drugi iz vrha Možemo! nije ukazao na prosvjedu ispred izraelske ambasade? Kako se točno planira povećati pritisak opozicije na hrvatsku i izraelsku vladu i institucije EU-a? Što treba očekivati kao sljedeći potez parlamentarne ljevice – još jedan okrugli stol u Saboru za par mjeseci (ovisno o tome kako prođu izbori)?

Kamo sreće da se Možemo! ozbiljno zauzeo i oznojio oko te problematike, kako to predstavlja MIRA BIČANIĆ u recentnoj seriji islamofobnih tekstova na portalu Autograf.hr! U stvarnosti se čini da ostajemo u kategoriji pužajućih parlamentarnih mrvica, a Vlada RH sama od sebe sigurno neće mijenjati dosadašnju praksu podržavanja genocida u Gazi. To je posve jasno i iz odgovora koje smo dobili iz Ministarstva vanjskih i europskih poslova

(MVEP) – nakon prosvjeda ispred izraelske ambasade pitali smo ih kako komentiraju najavu izraelskih vlasti da će uskoro pokrenuti kopneni napad na Rafu, jedino preostalo utočište u pojasu Gaze.

'RH dosljedno ističe prioritet zaštite civila u svim sukobima skladu s međunarodnim humanitarnim pravom. Od početka sukoba Izraela i Hamasa, nakon Hamasovog terorističkog napada na Izrael 7. listopada 2023., koji je doveo do eskalacije na Bliskom istoku, RH je osudila teroristički napad na civile u Izraelu, traži oslobođenje svih još uvijek zatočenih talaca te poštovanje međunarodnog prava, posebno međunarodnog humanitarnog prava, dok zaštitu civila smatra neupitnim prioritetom, kao i dostavu humanitarne pomoći stanovništvu', odgovorili su nam iz ministarstva.

Nismo tražili neodgovor i lekciju iz povijesti koja počinje 7. oktobra, ali to smo dobili. Na pitanje koje su konkretne korake poduzeli od oktobra naovamo da bi se zaustavilo ratovanje u Gazi, iz MVEP-a su izlistali nekoliko uplata humanitarne pomoći poslanih na račune različitih međunarodnih humanitarnih organizacija, od kojih je zadnja bila 11. januara. Naveli su i da RH, 'kao i EU u cjelini', zagovara 'obnovu političkog procesa rješavanja izraelsko-palestinskog sukoba s konačnim ciljem stvaranja dviju država, izraelske i palestinske'.

'Blizu smo', reče američki predsjednik JOE BIDEN o prekidu vatre u Gazi dok liže sladoled. E pa tako nekako teče i velebni proces zagovaranja dvodržavnog rješenja već desetljećima.

I za kraj, MVEP smo pitali smatraju li zločine u Gazi genocidom, i zašto da ili ne. 'Na pitanje je li tijekom Hamasova napada na Izrael i djelovanja izraelske vojske u Pojasu Gaze došlo do kršenja međunarodnog prava te ako da, koja je kvalifikacija tih djela, pitanje je na koje bi odgovor mogli dati isključivo nadležni međunarodni sudovi', glasi njihov odgovor.

Osim što očito vole preformulirati (prehamasirati) novinarska pitanja, iz MVEP-a ni da spomenu da su neki sudovi već nešto kazali na tu temu. Valjda hoće reći da pravorijek još nije konačan. Nastavi li tako dalje, od konačnog ćemo dočekati samo rješenje 'palestinskog pitanja' potpunim brisanjem naroda Gaze s lica zemlje. Taj proces desnica na vlasti dosljedno amenuje, a parlamentarna kvaziljevica oko njega mlitavo meandrira.

Na primjeru Palestine sve je jasnije, ako već i nije bilo prije, da parlamentarna ljevica nije ni početak ni kraj lijevog političkog organiziranja. Pritiskati ih i dalje treba, ali loše nam se piše ako sve karte bacamo na taj stol. ■

Demonstracije Inicijative za slobodnu Palestinu pred izraelskom ambasadom u Zagrebu (Foto: Tomislav Miletić/PIXSELL)

INTRIGATOR

Vodometni
trogodakHrvatski vodometasi slave
zlatno odličje u Dohi (Foto:
David Damjanović/PIXSELL)

Zabrinjavajuće je da se neki ljudi koje društvo plaća da se bave jezikom bave ovakvim trivijalijama, kaže lingvist Mate Kapović o natječaju časopisa 'Jezik' za najbolje nove riječi

ČASOPIS 'Jezik' i ove je godine proveo natječaj za nagradu dr. Ivana Šretera za najbolju hrvatsku riječ. Povjerenstvo čija je predsjednica SANDA HAM, profesorica Filozofskog fakulteta u Osijeku koja je već spominjala 'ugrozu' hrvatskog jezika od 'agresije s istoka', i među čijim je članovima i HRVOJE HITREC, prokušani domoljubni intelektualac, ovog puta nije nikoga nagradilo, premda se na natječaj javilo 113 osoba koje su predložili ukupno 303 riječi. Evo prijedloga: umjesto tuđice 'influencer' izraz 'utjecajnik'; 'trogodak' umjesto 'hatrick'; 'vodomet' umjesto 'vaterpola' i, shodno tome, 'vodometas' kao zamjena za 'vaterpolista'. Ima toga još. Onaj tko ne podnosi vrućine trebao bi biti 'ljetogrozan'.

Da vidimo kako izbor komentira profesor MATE KAPOVIĆ s Odjela za lingvistiku zagrebačkog Filozofskog fakulteta. Premda je, kaže, sasvim uobičajeno da u jezike ulaze riječi iz drugih jezika (npr. gol), kao što je sasvim uobičajeno da u jezicima nastaju nove riječi od domaćega jezičnoga materijala (npr. nogomet), manje je uobičajeno da se organiziraju natječaji za najbolje nove riječi. Nastavlja: iako u tom smislu svatko ima pravo organizirati natječaje i izmišljati riječi, u slučaju navedenog natječaja ne radi se, sasvim je očito, samo o zaigranosti i poigravanju jezikom, nego iza toga stoji nacionalizam, koji se u jeziku odražava kao jezični purizam i desna politička agenda. — Nema sumnje da je takva jezična politika, koju ne treba brkati s općenitim nastankom novih riječi, što samo po sebi nije ništa loše, štetna po govornike jer se uklapa u širu

ideologiju preskriptivizma, a koja, osim što promovira neznanstven pogled na jezik, promiče jezičnu nesigurnost i strah od jezika. Ljudi se boje govoriti u strahu da ne 'pogriješe'. Ovakvi natječaji kreću od pretpostavke da u jeziku kojim govorimo ima nešto loše, da se to mora pošto-poto mijenjati i da nikako ne smijemo opušteno govoriti svoj jezik jer tko zna što ćemo 'netočno' reći — kaže za Novosti Kapović.

On smatra da je bizarno novostišljene riječi nazivati automatski 'hrvatskima', dok riječi koje autori natječaja pokušavaju zameniti, a dominantno je riječ o posuđenicama, smatraju 'stranima', iako se možda već desetljećima koriste u hrvatskom. Vaterpolo sasvim sigurno nije nova riječ i po kriteriju upotrebe je sasvim sigurno hrvatskija od izmišljenice 'vodomet'. No unatoč kriteriju upotrebe, neki će ovu potonju, koju nitko ne upotrebljava, proglasiti hrvatskom, a prvu stranom, na osnovu etimologije odnosno činjenice da je 'vaterpolo' posuđenica, a drugu domaćom jer je sastavljena od domaćih elemenata.

— Zabrinjavajuće je da se neki ljudi koje društvo plaća da se bave jezikom bave ovakvim trivijalijama umjesto da se bave opisom i analizom jezika. U to spada čitava priča oko Zakona o jeziku — u nas je izglasan zakon kako bi se 'domoljubi' mogli busati u prsa hrvatska kako jako 'vole' hrvatski i 'skrbe' se za nj, ali pritom jedan HDZ to neće ponukati npr. da izdvoji neka sredstva za taj isti hrvatski pa da se ne sramotimo više što smo jedan od slavenskih naroda s najmanjim brojem rječnika dostupnih na internetu — naglašava Kapović.

'Domoljubi' se, ističe on, bave izmišljanjem novih 'hrvatskih' riječi, a nimalo ih ne brine što primjerice za engleski u par

sekundi možete doći do podatka da najranija poznata potvrda, prema Oxfordskom rječniku, za riječ 'water polo' datira iz 1875., dok za hrvatski nemamo kamo pogledati kada je prvi put upotrijebljena riječ 'vaterpolo'.

No to je uvijek tako — oni koji hrvatski najviše 'vole', u pravilu o njemu najmanje znaju, najmanje su za nj učinili i u stvarnosti ih je najmanje briga koliko ga stvarno poznajemo. Oni ne vole stvaran jezik, nego neku svoju nemuštu fantazmu o njemu, upregnutu u nazadne i štetne političke ideje.

■ Dragan Grozdanić

Osramoćen
pa vraćen

Nakon višemjesečne suspenzije, 22-godišnji policajac M. Č. iz Mirkovaca vraćen je na posao. Odlučilo je tako Disciplinski sud u Osijeku, koji ga je krajem prošlog prosinca bio proglasio krivim za počinjenje 'teže povrede službene dužnosti iz Zakona o policiji' te mu u istom navratu odrezao novčanu kaznu koja mu je tri mjeseca bila odbijana od plaće.

Podsjetimo, MUP je protiv mladog policajca srpske nacionalnosti, inače zaposlenog na graničnom prijelazu Tovarnik, pokrenuo interni postupak nakon što se on uvalio u pravni vrtlog. Budući da ima dvojno državljanstvo, hrvatsko i srpsko, a sva je prilika i jednu od adresa u Šidu, gdje njegova obitelj posjeduje nekretninu, tamo su mu u razdoblju od 2019. do kraja 2022. pristigla četiri poziva Vojske Srbije za upis u vojnu evidenciju. M. Č. se odazvao na posljednji, ali o tome nije obavijestio nadređene, što su u MUP-u okarakterizirali kao 'nanošenje teške štete interesima službe i njenog ugleda'. Iz BOŽINOVIĆEVOG ministarstva i Sindikata policijskih službenika Hrvatske tada su nam potvrdili da je riječ o jedinstvenom slučaju s kakvim se dotad nisu susreli.

Situacija se dodatno zakomplicirala nakon što je slučaj dospio u medije, odnosno na Facebook-profil NIKOLE KAJKIĆA, nezavisnog vijećnika u Skupštini Vukovarsko-srijemske županije, bivšeg policijskog istražitelja ratnih zločina i redovnog gosta 'Bujice'. Kajkić je iz policije izbačen nakon što je otkriveno da je falsificirao službenu bilješku iz koje proizlazi da je razgovarao sa svjedokinjom zločina koji se uopće nije dogodio. Taj pasionirani korisnik društvenih mreža krajem 2022. među prvima je objavio informaciju o suspenziji M. Č.-a, uz lažnu tvrdnju da je mladić 'zadužio uniformu i drugu opremu srpske vojske' jer da navodno ALEKSANDAR VUČIĆ 'po Hrvatskoj mobilizira policajce i civile za rat na Kosovu'. Pritom je objavio policajčev puni identitet, a otvoreni lov na njega i njegovu djevojku potaknuo je u još nekoliko narednih postova, ispod kojih su se nizali najsuroviji govor mržnje i prijetnje. U sličnom tonu nastavio je nakon objave rješavanja Disciplinskog suda u Osijeku, ovaj put objavivši ime i prezime suca koji ga je donio.

■ T. Opačić

KRATKO I JASNO

Maske su pale

Vladajući raspuštaju deseti saziv Sabora. Kakav je vaš dojam o posljednje četiri saborske godine?

Rekla bih da su maske pale. Točno su određene pozicije. Svatko ponaosob, ali i kao politički, stranački i društveni kolektivitet pokazao je svoju pravu sliku. Prvenstveno mislim na premijera ANDREJA PLENKOVIĆA, koji se pokušavao na početku prikazati kao pristojan, uglađen europski političar, da kažem i diplomat, da bi se na kraju pokazalo njegovo pravo lice nasilnika koji ne može kontrolirati ni vlastiti ego. Nažalost, u Plenkovićevih osam godina nije bilo nikakvih reformskih paketa.

Hoćete reći da će Plenković izgubiti određeni dio biračkog tijela?

Plenković je na zadnjim izborima 2020. napravio politički iskorak prema centru i predstavljajući se za uljudenog političara ušao u glasačko tkivo centra, koji mu ovog puta sigurno neće dati povjerenje. HDZ čini sve da ove izbore dobije. Najbolji primjer je što su u osmu izbornu jedinicu pribrojili Crikvenicu, Senj i Novi Vinodolski, iz dobro poznatih razloga jer su tamo dugogodišnji HDZ-ovi gradonačelnici pa žele da se ti lokalni glasovi preliju na parlamentarnu razinu.

S koruptivnih afera premijer težište prebacuje na socioekonomsku sliku: rast plaća, rast BDP-a, stabilni kreditni rejting, Pelješki most... Problema kao da nema?

Premijer se hvali pokazateljima koji su za sluga i vlada prije njegove. Realizacija Pelješkog mosta je krenula puno ranije nego što je Plenković i pomislio da će biti u HDZ-u. Kad govori o realnim stvarima, premijer bi trebao biti do kraja realan i reći gdje je Hrvatska u odnosu na državu Europske unije, reći koliki je rast plaća u odnosu na inflaciju i priznati da taj rast plaća nije pratio inflaciju.

Ljevica na izbore ne ide ujedinjeno, što će ići u korist vladajućem HDZ-u koji tradicionalno ima čvrsto biračko tijelo. Kako da oporba ostvari bolji plasman nego što trenutno pokazuju ankete?

Prilikom zadnjih izbora održanih 2020., u korona-uvjetima, izlaznost je bila ispod 50 posto. Bazični zadatak svih nas zajedno je da podignemo izlaznost na birališta i da od centra nalijevo dobijemo što veće povjerenje naših građana. HDZ je ipak pao s nekađšnjih 30-ak posto, s koliko bi kretao na izbore, na sadašnjih 25–26 posto. Vidljiva je tendencija rasta SDP-a s koalicijskim partnerima, posebno nakon prosvjeda održanog 17. veljače. Još uvijek našu novu koalicijsku opciju nisu anketirali kao cjelinu, pa točna predviđanja nemamo.

■ Paulina Arbutina

Zakon opasnih namjera

Intencija ovog zakona je da se sakriju razne otimačine javnog novca, razna nasilništva i hajdučija koja vlada u hrvatskom društvu, rekao je Hrvoje Zovko o Lex AP-u

U OČI najavljenih izmjena Kaznenog zakona kojima vladajući nastoje uvesti novo kazneno djelo 'Neovlašteno otkrivanje sadržaja izvidne ili dokazne radnje', poznatih kao Lex AP, Hrvatsko novinarsko društvo (HND) ponovno je istaknulo neprihvatljivost i pogubnost njihovog donošenja, uputivši iznova apel saborskim zastupnicima da ne glasaju za takav zakon, kojim bi bili uzdrmani demokratski temelji RH i prije svega novinarska profesija. — Intencija ovog zakona je da se sakriju razne otimačine javnog novca, razna nasilništva i hajdučija koja vlada u hrvatskom društvu, kako javnost ne bi doznala što se događa — istaknuo je predsjednik HND-a HRVOJE ZOVKO, koji ga je na konferenciji za novinare održanoj u utorak u Zagrebu još jednom nazvao 'zakonom opasnih namjera'. — Da je ovaj zakon na snazi, javnost bi bila uskraćena za čitav niz priča kojima smo svjedočili zadnjih godina i za razne afere zbog kojih su ministrice i ministri iz vlade ANDREJA PLENKOVIĆA morali odstupiti, a da ne govorimo o raznim lokalnim šerifima — kazao je Zovko.

Potpredsjednica HND-a CHIARA BILIĆ upozorila je na neprihvatljivo ponašanje premijera Plenkovića, posebno u njegovom agresivnom odnosu prema novinarima i posebno u zadnjih četiri godine. U tom kontekstu treba gledati na Lex AP, naglasila je Bilić, dodavši da je taj zakon 'direktna manifestacija onoga što Plenković i njegova vlada govore, rade i sugeriraju novinarima'. — S obzirom na kontekst donošenja ovog za-

kona ne možemo se oteti dojmu da premijer Plenković sve više podsjeća na VIKTORA ORBANA i ALEKSANDRA VUČIĆA, pokazujući prezir prema našim kolegicama i kolegama — prisnažio je Zovko.

HND je također uputio otvoreno pismo svim građanima RH u kojem je upozorio na opasnost i pogubnost donošenja navedenih izmjena Kaznenog zakona. Podsjetili su da bi njime bilo moguće da u sklopu izvidnih radnji tužitelj ili policajac pozove novinara na obavijesni razgovor, koliko god puta smatra da je to potrebno. Time bi policija mogla pribaviti izliste novinarskih kontakata te pozivati na razgovor kolege i urednike. U svom otvorenom pismu upozorili su 'građanke i građane na zabrinjavajuću činjenicu da će se našim kolegicama i kolegama moći oduzimati mobiteli, laptopi i arhiva koja se u njima nalazi, kao što će se moći presretati i njihovi e-mailovi'. Stoga bi 'svaki potencijalni zviždač dobro trebao promisliti prije nego što se obrati novinaru ako zna da će policija i tužitelji pretresati njegove kontakte i suradnike. Ako se to dogodi, svi ćemo ostati zakinuti za ključne informacije i HND je dužan na to ponovo upozoriti javnost'.

Vijeće Europe prošloga je tjedna u svom godišnjem izvješću o slobodi medija također kritiziralo hrvatsko zakonodavstvo, primjećujući da Vlada pokušava ograničiti pravo medija u zaštiti izvora te kritici sudova i tužitelja.

Iz HND-a su pozvali sve kolegice i kolege da dalje objavljuju priče od javnog interesa, profesionalno kao što su to činili i dosad, a svakome tko se nađe pod udarom ovog zakona pružit će konkretnu pomoć. Otvoreno pismo HND-a potpisuju njegov predsjednik Hrvoje Zovko, potpredsjednici Chiara Bilić i DRAGUTIN HEDL, a supotpisali su ga urednici 18 medija u zemlji, među njima i Novosti.

Raduje činjenica, kako je to naglasio Zovko, da su još neke medijske redakcije iskazale namjeru da supotpisu otvoreno pismo. Borba protiv Lex AP-a i bahatih hrvatskih političara se nastavlja, zaključio je Zovko.

■ Dragan Grozdanić

Kuzma i komunisti

ZASLUŽNI hrvatski kipar KUZMA KOVAČIĆ podigao je ovih dana tužbu protiv Grada Splita zbog, kao što je sam rekao, obrane svog umjetničkog dostojanstva, grubo narušenog jednom intervencijom splitske uprave na gradskom tzv. štandarcu. Posrijedi je komunalni stup ili koplje za svečano isticanje zastave, s kamenim postamentom na kojem je isklesano određeno znakovlje i nabrojane pojedine godine od povijesne važnosti. Kovačiću, autoru štandarca, zasmatalo je to što je naknadno — tek nedavno — tamo dodan i datum 26.10.1944. s natpisom 'Dan oslobođenja Splita od fašizma', pored ostalih godišta. Pobunio se tako zbog izmjene natpisa bez njegova dopuštenja, a potez gradske uprave okarakterizirao kao 'komunističke metode'.

Bez komunizma, pak, natpis je dotad sadržavao: 305. — car Dioklecijan ušao u svoju palaču; oko 640. — stanovnici porušene Salone naseljuju Split; 1240. — prvi gradski statut; 1882. — pobjeda narodnjaka; 1991. — Hrvatska postaje suverena i samostalna država. Riječ je odreda o godinama od ekskluzivne povijesne važnosti za taj grad, osim jedne, one kada je osnovana današnja RH, a dodane uz pristanak autora koji je to svoje djelo kreirao po gradskoj narudžbi još prije 25 godina. 'Kao da je već stoljećima među nama', opisao je štandarac tada lično Kovačić, iako je samo njegovo djelo nedvosmisleno svjedočilo da ne može biti starije od 0,08 stoljeća. No dobro, sad mu ovo smeta, jer kameno postolje odjednom više ni njemu ne izgleda tako drevno, i što drugo da čini artist sam protiv dubioznih stranačkih vlasti nego da se uzda u institucije pravne države i podigne privatnu tužbu.

Svejedno, pamtimo Kovačića i iz nekih drugih stoljeća — pardon, desetljeća — dok je obnašao časnu dužnost, makar neformalno, prvoga dvorskog kipara u sviti FRANJE TUĐMANA. Prvom predsjedniku RH zatim se odužio izvjavivši njegov kip, tj. više njih, za najmanje četiri strateške lokacije: Škabrnja, Veliko Trgovište, Slavonski Brod, Zagreb. Svakako, u sjećanju je taj kipar ostao i po drugim radovima, poput Oltara domovine na Medvedgradu, kovanica hrvatske monete kune, ili kipa pape IVANA PAVLA II. na Braču. Pa i po izbornom angažmanu u okrilju HDZ-a, da se ne bi mislilo kako su sve te narudžbe samo tako dopale u šake ovog umjetnika koji se naposljetku sjetio i vlastitoga izgubljenog dostojanstva.

■ Igor Lasić

Andrej Plenković docira
novinarima (Foto: Tomislav
Miletić/PIXSELL)

FRAGMENTI GRADA

Svijet ležernosti

NEDA VNO sam odgledao dokumentarni film o iznimno zanimljivom radu i životu THOMASA HOEPKERA, svjetski značajnog fotografa, pa saznadoh da je dotični autor i one znamenite fotografije poznate pod nazivom '9/11', nastale 11. septembra 2001. Podsjetnik, radi se o foto slici koja prikazuje peteročlanu mladu hipstersku ekipu dok opušteno lješkaru na ugodnom jutarnjem suncu, a iza njih se, s druge strane rijeke Hudson, uživo odvija apokaliptični prizor njujorških Blizanaca koji gore.

Hoepker se poslom zatekao u New Yorku tih dana. Kada je objavljena vijest o avionskom napadu na simbole američke i svjetske korporativne moći, odmah se pokušao probiti do Manhattana, što se pokazalo nemogućim. Dospio je tek do podnožja mosta Brooklyn i od tamo načinio seriju fotografija. Tvrdi da dok je mahnito okidao foto aparatom nastojeći što bolje uhvatiti plamen zgrada Svjetskog trgovačkog centra, nije pridavao pažnju spomenutoj grupi mladića i cura. Slučajno su mu se našli u kadru. 'Ono nešto' na fotografiji '9/11' prepoznat će netko od urednika jedne od knjiga Hoepkerovih radova tek nakon nekog vremena. Rasprava koja je tada započela do danas nije završila, jer je fotografija unisono stekla status kontroverznog uratka. Povezujuću nit njenih bezbrojnih interpretacija moguće je podvesti pod dijagnozu da se radi o reprezentaciji suvremene društvene patologije, o teško razumljivoj nezainteresiranosti i nepodnošljivoj ravnodušnosti koje se naprosto cijede sa te slike. O svjedočanstvu neshvatljive ležernosti u uvjetima nečeg prema čemu se, zbog ranga važnosti Događaja, nema pravo biti ležeran.

No danas je, nakon što je prošlo već više od dvadeset godina, dotičnu fotografiju moguće ne samo bolje razumjeti već i lakše prihvatiti. Sada je jasno da ona nije tek jedan od simbola-podsjetnika na najveću suvremenu američku tragediju — koja će izazvati dalekosežne posljedice po cijeli svijet — već je riječ o uratku koji je u dobroj mjeri nagovijestio nadolazeći duh vremena 21. stoljeća. Nisu li se u međuvremenu sveopće agitiranje i svekoliko moralizatorsko zgražanje nad prizorom spontane nezainteresiranosti spram nečeg za što 'morate biti zabrinuti' pokazali jadnijim i besmislenijim od svega što je nepoznatim i anonimnim akterima te slike zamjereno i prigovoreno? Nije li poza mladih ljudi sa Hoepkerove fotografije iz 2001. danas postala opće mjesto, nagovještaj i anticipacija svijeta 2024.?

Nismo li svi mi — smješteni u mizanscenu bilo užasa genocida u Gazi ili otapanja ledenjaka na Antarktiku, tragedija s kojima je prizor zapaljenih ruševih Blizanaca tek simbolički usporediv — u međuvremenu postali kolektivni akteri što se komotno i bez izuzetka mogu prepoznati u kadru Hoepkerove slike? Gledajući fotografiju '9/11' godine 2024., mi zapravo gledamo sebe u prošlosti naše budućnosti.

■ Hajrudin Hromadžić

U knjizi 'Odlazak u noć' radi se primarno o psihološkom kontekstu

NOVO reagiranje novinara JERKA BAKOTINA u diskusiji o knjizi 'Odlazak u noć', objavljeno online u Novostima 4. ožujka 2024. pod naslovom 'Značenje djela određuju sadržaj i kontekst', donosi oprečne i konfuzne ocjene, a kako neke od njih zalaze i u sfere moralnog etiketiranja, mislim da je potrebno da još jednom reagiram. Da bih izbjegla ponavljanja i već izrečene argumente, moj će odgovor biti kratak.

Bakotinove ocjene knjige 'Odlazak u noć' sada se kreću od vrlo pozitivnih do vrlo negativnih: ona je za njega 'snažno djelo', pa 'važna i zanimljiva knjiga, koja pruža dragocjene uvide u prirodu rata, ratovanja i ratnih trauma', ali sam također, po njegovom sudu, 'čitatelje dovela u zabludu'; pa onda tvrdi da knjiga čak 'do temelja razara tlapnje o 'dostojanstvu Domovinskog rata' što predstavlja nemjerljivu društvenu korist', a pritom sam 'kalkulirala sa istinom', 'potkopala integritet vrijednog rada' itd. – ne bih znala reći koje je zaista Bakotinovo mišljenje o mojoj knjizi.

Mislim da je osnovni nesporazum sa Bakotinom to što on i dalje 'Odlazak u noć' smatra memoarskom knjigom i to ponavlja i u svom drugom reagiranju u Novostima, bez obzira na moja ranija razjašnjenja. Na jednom mjestu čak *dokazuje* da se radi o 'biografskoj cjelini' zato što knjiga 'obuhvaća elemente Zakoškovog prijeratnog i poslijeratnog života' (!). Da se radi o memoarima ili biografiji, to onda ne bi bila više knjiga o PTSP-u i studija psihološkog slučaja, već historiografska istraživačka knjiga koja želi pridonijeti rasvjetljavanju ratnih događaja u Pakračkoj Poljani, a to, još jednom, nikada nije bila moja autorska namjera. U tom smislu, međutim, Bakotin čak cenzurira mogućnost autorskog izbora i navodi da knjigu 'ne određuje autorska intencija, nego objektivni sadržaj djela i njegov odnos prema povijesnom, društvenom i političkom kontekstu', a koji je to kontekst odredit će mjerodavno, pretpostavljam, on sam. U knjizi 'Odlazak u noć' radi se primarno o psihološkom kontekstu, jer fenomen kojim se knjiga bavi pripada domeni individualne psihologije i opis je psiholoških stanja sugovornika i geneze njegovog posttraumatskog stresnog poremećaja.

Jedini argument koji Bakotin iznosi kao kriterij procjene nevjerodostojnosti knjige je nespominjanje optužnice iz '97. i '98. pa moram ponovo naglasiti: u razgovorima nisam inzistirala na elaboraciji događaja koje moj sugovornik prethodno sam nije spomenuo i koji nisu utjecali na razvoj njegovih psiholoških traumatskih stanja. U tome je ključna razlika između istražnog postupka u pravosudnom smislu, istraživačkog novinarstva, prikupljanja historiografske građe s jedne strane, i metodološkog postupka kakav se provodi dubinskim intervjuom sa osobom dijagnosticiranom s PTSP-om, s druge.

Kad smo već kod epizode koju spominje Bakotin, vrijedi ponoviti da ona nije nikada ušla u daljnju pravnu proceduru iza koje bi slijedio sudski proces s dokaznim postupkom protiv ZVONIMIRA ZAKOŠEKA.

U svom prvom reagiranju, Bakotin kaže da 'prema sudskim spisima koje nam je ustupila Documenta, taksisti Zakoška nisu prozivali za fizičko nasilje. PELEŠ izričito tvrdi da ga je on i štiti', a onda uporno, skoro opsesivno inzistirajući, Bakotin ovu optužnicu tretira kao dokaz o Zakoškovoj kaznenoj odgovornosti. Pretpostavljam da su i čitaoci zbunjeni kao i ja.

Bakotin i dalje insinuirava svjesno kalkuliranje događajima opisanim u knjizi i tvrdi da sam 'veliku priliku da se javno opravdava pružila pripadniku postrojbe koja je počinila brutalne zločine'. Nije mi poznato da su svi pripadnici te postrojbe kolektivno proglašeni ratnim zločincima. Ta insinucija, jednako kao i ona da je moja 'selekcija sadržaja' imala namjeru da mog sugovornika oslobodi odgovornosti, veoma je uznemirujuća – i tim olako izrečenim vrijednosnim sudovima i kvalificiranjem, čini mi se, prelazi se jedna važna profesionalna i etička granica.

Da ponovim još jednom, metodološki postupak kojim je nastala knjiga 'Odlazak u noć' prati iskustva koja su sugovornika dovela u traumatska stanja, onako kako ih on izriče i proživljava, i prema njegovu odabiru ključnih događaja, a ni Bakotin ni ja ne možemo odlučivati o tome što su za sugovornika bila traumatična iskustva. Historiografskim istraživanjima i tragajima za cjelovitom istinom o ratnim događanjima, kao i propitivanjem hrvatske politike u odnosu na Domovinski rat, bave se drugi istraživači i autori, kao i novinar Bakotin, ali to nije bio predmet moga interesa. Da ne bismo više umarali čitatelje ponavljanjima, mislim da smo i Bakotin i ja izrekli svoje glavne teze i ja bih ovdje završila javnu prepisku, a naravno, novinar Bakotin i ja možemo dijalog nastaviti privatno. ■

Jasna Bašić

МАЊИНСКИ ЗАСТУПНИК

Достојанствене плаће за суце

ВЛАДА је предложила повећање основице за израчун плаће правосудних дужносника за додатних 11,5 посто кроз измјену Закона о плаћи и другим материјалним правима правосудних дужносника. Како је рекао министар правосуђа и управе ИВАН МАЛЕНИЦА, то је било треће повећање плаћа судца и државних одвјетника у посљедњих пет година. БОРИС МИЛОШЕВИЋ, СДСС-ов саборски заступник, казао је да се овај закон тиче мале популације, али да је изнимно важан јер је Сабор, као законодавац, дужан уважавати темељно уставно начело диобе власти као једног од елемената владавине права. Он је навео основне принципе УН-а о неовисности судства из 1995., који су настали на темељу текста универзалне декларације о неовисности судства, гдје је прописано да плаће и мировине судца морају бити примјерене и размјерне статусу, угледу

Плаће судца и осталих правосудних дужносника нису усклађиване с господарским кретањима више од 20 година. Успоредбом плаћа судца с просјечном плаћом у РХ, видљиво је да се омјер плаће судца, за трећину смањено, нагласио је Милошевић. У међувремену су, примјерице, расле плаће државних службеника што је, оцијенио је заступник, похвално. — Плаће су повећане повећањем основице за 13 посто те повећањем коефицијената за израчун плаће правосудних дужносника у првоступањским правосудним тијелима с 3,54 на 4,21. Основица за израчун плаће правосудних дужносника предлаже се повећати за додатних 11,5 посто. Надаље, предлаже се извршити и корекцију коефицијената за израчун плаћа правосудних дужносника у правосудним тијелима жупанијске равине – побројао је Милошевић.

Сматра да је посебно важно што су уређена додатна материјална права на која суци до сада нису имали право – право на накнаду трошкова пријезова на посао и с посла, годишња награда за ускршње и божићне благодане, дар за дијете

Опћински суд Загреб
(Фото: Нева Жганец/
PIXSELL)

и одговорности њихове службе те да се морају периодички успоређивати.

— И наш Уставни суд је прије десет година у једној својој одлуци навео да сви елементи плаће судца морају бити одређени законом донесеним у демократској парламентарној процедури на начин који поштује бит јамства стабилности судачке функције, то јест правилног, стручног и непристраног провођења правде. Сви елементи судачких плаћа морају бити примјерени достојанству судачке професије и терету одговорности судца. Дакле, сви елементи материјалних права, укључујући плаћу, морају бити у закону што заправо отежава било какву промјену плаће јер се мора проћи законодавна процедура – објаснио је Милошевић.

Доао је да повећање плаћа правосудних дужносницима није популарна мјера, првенствено што томе јавност судству није наклоњена због разних негативних примјера који се појаве у медијима, али је нужна, сматра заступник. Но треба узети у обзир, казао је, да није једноставно постати судца. Након дипломе на факултету потребно је проћи пуно филтера, препрека да би се постало судца након 30. године живота те се ради о послу који тражи константну едукацију.

до навршених 15 година живота, регрес за кориштење годишњег одмора те право на систематски преглед.

— Нека материјална права су суци имали и до сада, попут накнаде за одвојени живот, али нису имали сва која имају и службеници. То су велики помази у добром смјеру за годину дана, али посао није готов. У захтјевима судца је наведено како неовисност судца налаже да правила која уређују висину и раст плаће и материјална права, морају садржавати јасне параметре – поручио је Борис Милошевић. Поред овог закона, Влада је донијела измјене и допуне Закона о судовима којим је прописана обавеза јавне објаве свих судских одлука.

'Ова измјена важан је искорак у јачању транспарентности рада судова. Као дио пакета законских измјена којима је циљ сузбити насиље над женама и насиље у обитељи и пружити већу заштиту женама жртвама насиља, предлаже се увођење специјализације судца за предмете насиља у обитељи. Прописују се посебни увјети за суце који раде на обитељским предметима који ће се одређивати годишњим распоредом послова, а морат ће проводити и редовито стручно усавршавање' рекао је министар Иван Маленица.

■ Ања Кожул

Život u crvenom

Nit' nas se što pitalo, nit' smo dobili kontejner, pa svake noći i dalje skačemo na svaki šum, kaže Dragomir Pavlović čiju su drvenjaru nakon potresa 2020. statičari označili žutom naljepnicom kako bi vremešnom paru 'osigurali' krov nad glavom, makar opasan po život

KUCA vam je jako oštećena, boravak u njoj opasan je po život i moramo staviti crvenu naljepnicu. Kažete da nemate gdje drugdje boraviti? Onda ćemo naljepiti žutu, pa nastavite živjeti u njoj, otprilike tim riječima su statičari na najjednostavniji i 'najjeftiniji' način riješili stambeno pitanje 70-godišnje BORKE i 72-godišnjeg DRAGOMIRA PAVLOVIĆA nakon što je u snažnom banijskom potresu potkraj 2020. teško oštećen njihov jedini dom, onaj u Rausovcu kraj Kostajnice.

— Od potresa, dakle dulje od tri godine, još smo u kući u kojoj je po život opasno boraviti. Ali drugog izlaza nemamo: nit' nas se što pitalo, nit' smo dobili kontejner ili kamp-kućicu, pa i dalje svake noći skačemo na svaki šum. Ne znamo je li to potres ili tek jači nalet vjetra. Za sada nam je dobro, a do kada će, pitanje je – tumači nam Dragomir.

Drvenu kuću podigao je još 1946. njegov otac BOŠKO, oblijepivši je u skladu s tradicionalnom gradnjom blatom: sve do potresa, u tom se skromnom zdanju dobro živjelo i sigurno odrastalo. Ali u katastrofi čiji je epicentar bio u petrinjskom kraju, kameni temelji prizemnice dijelom su se rasuli, pa su drvene grede popucale na nekoliko mjesta, nakrivljujući dom Pavlovićevih do te mjere da se za svakog jačeg vjetra i nevremena ozbiljno ljulja uz jezivu škripu.

— Kad je onako snažno zatreslo, Dragomir je odmarao na krevetu, a ja taman bila izišla van, na dvorište. Jako me podrhtavanje tla zamalo srušilo, jedva sam povratila ravnotežu da uletim unutra kako bih saznala što mi je s mužem: posvuda je još letjela prašina, žbuka i dijelovi razbijenog posuda, ali njemu, nasreću, ništa! Ne sjećam se da me išta tako uplašilo kao taj potres, čovjek može pobjeći od vatre i vode, ali kad se zemlja zatrese, samo te sreća može spasiti. A mi smo je, eto, imali – domeće Borka.

Radomir i Borka danas žive sami, sin DALIBOR je s obitelji u Zagrebu a kći DALIBORKA u Novom Sadu. Zajedno primaju tristotinjak eura mirovine, pa su prisiljeni svakog proljeća iznova obrađivati vrt i saditi najnužnije, samo da prežive. K tomu, donedavno ih je mučio problem s pitkom vodom: vodovoda u selu nije nikad bilo, ali su iz dubokog bunara usred dvorišta izvlačili vodu sve dok nisu onemoćali. Nekim sretnim slučajem posjetio ih je kostajnički dogradonačelnik, koji im je odlučio pomoći, vidjevši koliko se muče s izvlačenjem svake kante.

— Sam nam je bog poslao DUŠKA GRBIĆA u dvorište! Prvo priključno mjesto na lokalni vodovod udaljeno je od nas oko dva kilometra, pa za toliko kopanja nismo nikad imali ni volje ni novca. Snalazili smo se nekako s bunarom sve dok se kanta dala vući gore, a

onda nam je dogradonačelnik uskočio u nevolji pozivom dožupanici MIRJANI OLUJIĆ, koja je odmah alarmirala Srpsko narodno vijeće i poznatu glinsku aktivistkinju LJUBU VRGU. Potom je sve išlo k'o na filmu: još

pamtim dožupaničine riječi da će sama, svojim novcem, financirati postavljanje pumpe u naše dvorište ako se brzo ne iznade nekakvo rješenje. Nasreću, upali smo nedugo poslije toga u nekakav program kroz koji

smo dobili rezervoar za vodu s jakom pumpom, pa sad u kuhinji samo okrenemo pipu da voda poteče – kaže Dragomir.

Vjerojatno nema osobe na Baniji i Kordunu čiji se život nije korijenito promijenio u turbulencijama 1990-ih, pogotovu tijekom Oluje. Svaki razgovor s pripadnicima srpske zajednice neminovno se dotiče te teme i nevolje koja je mnogima odredila sudbinu. Tako su i mještani malog Rausovca u panici napuštali svoja stara ognjišta čim se nad selo, poput kakve zlokobne magle, nadvila grmljavina topova a strahovanja se zgusnula u zraku kao da se nožem daju rezati. Ni Pavlovići nisu bili izuzetak, i ta se porodica dala u bijeg ne znajući ni kako će ni kamo će. — Kazala sam vam da nema goreg od potresa, al' se ispravljam, ipak ima: u potresu strah potraje nekoliko sekundi, ali onaj koji smo osjetili kad je grunula Oluja zavukao se u kosti i zasnaga izjeda. Krenuli smo tada s djecom i najnužnijim stvarima, a pojma nismo imali hoćemo li živjeti nekamo dospjeti. Završili smo kod moje sestre u Novom Sadu i sve do 2011. i povratka u Rausovac svakodnevno smo se žestoko borili samo da preživimo. Kad smo se napokon vratili iz Srbije, sve što smo u selu ostavili bilo je uništeno i opustošeno, pa smo za goli početak morali zametnuti par ovaca. Od države, Crvenog križa i drugih humanitarnih organizacija dobivali bismo, ali tek povremeno, neku financijsku i materijalnu pomoć. I tako smo se pomalo počeli vraćati u kakvu-takvu normalu – prisjeća se Borka.

Dragomir je nekoć igrao nogomet za kostajnički Banija Promet, klub koji se natjecao u tadašnjoj zagrebačko-karlovačko-sisačkoj regionalnoj ligi. Naziv je, jasno, ekipa uzela po trgovačkom poduzeću u kojem je i mladi Pavlović kao skladištar radio punih 17 godina, sve do destruktivnih devedesetih.

Igra koja život znači donosila mu je mnogo radosti, ali je ostavila i posljedicu u obliku ozljede koljena koje nikada nije zacijelilo kako treba, pa Dragomir danas teško hoda, očekujući nužnu operaciju. Kako od svakog zla, očito, postoji veće, lani je na njega palo drvo koje je pokušavao posjeći u obližnjoj šumi da se Borka i on imaju čime ogrijati, prilikom čega mu je jedno od sedam polo mljenih rebara probilo plućno krilo.

Ni Borkino stanje nije neki svijetli primjer dobrog zdravlja u osmom desetljeću života, ali se na uobičajeni visok tlak i povišenu razinu šećera u krvi previše ne obazire, možda i zato što, poput supruga, mora naporno raditi. Drugog izlaza za njih dvoje, očito, nema. ■

Sto nevolja, ali ne odustaju od života – Borka i Dragomir Pavlović

MARIJAN KRIŽMAN

Ne dijelimo NOB na Sloveniju, Hrvatsku, BiH, Srbiju...

To je bio rat jugoslavenskih naroda i u tom kontekstu su obuhvaćeni svi i svatko ima svoje mjesto. I svatko je dobrodošao kod nas

NEDAVNO revizionističko obilježavanje Dana sjećanja na žrtve fojbi u Italiji u Hrvatskoj je prošlo u tišini, ne računajući istupe ovdašnjih antifašista, dok su u Sloveniji uz tamošnje antifašiste reagirale i pojedine lokalne vlasti, europarlamentarac MATJAŽ NEMEC i, premda prilično mlako, državna vlast. O svemu tome i o položaju antifašista u slovenskom društvu razgovaramo s MARIJANOM KRIŽMANOM, predsjednikom Saveza udruženja boraca za vrijednosti NOB-a Slovenije (Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije).

Koliko je u Sloveniji prisutan antifašizam?

Itekako je prisutan, pogotovo u Primorskoj (Slovenskom primorju) i nekim drugim krajevima zemlje te na širem području Ljubljane. Talijani su odmah poslije Prvog svjetskog rata anektirali Slovensko primorje, Istru, nekoliko otoka na Kvarneru, Rijeku i Zadar, pa zato možemo reći da je za Slovence i Hrvate u tim područjima rat počeo mnogo prije 1941. Kad vam netko želi promijeniti prezime, ime vašeg kraja, pa čak i natpise na nadgrobni spomenicima, jasna je jačina otpora. Sve je to imalo još nasilniju notu u Drugom svjetskom ratu, na čijem je kraju narod doživio priključenje Primorske i drugih krajeva matičnoj domovini Jugoslaviji i, jasno, Sloveniji i Hrvatskoj. Zato s općinama u Primorskoj priređujemo uspomenu na 15. septembar 1947., kad je na osnovu mirovnih sporazuma Italije i saveznika počelo vraćanje područja u sastav Jugoslavije.

Govorite o talijanskoj okupaciji, ali dijelove Slovenije okupirali su i anektirali Nijemci, što je praćeno raseljavanjem stanovništva pojedinih krajeva i odmazdama kao reakcijom na partizanske akcije?

Imate pravo, ali postoji velika razlika. Talijani nikad nisu priznali da su bili okupatori i činili zločine u Sloveniji i Hrvatskoj, nego su u svojoj historiografiji preskočili sve do 1943. i odmah došli na period pada MUSSOLINIJA i kapitulaciju. Istina je da je kod njih bio jak antifašistički pokret koji se sa saveznicima borio za oslobođenje Italije, ali istina je i da je velik broj fašista ostao vjeran Mussoliniju i njegovoj Socijalnoj Republici na sjeveru Itali-

je i surađivao s Nijemcima u borbi protiv partizana i u počinjenju zločina, pa je za mnoge Slovence period od 1943. do 1945. bio još gori. Ali Nijemci su se više puta pokajali za zločine koje su činili po Evropi, što od Talijana nikad nismo čuli. Štoviše, Talijani sad nas kao Slavene okrivljuju za zločine koje smo navodno napravili i za bacanje na tisuće ljudi u fojbe. Pred nekima od njih, kao u Bazovici kod Trsta, svakog 10. februara imaju svoj ritual.

Dan sjećanja na žrtve fojbi postaje sve razgranatiji: uz komemoracije i filmove na RAI-ju, od ove godine tu je i vlak s putujućom izložbom koji krstari sjeverom Italije?

U Kopru smo uz prisustvo kolega iz Hrvatske pozvali našu predsjednicu države i parlamenta, premijera i druge relevantne institucije da se oglase i zaštite svoj narod od laži. Izišla je kratka i skromna izjava Ministarstva vanjskih poslova, kojom su ljudi bili nezadovoljni. Sljedeći dan je bila nešto duža, ali u njoj nije bilo ničeg u duhu zaštite NOB-a i naše nacije od laži. Neki izgleda smatraju da dobre diplomatske odnose s Talijanima ne bismo trebali kvariti zbog takvih stvari, a neki misle da je to u duhu zajedničkog

odavanja počasti žrtvama fojbi i strijeljanim pripadnicima organizacije Borba od strane predsjednika Italije SERGIJA MATTARELLE i Slovenije BORUTA PAHORA u Bazovici. Talijanska strana želi naknadno promijeniti tok događaja u Drugom svjetskom ratu i mislim da su u tome uspješni, što se za nas ne bi moglo reći.

Kakve su bile medijske i političke reakcije na konferenciju u Kopru?

Naša delegacija je lani bila u EU parlamentu, gdje sam predstavio NOB u Sloveniji i to je bilo prvi put u povijesti da smo to mogli uraditi. U dogovoru s europarlamentarcem Nemecom, u januaru 2025. trebali bismo otputovati u Brisel, a uz nas dvojicu u delegaciji bi trebali biti i predsjednici antifašističkih organizacija Hrvatske (SABA RH) FRANJO HABULIN i Italije (ANPI) GIANFRANCO PAGLIARULO, kako bismo govorili o fojbama i njihovoj zloupotrebi.

Koliko surađujete sa Slovincima u Italiji i Austriji kod kojih je antifašizam isto jak? Moramo znati da je s novom granicom određenom mirovnim sporazumom iz 1947. oko

180.000 Slovenaca ostalo izvan Slovenije. Oni su danas veliki rodoljubi i kad god radimo na aktivnostima vezanim uz antifašizam, zbog svog odnosa prema Italiji koja je prema njima takva kakva jeste, s nama su jako dobro povezani, tako da brojne projekte i skupove radimo zajedno. Isto vrijedi za Slovence u Austriji. Koruški partizani su imali specifičnu i važnu ulogu, naročito krajem rata, jer zbog njih Austrija nije doživjela sve ono što je doživjela Njemačka. Nakon godinu-dvije to su Austrijanci zaboravili pa su iz ratnog konteksta izbacili partizane, zbog kojih je Austrija prošla bolje jer je ostala izvan spiska agresorskih država. I s njima je suradnja jako dobra, a jako smo dobri i s vodstvom hrvatskih antifašista. Kako sam rodom iz Kopra, imamo dobre odnose i s funkcionerima iz Istre jer je i u Primorju antifašizam oduvijek bio jak. Zajedno smo na većim komemoracijama, a jedna od njih je obilježavanje bitke kod Kućibrega u Istri, gdje se nađu slovenski, hrvatski i talijanski antifašisti. Tom suradnjom možemo pokazati nekim drugima narodima kako se u vezi povijesti može naći zajednički jezik.

Koliko je vaš savez vidljiv u slovenskom društvu i kakvu ima podršku?

Imamo 46.000 članova s plaćenom članarinom koji čine formalni dio organizacije, dok na našim komemoracijama i priredbama godišnje sudjeluje oko 250.000 ljudi, a s nama surađuju i učenici osnovnih i srednjih škola i studenti. Nemamo probleme ni s ravnateljima škola, kao ni s gradonačelnicima u ukupno 215 općina i gradova koji svi, uz rijetke izuzetke, surađuju. Naše programe i projekte financiraju državne vlasti i s tim smo partnerstvom zadovoljni. Pomaže i to što sam ranije bio zastupnik u parlamentu pa se na tom terenu znam snaći. Kod naših stranaka ljevice i lijevog centra vidljivo je veliko poštovanje prema vrijednostima koje su izborene u Drugom svjetskom ratu i njihovi su predstavnici česti govornici na našim proslavama. Više problema imamo sa strankama desnice i desnog centra kad dođu na vlast. No nismo zadovoljni školskim programima, jer je učenicima i studentima ponuđeno premalo građe i premalo nastavnih sati na kojima bi učili o NOB-u. U suradnji sa sadašnjim vlastima to pokušavamo promijeniti i na tome radi komisija za kurikulum. Mladi bi trebali imati dobru naobrazbu, jer narod koji ne zna svoju historiju nema budućnosti.

U Sloveniji živi i dosta ljudi koji su porijeklom iz drugih dijelova bivše Jugoslavije. Jesu li i oni uključeni u rad saveza?

Jesu. Za vrijeme Jugoslavije je bilo dosta migracija zato što je trebalo mnogo radne snage, pa s nama živi i četvrta, peta generacija tih ljudi. A mi ne dijelimo NOB na Sloveniju, Hrvatsku, Srbiju, Bosnu... To je bio rat jugoslavenskih naroda i u tom kontekstu su obuhvaćeni svi i svatko ima svoje mjesto. I svatko je dobrodošao kod nas.

Već ste spomenuli dobre odnose i suradnju sa SABA RH?

S Franjom Habulinom sam u prijateljskim odnosima jer se samo tako može nešto dobro napraviti. Zajednički smo proveli projekt 'Europska antifašistička baština', a drugi je u završnoj fazi priprema. Vodstva naših dviju organizacije sreću se svaka tri-četiri mjeseca kako bismo se dogovarali o projektima i suradnji. Tako i treba biti, jer ako su partizani zajedno ratovali za bratstvo i jedinstvo, ne vidim zašto mi ne bismo bili dobri prijatelji, a dnevnu politiku izbacili iz naših razgovora. ■

Romski jezik nije prezahatjevan

‘Povijest romskog jezika’ Katarine Katavić namijenjena je studentima romistike i indologije. Prikladna je za sve zainteresirane koji bi voljeli naučiti romski

POVIJEST romskog jezika i suvremeni ustroj, knjiga KATARINE KATAVIĆ s Odsjeka za indologiju i dalekoistočne studije Filozofskog fakulteta u Zagrebu, prva je cjelovita gramatika romskog jezika u domaćoj znanstvenoj literaturi. Cilj ove knjige je, kako je navedeno, dati što bolji uvid u tok razvoja romskog jezika, objasniti odakle potječe, kako su nastale njegove posebnosti te unaprijediti usustavljenost njegove gramatike.

Katavić je u sklopu studija indologije izučavala sanskrt, prakrte, hindski, urdski i staroperzijski. Budući da je zanimaju jezici i njihovi međusobni odnosi, pohađala je i tečaj arapskog i perzijskog. Prije više od deset godina, dok je još bila studentica, upisala je kolegije ‘Uvod u romski jezik’ i ‘Uvod u književnost i kulturu Roma’. Tu počinje njen interes za romski jezik. Bila je zapanjena time koliko je romski ostao blizak jezicima Indije i koliko je podudaran s hindskim jezikom.

— Učili smo iz različitih romskih gramatika i nastavnih materijala. Međutim, nije bilo priručnika iz kojeg bih kao indologinja mogla dobiti potpunu sliku o romskome kao indoarijskome jeziku. Taj dio me je jako zanimao, tako da sam počela istraživati. Kao temu doktorskoga rada odabrala sam ‘Postanak i ustroj romskoga u okviru povijesti indoarijskih jezika’, na kojemu se temelji moja knjiga – govori Katavić. U Hrvatskoj je, kaže istraživačica, dosad objavljeno više romskih gramatika i rječnika, među kojima je romsko-hrvatski i hrvatsko-romski rječnik VELJKA KAJTAZIJA.

Međutim, proučavanje romskoga jezika u Hrvatskoj seže puno dalje u prošlost. FILIP VEZDIN bio je karmelićanin hrvatskog porijekla rođen u 18. vijeku u Donjoj Austriji. On je autor prve objavljene sanskrtke gramatike. Uočivši podudarnosti između romskoga i sanskrtka, u jednom od svojih radova vezanih za Indiju, ‘Putovanje u Istočne Indije’ iz 1796., pisao je i o indijskom porijeklu Roma,

koje se u to vrijeme tek otkrivalo. Osim toga, LUKA LUKIĆ je u prvoj polovini 20. vijeka sastavio kratak pregled romske gramatike i rječnik od 900 riječi, koji se može smatrati prvim romskim rječnikom na području Hrvatske. Zanimljivo je da se i pjesnik IVAN GORAN KOVAČIĆ bavio proučavanjem romske kulture i običaja.

Knjiga Katarine Katavić namijenjena je prije svega studentima romistike i indologije te svima onima koji se bave romskim jezikom i lingvistikom. Osim toga, prikladna je za sve one koji bi voljeli naučiti romski jezik. Na pitanje da li je romski zahtjevan za učenje, naša sugovornica ističe da ga nije teško savladati. Objašnjava da gramatika, spram one u mnogim drugim jezicima i nije toliko složena.

— No istina je da je učenje dodatno lakše ako poznajete, recimo, neki od indijskih jezika,

Katarina Katavić

zbog podudarnosti u leksiku i deklinacijama, ili perzijski ili grčki, zbog brojnih posuđenica i utjecaja tih jezika na romsku gramatiku – tumači Katavić.

Sagledavajući kako se romski mijenjao, granao pod utjecajem i u dodiru s drugim jezicima u okruženju, istraživači su dosad mogli nedvojbeno rekonstruirati put kojim su Romi stigli do Europe. Isto tako se mogu približno odrediti vremenska razdoblja u toku kojih su boravili na određenim govornim područjima. Utvrđeno je da Romi potječu s područja središnjeg dijela sjeverne Indije. U knjizi se navodi da glasovne promjene u indoarijskim jezicima i romskom, koje su kronološki najstarije, upućuju na to da romski pripada središnjoj skupini indoarijskih jezika.

Romi u jugoistočnoj Europi žive od 13. vijeka, od 14. u zapadnoj, a živjeli su u Armeniji još prije kraja 10. vijeka. U prilog toj tvrdnji, Katavić prilaže dokaz, poput svojevrsne jezične forenzike, da romski sadrži armenske posuđenice, i to njihov stariji oblik koji se izgubio tek poslije 10. vijeka.

— Uostalom, da nema poznavanja povijesti jezika, mnoge se gramatičke strukture ne bi mogle biti sustavno prikazane, a gramatička pravila ne bi mogla biti sustavno i pravilno izvedena – dodaje Katavić. Ovo je posebno važno kod romskog jezika ako ikad bude pokrenut proces njegove standardizacije. On se, nažalost, već nalazi na UNSCO-ovom popisu ugroženih jezika.

— Standardizacija može spriječiti izumiranje romskog jezika, ali to pitanje je još uvijek otvoreno. Naime, nisu svi lingvisti složni oko toga treba li postojati jedan zajednički standard za sve Rome ili regionalni romski standardni jezici koji bi se temeljili na različitim dijalektima. Za sve postoje argumenti za i protiv. Po mom mišljenju, trebalo bi vidjeti što osjeća i želi sama romska zajednica ovdje i u svijetu. Za standardizaciju trebalo bi uključiti što više lingvistički obrazovanog kadra, dakle romskih i ne-romskih romista, lingvista i indologa koji bi radili na tome. Međutim, ono što je još važnije, jest otvorenost samih Roma prema tome da taj standardni jezik prihvate kao sredstvo formalne komunikacije, naravno, bez odricanja od vlastitog dijalekta – i onda ako se taj standard temelji na nekom drugom dijalektu ili sadrži elemente drugih dijalekata – pojašnjava Katavić.

Kao istraživačica, ističe da joj je osobno najzanimljiviji leksik ovog jezika, koji poput putokaza otkriva smjerove migracija Roma i neke stvari o njihovom samom životu. Primjerice, brojne srednjovjekovne grčke posuđenice u romskom čine riječi za kovački zanat, kao što su: amoni (nakovanj), karfin (čavao), ksilavi (klijesta), mihani (mijeh), molivi (olovo), petalo (potkova) i sfiri (čekić). Po tome se, kaže Katavić, može zaključiti da su se Romi za vrijeme boravka u Bizantu najvjerojatnije bavili kovačkim zanatom te su bili u intenzivnom kontaktu s domaćim stanovništvom pružajući mu kovačke usluge.

Kad je riječ o romskom jeziku na području Balkana, turcizmi su, između ostalog, zajedničkim svim jezicima na ovim prostorima, pa tako i romskom.

— Iako se to gotovo i ne spominje, romski jezik također pripada balkanskom jezičnom savezu, i po gramatičkim značajkama, kao što su na primjer, gubitak infinitiva, analitička tvorba futura i slično, ali i po turcizmima u njegovu leksiku, koji su prisutni u romskim dijalektima na Balkanu, kao i u drugim jezicima na tom prostoru – objašnjava Katarina Katavić. ■

Prva cjelovita gramatika romskog jezika Katarine Katavić

Dan π , Einstein i Gaza

Četrnaesti ožujka je Dan broja pi. Na taj dan 1879. godine rođen je Albert Einstein, koji je još 1929. poručio: 'Ne budemo li u stanju naći put do poštene suradnje i poštenog sporazuma s Arapima, onda nismo ništa naučili iz svoje dvotisućgodišnje patnje'

Albert Einstein (Foto: Sophie Delar/Wikimedia Commons)

SREDINOM 1970-ih predavao sam matematiku jednoj grupi studenata iz Iraka. Bilo je problema u razumijevanju i s hrvatskim i s engleskim i s matematikom. Svakih dvadesetak minuta pitao bih ih da li su razumjeli, ima li tko kakvo pitanje. Jedan student je pitao: 'Što je to pi?' Pitanje me je malo zateklo – svi srednjoškolci kod nas znaju za pi, barem su čuli. Počeo sam objašnjavati, nacrtao kružnicu i njen promjer, napisao omjer duljine kružnice i promjera, taj omjer je za sve kružnice isti i on je broj pi: 3.141592... Jedan student se digao i rekao: 'Ah, to je 22 kroz 7!'

Broj pi je iracionalan broj, ne može se prikazati kao omjer dva cijela broja, kao razlomak. Naziv pi, oznaku π , za taj omjer uveli su europski matematičari početkom 18. stoljeća, ali približan iznos omjera duljine kružnice i njenog promjera znali su još stari Egipćani i Babilonci. ARHIMED je otkrio metodu kako se taj omjer može računati, upisivanjem i opisivanjem mnogokuta kružnici; iznos omjera je to točniji što je broj kutova mnogokuta veći. Zapis o toj metodi su preživjeli tri paljenja Aleksandrijske biblioteke i došli do arapskih matematičara u doba kad je Bagdad bio svjetski centar znanja i najveći grad na svijetu, dok je Europa tonula u srednjovjekovnom mraku. Arapi su koristili razne dobre aproksimacije za pi, na primjer aproksimacija $22/7 = 3.142857142857...$ daje točno prve tri znamenke pi.

Od kraja 1980-ih počeli su matematičari i fizičari u Kaliforniji obilježavati 14. ožujka kao Dan π ; u američkom načinu pisanja datuma, gdje je redni broj mjeseca u godini na prvom mjestu, a broj dana u mjesecu na drugom mjestu, to je 3/14. Na taj dan organizira se hodanje ukруг, pri čemu se jede pita od jabuka (π se u engleskom izgovara *pai*, kao i pita). UNESCO je 2019. godine proglasio Dan π Međunarodnim danom matematike.

Taj datum ima, simbolično, poveznicu s matematikom na još jedan način. Četrnaestog ožujka 1879. rođen je ALBERT EINSTEIN, a na isti dan 2018. godine umro je STEPHEN HAWKING. Kakav je matematičar bio Einstein najbolje govori činjenica da matematički dio opće teorije relativnosti može i danas pratiti malo koji diplomirani matematičar. Hawking je bio Lucasian (Lukeizijen) profesor matematike na Lucasovoj katedri u Cambridgeu, mjestu na kojem je nekad bio ISAAC NEWTON.

Ali ovaj tekst nije pisan s namjerom da podsjeti na slavne matematičare, i šire, na slavne ličnosti rođene ili umrle na Dan π . Na toj listi svakako bi bio KARL MARX, koji je umro na taj dan 1883., i jedan od njegovih sljedbenika, KOČA POPOVIĆ, legendarni jugoslavenski antifašist, rođen tog dana 1908. Pisanje ovog teksta odušak je osjećaju nemoći pred užasima koji se događaju u Gazi, razmišljanje,

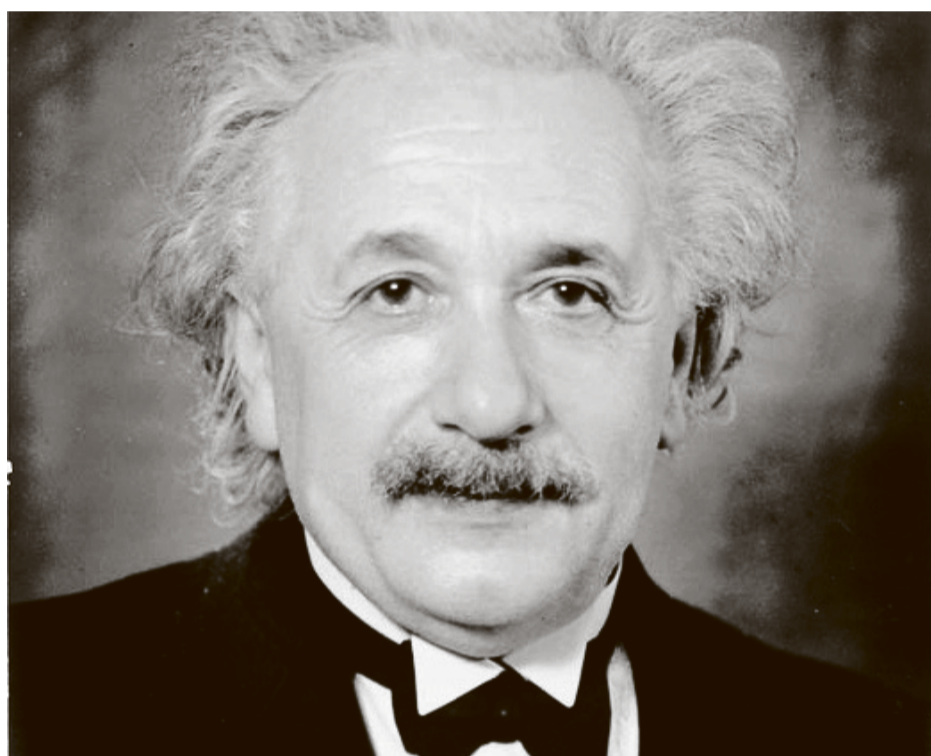
potaknuto Danom π , što bi o tim događajima rekao najslavniji pripadnik židovskog naroda u novijoj povijesti, Albert Einstein.

Od rane mladosti Einstein je osjećao i pokazivao odbojnost prema militarizmu i nacionalizmu. Još u gimnaziji uzeo je švicarsko državljanstvo, a odrekao se njemačkog kako bi izbjegao obvezni vojni rok i pruski drill u njemačkoj vojsci. Njegova kritičnost prema 'junaštvu po zapovijedi' i pravdanju nasilja pod etiketom domoljublja rasli su kako je rastao njemački militarizam i nacionalizam uoči i tokom Prvog svjetskog rata. Krajem 1914. mnogi ugledni njemački znanstvenici i umjetnici, njih 93, među kojima su bili i Einsteinovi prijatelji MAX PLANCK, FRITZ HABER i WALTHER NERNST, koji će svi postati nobelovci, potpisali su 'Manifest kulturnom svijetu' u kojem se objedinjuju njemački militarizam i njemačka znanstvena i kulturna dostignuća. Einsteinov prvi javni politički istup bilo je potpisivanje, spomenutom manifestu suprotstavljenog, 'Manifesta Europejaca'. U njemu se predlažu koraci prema miru i prema ujedinjenju europskih država. Taj manifest potpisali su, uz Einsteina, još trojica. Einstein je našao vremena za antiratne tekstove i 1915., kad je danonoćno radio na općoj teoriji relativnosti. U članku 'Moje mišljenje o ratu' Einstein zagovara stvaranje međunarodne institucije koja bi sprečavala rat u Europi. Rečenicu 'Bilo bi bolje da se umjesto domoljubnih svetinja štiju klaviri i police s knjigama' cenzura je izbacila.

Kad su poslije rata, 1919. godine, engleski astronomi potvrdili jedan od zaključaka opće teorije relativnosti, da se zraka svjetlosti savija pod djelovanjem snažne gravitacije, drugim riječima da gravitacija zakrivljuje prostor, kontrainuitivne tvrdnje specijalne i opće teorije relativnosti postale su novinska senzacija i Einsteina preko noći učinile jednom od najslavnijih svjetskih ličnosti.

CHAIM WEIZMANN, predsjednik svjetske cionističke organizacije, pozvao je 1921. Einsteina na put u SAD kako bi se skupio novac za Hebrejsko sveučilište u Jeruzalemu. Weizmann je, inače, bio autor, zajedno s britanskim ministrom ARTHUROM BALFOUROM, Balfourove deklaracije, jednog od dokumenta na kojem počiva osnivanje Izraela. U njemu eksplicitno stoji: 'Ništa neće biti učinjeno što bi narušilo građanska i vjerska prava postojećih ne-židovskih zajednica u Palestini.'

Einsteinu u to doba židovstvo nije bilo važan dio njegovog identiteta i Židove je, napola u šali, zvao svojim plemenskim sudruzima. Pristao je ići, ali je svom prijatelju Haberu rekao: 'Oni ne trebaju moje znanje, nego moju popularnost među bogatim plemenskim sudruzima u Dolariji.' Od početka svog kontakta s cionistima Einstein upozorava na važnost dobrosusjedskih odnosa Židova i ne-Židova u

Palestini. Poslije sukoba Židova i Arapa 1929. godine, Einstein piše Weizmannu: 'Ne budemo li u stanju naći put do poštene suradnje i poštenog sporazuma s Arapima, onda nismo ništa naučili iz svoje dvotisućgodišnje patnje.'

Paralelno, Einstein piše izdavaču arapskog dnevnika Falastin i predlaže mješovito vijeće koje bi se brinulo kako postići boljitak za sve stanovnike Palestine. 'Uvjeren sam da agresivni nacionalizam mora biti nadvladan i moja vizija budućnosti Palestine je miroljubiva suradnja dva naroda kojima je ta zemlja domovina.' Rastući utjecaj nacista u Njemačkoj čini da se Einstein sve češće izjašnjava kao Židov. Ispravno predviđajući kamo taj ekstremizam vodi, Einstein, kao Židov i deklarirani antifašist, odlazi iz Njemačke 1932. Trajno se nastanjuje u SAD-u i godinama koristi svoj ugled i utjecaj kako bi pomogao progonjenim njemačkim i europskim Židovima. Kako su vijesti o zločinima nad Židovima dolazile, Einsteinov stav postajao je sve tvrdi. Iako duboko uvjereni pacifist, smatrao je da se nacistička prijetnja svijetu može zaustaviti jedino silom. Slike iz koncentracijskih logora na kraju rata, hrpe leševa, slike izgladnjelih djece, zajedno sa znanjem o indiferentnosti većine njegovih nekadašnjih sugrađana prema tim zlodjelima, stvorili su kod tog pravdoljubivog i tolerantnog čovjeka duboku ogorčenost i razočaranost Nijemcima, a pomalo i ljudskim rodom u cjelini. U Njemačku se nije vratio nikad.

Poslije Holokausta Einstein podržava formiranje Države Izrael, stalno naglašavajući važnost suradnje Židova i Arapa. Njegove

osjećaje vjerojatno bi sažela rečenica židovsko-američkog pisca SHOLEMA ASHA: 'Hvala ti, Bože, da druge nacije nisu omogućile mom narodu da počini zločine nad drugima kakve su drugi počinili nad njim!'

Poslije smrti Chaima Weizmanna, koji je bio prvi predsjednik novoformirane Države Izrael, izraelski premijer DAVID BEN-GURION nudi Einsteinu mjesto predsjednika Izraela. Einstein je tu čast ljubazno odbio rečenicom: 'Znam nešto malo o prirodi i gotovo ništa o ljudima.' Istina je lako moguće obrnuta, Einstein je taj položaj odbio jer je znao mnogo o ljudima.

Danas, 80 godina kasnije, mogli bismo reći da su zločini nacista nad Židovima povijesna činjenica, ali da ne bi smjeli ostati samo povijesna činjenica. Nešto što se jednom dogodilo i nema neke posebne veze ni s nama ni s današnjim politikama. Treba ih navoditi kao školski primjer što demokratski izabrani političari i, općenitije, što ljudi, ne psihopati nego obični građani zatrovani netrpeljivošću, koja tako lako prelazi u okrutnost, mogu učiniti drugim ljudima, označenima kao manje vrijednima i kao iskonskim neprijateljima. Nije teško zaključiti što bi Einstein rekao da, poput nas, na televizijskim vijestima gleda djecu iz Gaze raznesenu bombama, obogaljenju, djecu koja umiru od gladi pred našim očima, dok je ostali svijet upravo za večerom.

A sve one koji pravo Izraela nalaze u starozavjetnom načelu 'oko za oko, zub za zub' ili nekom drugom uputstvu za genocid, trebalo bi podsjetiti da je, nekad davno, jedan Židov naučavao da se 'treba voljeti svog susjeda kao samog sebe'. ■

Marčane bure 'ožujka luđaka'

Ožujak je dobio nadimak zbog svoje promjenjive ćudi. Često se javljaju i snažne bure, tako da je u puku nastao mit o tri marčane bure koje pušu na određene datume. Početkom mjeseca imali smo 'nešto' bure, ali nedovoljno da bismo je nazvali pravom marčanom

BURA određuje podneblje našeg primorja, a sa svojim itekako prepoznatljivim obilježjima kao što su jačina i mahovitost zaslužuje biti vladaricom vjetrova na Jadranu, gdje je značajno utjecala na vegetaciju, način života kao i na izgled brojnih primorskih sela i gradova u kojima su se tijesno stisnule kuće i uske uličice ne bi li se obranile od tog zimi vrlo hladnog vjetera. Ime je, kažu, dobila od grčke riječi 'boreas' (sjever, gora, vjetar koji puše sa sjevera), ujedno i grčkog boga sjevernog vjetera – Borej (grčki Boreas). Svakako je i inspiracija za mnoge, od umjetnika do znanstvenika koji su njome bili zadivljeni od davnina, a priznajte da ni vas ne ostavlja ravnodušnima.

Bura na Jadranu puše iz cijelog sjeveroistočnog kvadranta, ovisno o općoj vremenskoj situaciji, ali i o položaju gorskih prijevoja kroz koje se prelijeva i strmoglavljuje iz unutrašnjosti na more. Bura nerijetko puše i po nekoliko dana, a njezin početak može biti nagao, ponekad čini se gotovo bez nekog predznaka. Pritom zapuše odmah i orkan-

skom jakošću često izaziva brojne probleme, što za posljedicu ima i akcije Hrvatske gorske službe spašavanja te akcije traganja i spašavanja na moru – ljeti posebno često čitamo i slušamo o svakakvim eskapadama kada naša obala vrvi strancima koji nisu čuli za buru i njezinu snagu.

Brzina bure često premašuje olujne udare (>17 m/s), a nerijetko ima i orkanske udare (>25 m/s). Svakako jedno od najglasovitijih mjesta na istočnoj obali Jadrana po buri je Senj (i prijevoj Vratnik). U mnogim pučkim izrekama o buri upravo se spominje Senj te naš poznati meteorolog MILAN SIJERKOVIĆ u svojoj knjizi posvećenoj ovome vjetru 'Bura goropadnica' spominje njih nekoliko: 'U Vratniku se rodila, u Bakru krstila, a u Trstu se odhranila'; 'U Rijeci se rodila, u Senju cvjetala, a u Trstu okončala'; 'Bura se rađa u Kvarneru, udaje u Senju, a umire kod Vrulje'...

Senjska bura našla je svoje mjesto i u povijesnom ŠENOINOM romanu 'Čuvaj se senjske ruke' objavljenom 1875. godine, a njezin detaljan opis ukazuje i na autorov interes za

meteorologiju jer je 1857. godine kratko radio i kao motritelj na meteorološkoj postaji u Zagrebu koja je tada bila u sklopu gimnazije na Katarinskom trgu na Gornjem gradu. Šenoa kaže: 'Bilo je popodne u kasnu jesen. Starcu Vratniku bila se glava obavila bijelim oblakom. Sa visina gruvala bura kanda će polomiti drevno hrašće oko Senja, kanda će senjske kule pobacati u more. Tjesnac morski među hrvatskim žalom i otokom Krkom kipio od bijesa. Dokle je oko seglo, osulo se zeleno valovlje bijelim skorupom...'

Osim mahovitosti i jačine, za buru je vrlo specifično da stvara dimljenje mora ili morski dim. Svojim udarima raspršuje morsku vodu u sitne kapljice i površina mora često izgleda kao da ključa. Također tu je i tzv. planinska kapa ili burna kapa – kako se hladan zrak diže uz sjevernu stranu planine dolazi do hlađenja i kondenzacije pa gorske vrhove poput kape pokriva nepokretan oblak.

Iako se bura najčešće javlja u Senju s čak godišnje prosječno više od 20 dana, najjači službeni zabilježeni udar bure izmjeren je na Masleničkom mostu u prosincu

1998. godine i iznosio je 248 km/h odnosno 69 m/s (izvor: https://meteo.hr/klima.php?section=klima_podaci&param=met_ext), nakon čega slijede udari na paškom mostu (235 km/h) i mostu Krk (222 km/h). Učestalost bure se smanjuje od sjevernog Jadrana prema jugoistoku te se češće javlja na lokacijama koje se nalaze ispod planinskih prijevoja. U tom smislu spominje se nekoliko koridora na kojima bura puše najjače, često uzrokujući i prekide ili ograničenja u prometu: Tršćanski zaljev, Kvarner, Velebit, Šibenik, Split, Makarska te Pelješac i Dubrovnik. Naša dva značajna mosta, krčki i maslenički, uslijed orkanskih udara bure nerijetko su zatvoreni za određene skupine vozila, a povremeno, srećom ipak kratkotrajno, i za sve skupine vozila.

Već smo zašli u ožujak, koji je prvi proljetni mjesec, barem klimatološki, no znamo da je nadimak – 'ožujak luđak' dobio upravo zbog te svoje promjenjive ćudi koja je posljedica sukoba zimskih i proljetnih obilježja odnosno naglih promjena vremena, ujedno i snažnih bura koje se često javljaju, tako da je u puku nastao mit o tri marčane bure koje pušu na određene datume. I da dolazak pravog proljeća ne možemo očekivati sve dok i ta treća marčana bura ne prođe. Kod nekih su ti datumi 7., 17. i 27. ožujka, a neki spominju i 7., 21. i 24. ožujka, ovisno o dijelu Jadrana, te se već tu daje naslutiti da je riječ o narodnim vjerovanjima koja baš i nemaju uporište u stvarnim podacima. Evo, ove godine već smo trebali imati prvu epizodu marčane bure, a da bismo je tako nazvali moraju biti i zadovoljeni neki uvjeti – mora donijeti jače zahladnjenje te puhati barem jedan dan duž cijele obale, uz što su potrebni i orkanski udari. Imali smo početkom ožujka 'nešto' bure, ali svakako ne dovoljno da bismo je okarakterizirali pravom marčanom. Bilo je i godina kada je 'prava' bura u ožujku izostala te godina kada ih je bilo više od tri, a to je, naravno, najviše ovisilo o ciklonalnoj aktivnosti nad našim krajevima.

Naime, ovisno o atmosferskim cirkulacijama sinoptičkih razmjera (prostorne udaljenosti od 100 do 10.000 km te vremenski intervali od jednog do nekoliko dana) razlikujemo ciklonalnu buru i anticiklonalnu. Ciklonalnu buru vežemo uz oblačnije vrijeme te oborine, a anticiklonalnu uz vedro i jasno vrijeme te vrlo dobru vidljivost, ali općenito bura je povezana s prodorima hladnog zraka.

Ljeti pak često spominjan vjetar burin treba razlikovati od 'prave bure' i naglasiti da je to vjetar male jačine, nije mahovit te da ponekad ima i tzv. fenski učinak – dolazi do zagrijavanja zraka pri spuštanju kada prelazi planinsku prepreku. Uslijed tog efekta noću se u nekim mjestima, kao npr. u Senju i Dubrovniku, temperatura ljeti ne spušta ispod 25 °C onemogućujući kvalitetan odmor, a i inače se fenski vjetar povezuje s negativnim utjecajem na zdravlje (meteorotropizam).

Prema narodnom vjerovanju, prvi se nadnevak s marčanom burom trebao već dogoditi, ali kako sam ranije obrazložila, epizodu bure početkom ožujka teško je nazvati pravom marčanom. Krajem mjeseca moći ćemo reći jesu li se ova pučka vjerovanja obistinila, no već sada možemo zaključiti da ne počivaju na znanstvenim podacima, što ne znači da nemaju određenu vrijednost. Pučka meteorologija zasnivala se na nekim opažanjima, možda selektivnim i subjektivnim, ali kao i brojne 'svetačke' prognoze o kojima u svojoj novoj knjizi ('Vjerske teme i vrijeme') piše i popularni meteorolog ZORAN VAKULA svakako su zanimljive i treba ih čuvati da ne padnu u zaborav, a oslanjati se na one bazirane na znanosti i pripremljene od stručnjaka meteorologa. ■

Bura stvara valove i morski dim

ИНФОРМАТОР

Скупштина ССНВ-а
у Загребу

Привреднику враћен Дом

Након 83 године Влада је Привредников дом вратила српској заједници, истакнуто је на Скупштини Српског народног вијећа

ДЕЛЕГАТИ Скупштине Српског народног вијећа, одржане у Загребу, са задовољством су примили вијест да је хрватска Влада дан раније вратила Српском привредном друштву Привредник дио простора у Загребу, одузетих још прије 83 године.

— Ми радимо и дјелујемо, али се не оглашавамо нити се хвалимо. Међутим, не смијемо спавати јер они који чекају пропуштају прилику. Имамо средства, програме, знање, логистику, примјере добре праксе које морамо искористити, јер немамо времена – нагласио је замјеник председника ССНВ-а Борис Милошевић, подсетивши на помоћ другим српским организацијама, попут Просвјете, којој је након година борбе враћен комплекс зграда у Прерадовићевој улици у Загребу који се сада уређује, као и сада Привредников дом.

— Активна борба за то је трајала годинама и три потпредседника Владе радила су на томе – казао је Милошевић. Председник ССНВ-а Милорад ПУПОВАЦ говорио је о околностима у којима се одвија рад ССНВ-а и изазовима с којима се суочава.

— Не смирују се анимозитет и дискриминација према Србима, иако су се одавно требали смирити. Учинит ћемо све да их политичким, културним, образовним, медијским и спортским дјеловањем смањимо и подигнемо толеранцију у свакој средини гдје живе припадници нашег народа у Хрватској, али и да смањимо све анимозитете који могу спречавати наше везе с другим дијеловима српског народа на просторима на којем живи у континуитету, а нарочито са Србијом.

Морамо чинити све да смањимо јаз између Хрватске и Србије који није мањи него раније. Даче, већи је и то уноточ томе што многи, укључујући и нас, чинимо све да се то промијени – казао је Пуповац.

— Број наших пројеката и програма које остварујемо у сурадњи с хрватском Владом показују позитивно стање, али оно што није позитивно јесте атмосфера коју диктира политика и устрајно обезвређивање политичких представника Срба у Хрватској. Можда се чини да је то због наше партиципације у владајућој већини, али се увијек покаже да је то зато што смо Срби. Срећом се слично не чини према другим представницима мањина или се то ради изнимно ријетко. Ријеч је о мобилизацијском средству у одржавању екстремно десне политичке атмосфере, уз ограничавање и забрањивање комеморативне праксе коју успостављамо. Насупрот конфронтацији, идемо у правцу у којем ћемо равноправно гледати сваку жртву, српску и хрватску. Оног момента кад будемо могли показати пијетет према страдалим у Вуковару, Медачком цепену и другим мјестима, кад нестали Срби буду једнако третирано као нестали Хрвати, онда можемо рачунати да је на снази политика измирења. Захвални смо председнику Србије и премијеру Хрватске који су отворили врата да представници мањина послуже као мост и основа за потпуније измирење – нагласио је Пуповац. Истакнуо је важност да српски медији буду што је могуће ближе животној заједници, њених проблема и потреба. Охрабрује пораст мјеста у којима ће се ове године одвијати Програм плус намијењен додатном образовању дјецe с досадашња три на 11.

— Разноликим темама које се реализују преко Програма плус спајајмо све који су укључени у програм. Уз то, наш циљ је да у свакој средини годишње буду по четири културна догађања, а хтјели бисмо и да се настави сурадња између Хрватске и Србије на највишем нивоу умјетничке продукције. Нужно је да средства за градњу цеста и водовода буду знатно већи – рекао је. Неки од пројекта тог типа су већ припремљени, најавио је Пуповац.

Заложено се за активнији ангажман унутар заједнице и повећавање мотивације за судјеловање на изборима како

би добили што више мандата и гласова. Осим три мандата у 12. изборној јединици, СДСС жели направити искорак и у оним изборним јединицама гдје Срба има највише. Владика буеносаирески и јужноамерички те администратор епархије загребачко-љубљанске Кирило такођер је нагласио потребу сурадње српских организација и цркве у одржавању традиције, културе и језика те остваривање права у складу с европским и хрватским законодавством.

■ Ненад Јовановић

Младост мора знати

Одавањем почаста усташким жртвама загребачке антифашистичке обилежјеле су Међународни дан жена

ПОЛАГАЊЕМ вијенаца и цвијећа на бисте сестара РАНКЕ и ЗДЕНКЕ БАКОВИЋ, а онда и на споменик стријељаним таоцима у јулу 1941. године, Савез антифашистичких бораца и антифашиста РХ (САБА), Заједница антифашистичких бораца и антифашиста Загребачке жупаније и града Загреба (ЗУАБА) те Антифашистички фронт жена (АФЖ), обилежили су у Загребу Међународни дан жена – осми март. Председ-

Покрај бисте сестара Баковић

ница АФЖ-а МАЈА ЈЕЛИНЧИЋ нагласила је да је немислииво да се говори о НОВ-у и револуцији, а да се не спомене сестре Баковић.

— Младост мора знати вриједност изборене слободе у НОВ-у за коју су многи, па и сестре Баковић, дали своје властите животе. Зато им данас одајемо заслужену почаст и поштовање – рекла је Јелинчић. Ловоров вијенац антифашисти су положили и код споменика 'Стријељање талаца', подигнутог 1954. у знак сјећања и захвале ухапшеним члановима КПЈ, затворенима у логору Керестинец и касније убијенима. Подсетила је да су 8. јула 1941. усташком одлуком у знак одмазде због убојства полицијског агента без суда стријељани Божидар Ација, Огњен Прица, Отокар Кершовани, Иво Кун, Звонимир Рихтман, Иван Корски, Виктор Розенцвајнг, Зигмунд Краус, Симо Црногорац и Алфред Бергман.

— Овим злочиначким чином усташка фашистичка власт у Загребу провела је драстичан облик насиља над тзв. непоћудним грађанима. А непоћудан у то вријеме није било тешко бити; било је довољно да си Србин, Жидов или Ром или само Хрват напредних идеја. Данас нам говоре да смо самостални, да живимо у демократији и да никад нисмо живјели боље, говоре нам да смо слободни и суверени. Међутим, да ли је то баш тако – запитала се Јелинчић.

■ Н. Јовановић

Концерт за Осми март

Ријечка Просвјета почастила је чланице наступом гитариста Емира Хота и пјевача Роберта Јустинића

УОРГАНИЗАЦИЈИ Српског културног друштва Просвјета – Пододбор Ријека организирана су два сјајна програма поводом Међународног дана жена. Већ у прошли понедјељак у просторијама СКД-а у Деметровој улици одржан је концерт ЕМИРА ХОТА, једног од понајбољих гитариста регије и РОБЕРТА ЈУСТИНИЋА, познатог вокалног солиста. Бројна публика уживала је у заиста разноврсном репертоару у трајању од два сата.

— Имали смо огромну срећу што је Емир Хот, гитариста свјетског реномеа и каријере у једном тренутку одлучио скрасити се у Ријеци. Свирао је с највећим свјетским музичарима диљем свијета. Извели су заиста занимљив репертоар, од роцк 'н' Ролла и блуеса до севдалинки и традиционалних пјесама народне музике. Врхунац вечери је било одсвирано коло на гитари. Уживали смо као публика и они као извођачи. Чекамо прилику за још једно заједничко дружење – изјавио је члан председништва ријечке Просвјете ДАМИР РАДОВИЋ.

На истоме мјесту, у петак је на Међународни дан жена одржана прослава уз пригодну подјелу цвијећа и забаву, а потом су се бројне чланице и чланови

Будућност на изборима

ХРВАТСКА је дочекала задњи тједан десетог сазива Хрватског сабора, готово четири мјесеца раније од крајњег уставног и законског рока. Након неколико мјесеци натезања између власти и опорбе о датуму избора и оптужби опорбе да хдз одуговлачи излазак на изборе због страха од пораза, сада је све јасно.

Парламентарни избори бит ће одржани на нерадни дан, најмање 30 дана, а најкасније 60 дана од дана распуштања Сабора. О конкретној недјељи у којој ће избори бити одржани одлучује својом одлуком о расписивању избора председник зоран милановић. Милановић, као отворени непријатељ хдз-ове тренутне владе, своје овласти може искористити на начин да сам датум избора помакне што ближе законском максимуму од 60 дана како би опорби дао што више времена да се консолидира, склопи потребне савезе, састави листе и увјери грађане да јој да гласове потребне за политичку промјену.

Даном расписивања избора почињу тећи кратки рокови за предају листа, па ће политичке странке и коалиције у 14 дана морати предати листе са по 140 имена, колико се у то изборних јединица у Хрватској бира заступника. Осам мјеста традиционално ће попунити националне мањине, а још три дијаспора коју је до сада традиционално освајао хдз.

Скривањем датума распуштања Сабора готово до самога краја, пленковић је успио створити осјећај благога каоса на политичкој сцени. Они који су мислили да ће имати прегршт времена за изборне калкулације и слагање коалиција нашли су се преко ноћи у предизборној ватри. Управо зато сада свједочимо склапању коалиција на врат нанос. Дојам је да сви преговарају са свима, а неки, попут челника хсс-а, истовремено склапању савезе с више партнера, па се догађају и помало комичне ситуације својствене каотичним предизборним временима.

хдз је у старту имао предност над опорбом јер је знао када ће покренути изборни процес, и у овом тренутку мирно очекује датум избора. Објавили су носитеље листа, спремили финансије, подијелили милијарде у повишицама у државном и јавном сектору. Једино што им сада преостаје је одрадити своју стандардну кампању и чекати коначне резултате. По држању Андреја Пленковића може се наслутити да је хдз увјерен у своју побједу иако је тешко закључити темљем чега. Бијес оног дијела друштва који не гласа за хдз је никада већи, мотивираност за излазак на биралишта код бирача свих опорбених струја изгледа врло висока, па на први поглед није јасно одакле Пленковић црпи такву мирноћу. Познато је да је хдз-ов постизборни потенцијал танак, а и сам председник хдз-а осим садашњих партнера не види никога другог као прихватљивог партнера. Оне с којима би, увјетно речено, идеолошки и могао у постизборну коалицију назива најгорим именима, отворено вријеђа и понижава, па би било каква сурадња с њима након избора значила још један морални суноврат на политичкој сцени и доказ да политичари, барем они који су окусили власт, могу прећи преко свега за још један политички мандат. Истовремено, хдз се налази у проблемима са законом са свих страна. Након серије ухићења својих истакнутих чланова и небројених смјена министара, сада се налази и на удару еуропског јавног тужитељства. Ових дана Пленковић отворено ратује с еуропском јавном тужитељицом и покушава јој објаснити да није надлежна за потенцијални криминал, јер није опљачкан еуропски, него новац из домаћег прорачуна. Притом никако не успијева објаснити зашто се он тиме уопће бави када је то изван граница надлежности извршне власти коју он води.

Опорба, која је претходних година стварала атмосферу да би још један мандат хдз-а био крај Хрватске и да би се она у том случају потпуно урушила у корупцији, криминалу и пропасти кључних друштвених институција, покушава склепати било какве савезе који би јој осигурали минимални расап гласова. Тако пеђа грбин подисти кров покушава угурати либерале пуљка и Фокус и радикалне љевичаре попут юришника из Радничке fronte. Истовремено, Можемо жели самостални наступ на изборима у покушају да коначно угуши сдп и преузме му мјесто најјаче снаге на лиjevом политичком спектру. Сукладно тренутним анкетним прогнозама, у томе би дјеломично могли и успјети, али притом и завршити још четири године у опорби, заједно с колегама из сдп-а. Одбијање склапања јединствене fronte на љевници, и то у ситуацији када хдз влада без престанка дугих осам година, упућује на то да се лијева опорба добро адаптирала у тој позицији и да јој је то више него прихватљиво, барем још један мандат.

Ако до тога дође и политичка љевница опет заврши у опорбеним клупама, може се очекивати нова рунда политичких превирања, прије свега у сдп-у у којем ће доћи у питање читаво политичко руководство, али и у Можемо на којем ће, у случају пораза, лежати велики дио одговорности због изборног солирања. Све одговоре о будућности Хрватске у сљедеће четири године у сваком ћемо случају добити до краја свиђња, када ће коначно бити познато да ли је хрватским грађанима доста садашње власти или им је она сасвим прихватљива.

■ Душан Цветановић

Слике за стипендије

Уданима када се најгласније позива на солидарност, али и када се усталила традиција даривања, Српско привредно друштво Привредник придружило се на одређен начин обема овим различитим али не и супротним ос-

стручно вођење, велики број изложених слика исте вечери добио је свој нови дом и отишао у руке оних који препознају труд Привредника око мисије помагања школовања младих људи и потребу да се улаже у образовање и пружа подршка младима. Јер бројни ученици и студенти завршили су своје школовање управо захваљујући Привредниковим стипендијама.

Поред слика које су донирали колекционари и пријатељи Привредника и слика које су донирали познати уметници, највећи број изложених слика настао је на традиционалним Привредниковим добротворним ликовним колонијама на којима учествују и широког срца уступају своја дела академски сликари из целог региона: из Србије, Хрватске, Босне и Херцеговине, Словеније. Показујући тако не само своје поштовање и приврженост Привреднику, већ и своју племенитост, пожртвованост и несебичност.

Иако су прикупљена средства можда скромна у односу на потребе које у заједници постоје, и ова аукција је показала да и даље постоје људи који су на своје листе приоритета спремни поставити добротит других и своје време, труд, комфор па и материјалне ресурсе жртвовати, тј, уступити другима. То је такође пример младим људима који се не може измерити ни вредновати у бројкама.

Већина изложених слика настала је на прошло-годишњој Привредниковој добротворној ликовној колонији која се одржава у част Владимира Матијевића, оснивача Привредника, рекао је на отварању аукције председник Привредника Никола Лунић и подсетио да је Привредник најстарија живућа организација Срба у Хрватској и да му је улога одувек била помоћ младим људима, данас – талентованим ученицима и студентима који немају довољно средстава за школовање. «Привредникови стипендисти углавном долазе из руралних крајева Хрватске који су били опустошени ратом. Зато се Привредникове ликовне колоније одржавају углавном на тим подручјима, како би се на њих и њихове богате, а запостављене потенцијале скренула пажња», рекао је Лунић

Никола Лунић, председник Привредника на отварању аукције (фото: Јовица Дробњак)

момартовским праксама и организовало своју традиционалну аукцију уметничких слика. Као позив на солидарност у заједници, солидарност са младим људима којима је потребна помоћ да несметано започну или наставе своје школовање, солидарност са ученицима и студентима, Привредниковим стипендистима. Била је то прилика када је свако могао по врло приступачној цени да купи неку од готово 40 вредних уметничких слика, рађених углавном техникама акрила и уља на платну. Добротворна аукција је одржана прошлог четвртка у Привредниковом дому у Загребу, а од продаје слика прикупљен је износ довољан за више од две годишње ученичке стипендије.

Слике је из богатог Привредниковог фонда одабрао и поставио историчар уметности и ликовни критичар феђа гавриловић. Уз његово

и захвалио се свим уметницима који су својим племенитим гестима и вредним сликама подржали Привредникову мисију.

Поред аукцијског дела вечери, Привредник је својим добротворима и пријатељима приредио и културно-уметнички програм. Специјалан гост вечери био је песник и публициста Ђорђе Матић, у чијим стиховима су присутни уживали, док су Роберт Внук на гитари и уна патафта на хармоници, ово добротворно-уметничко вече зачинили и музичким нотама.

Они који те вечери нису стигли, имају до краја марта времена да себе почасте квалитетним уметничким делом и у исто време и сами направе добро дело. Преостале слике изложене су у Привредниковом дому у Прерадовићевој улици у Загребу, где их заинтересовани могу погледати и купити.

■ Оливера Радовић

#218
Издаје Српско
привредно
друштво
'Привредник'

Утемељено
1898.

OSLONAC MLADIMA

oslonac.privrednik.hr

Većina mladih Srba u Hrvatskoj prolazi kroz mnoge izazove. Dok mi razmišljamo o prošlosti, oni će budućnost pronaći negdje drugdje. **OSLONAC MLADIMA** smo i Ti i Ja, i svi Mi koji želimo u sadašnjosti graditi bolju budućnost.

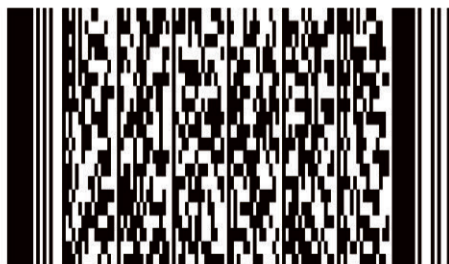
Srpsko privredno društvo Privrednik kroz tri stoljeća je **OSLONAC MLADIMA**. Zajedničkim radom samo u zadnje vrijeme izdvojili smo preko 500.000 eura za učeničke i studentske stipendije.

Postanite i Vi Privrednikov donator i pridružite se zajednici koja je **OSLONAC MLADIMA**! Posjetite našu web stranicu oslonac.privrednik.hr i saznajte kako možete donirati.

privrednik.hr

Pomozite uplatom i postanite OSLONAC MLADIMA!
Skenirajte barkod mobilnom aplikacijom bilo koje banke i donirajte odmah! Hvala Vam.

Posjetite naš P-portal i informirajte se o srpskoj zajednici u Hrvatskoj

p-portal.net

Radio Privrednik
Stanica za sve naše ljude

p-portal.net/radio-privrednik
Slušajte nas putem Interneta

Невидљива присутност

ПРЕЧА(НСКА)
ПОСЛА

пише Ђорђе Матић

Пјесник попут Шантића, као свега неколицина других кроз културну историју чији су стихови досегли такав риједак несвјесни консензус и неусиљено прихваћање од народа, уписан је у културу невидљиво и онда кад га она негира или одбацује

Сад у фебруару, наметнула се још једна обљетница у низу безбројних, што у овом времену служе као метафоре несретних околности спрам такозваног колективног памћења у различитим, разбијеним дијеловима некад заједничког културног наслијеђа. Нарочито је то било уочљиво око стогодишњице смрти Алексе Шантића (1868–1924), некад вољеног пјесника, кроз неколико генерација, свуда гдје се овај језик разумије без пријевода. Шантић је у међувремену још дио распарчаног културног канона само двије културе – српске дакако (у најширем и институционалном смислу) и босанско-херцеговачке, уже мостарске. У том граду народ којем је Шантић припадао маргинализован је до несхватљивих разина, чему ћемо се вратити. Од преостале двије доминантне етнице, због

трагичне расјечености града услјед изразите етничке хомогенизације једна се страна спрам Шантића држи сасвим искључиво, док је друга спој преживјеле присности, типичног кампанизма, фолклоризације и клишеја који поносно звуче, али не значе ништа ('Шантић је Мостар, а Мостар је Шантић'). Због тога, та битна локална пјесникова припадност носи и у себи нешто трајно нелагодно. Овдје пак, с ове стране границе, из земље која је прва и најрадикалније прекинула или реконструирала једном заједничко и дијелено културно благо – о њему више ни спомена. Но пјесник попут Шантића, као свега неколицина других кроз културну историју чији су стихови досегли такав риједак несвјесни консензус и неусиљено прихваћање од народа, уписан је у културу невидљиво и онда кад га она негира или одбацује. Тако се дјело провлачи, попут лопова, и јавља попут подсјећања на нешто не само умјетничко него и заборављено људско. Појави се тада кад на њега више нитко не рачуна и кад су толики ситнодушно задовољни што га нема. Али се стих као уљез, као антипалмпсест свеједно јави. Или се укаже као сликарски 'пентименто' – присутност или појава трагова раније фигуре, слике, форме или потеза који су касније премазани новима на платнима старих мајстора. У коријену талијанског термина, уосталом, глагол је 'пентирси' – покајати се.

Као онда кад је већ десетак година уназад на популарном телевизијском натјецању млада пјевачица нина краљић запјевала бесмртну 'Што те нема'. Или кад ју је запањујућом техником и праснагом што је извирала далеко изнад властитих година, антологијски извео невјеројатни дјечак из Прозора Марко Бошњак. Обје верзије наслоњене на ону најпознатију, обраду музичког традиционала коју је у колективну свијест, под познатијим, популарним именом пјесме, умјесто оригиналног Шантићевог 'Хасанагиног севдаха' за онај дио који није марио за претходну севдалијску верзију химзе половине, донијела Јадранка Стојаковић, у (тада) осувремењеном аранжману Рајка Думића. Или кад и данас виталан, неупоредиви интерпретатор ибрица Јусић на свој начин, онако грко, стиснутих вилица, донесе властитој изведби и тону тако супротну – осим по незадовољству над неоствареном љубави – тако елементарно путену, источњачки чулну 'Емину', с њеним заборављеним поднасловом 'Из Алибегова севдаха', иначе објављену први пута у листу Коло у Београду почетком прошлог вијека.

Или кад се нетко, у данашње вријеме нарочито, доба нових масовних одлазака, најчешће иронично сјети наслова најпознатије Шантићеве пјесме, па каже – 'Остајте овдје', и након цитирања крњег првог стиха о 'сунцу туђег неба' обично стане, док се они бољег памћења сјете макар остатка и свршетка те прве катрене 'Неће вас гријат, ко ово што вас грије, грки су тамо залогаци хљеба, гдје свога нема и гдје брата није' (а узгред (!), која је у овој строфи точно разликовност између хрватског стандарда и Шантићевог српског, макар у једном једином слову?). Или кад се добри и несретни жера из Црвене јабуке, прилагоди и углазби је у резултату на доњој граници очаја, с помијешаним и збуњеним регистром интерпретације, у пропорцији с пјевачем и аутором који је и сам 'ходајућа метафора асимилације'. Или кад се по милијунти пут репризирају голикови 'Грунтовчани': епизода у којој Блажа Каталенића његова Регица тјера

Алекса Шантић

да крене на гастарбајт у Њемачку, насловљена је 'Остајте овдје'.

Овдје пак, око нас, готово нитко није више свјестан нити мари да је све то Шантић. И да је присутан и овако. На начин који је понижење, али је и најперзистентнији, кад већ пјесник није више заступљен у читанкама.

Али добро (!). Могло је и горе. Овдје, с ове стране границе гдје су хируршки одстрањена имена – осим кад не затреба другачије па Вечерњи лист, од свих медија, одједном се у нападу инклузивности горди насловом да 'Алекса' није ниједне стране него је 'изнад свих' (ајде?! – зна се бар на чему смо.

Ту око годишњице, телевизијска емисија 'Око магацин' ртс-а имала је специјал посвећен Шантићу. Уз разне сугворнике, углавном редом проминентне културне фигуре у матици, говорила је и снимљена 'на терену' и предсједница мостарске спкд 'Просвјета'. Требало је то чути. И осјетити што значи кад представница народа без којег је читава културна историја града апсолутно незамислива, и то не по некој 'бочној' линији или 'паралелној' и дуго изгубљеној повијести, попут рецимо наше браће Јевреја у Сарајеву, него нетко из народа који је чинио магистралну линију културног формирања и идентитета града, који је правио главни ток историје града својим умом, идејама, институцијама, заједништвом, бројношћу – и жртвама, незамисливим – кад дакле падне на маргину. Вјеројатно нема паралеле, нема града такве величине гдје је овај народ тако заступљен дјелом и насљедством, нити града гдје се страшније види како то изгледа кад те згазе, кад од конституенте спаднеш на минорну чињеницу бројем и значењем. Жена из 'Просвјете' звучала је као да у подтексту сваком реченицом своју припадност након свега мора доказивати и онда кад о њој не говори. А говорила је о Шантићу – именом којим се 'пола града' (нек се извине на каламбуру горком) дичи као властитим симболом.

Који дан последије емисије дошле су ми у посјету двије пријатељице. Једна је Мостарка. По имену, за разлику од друге пријатељице што је из већинског народа у граду, не може се разазнати точно 'што' је, као што је то тамо често био случај. Нити она о томе говори икада. Некако смо дошли и до Шантића.

– Знаш сцену у серији кад он одлази од куће?, пита ме одједном.

Покушавам се сјетити кадрова телевизијске серије рађене тик пред распад.

– Оно кад стоји пред иконом?, прошапта скоро гледајући у страну.

– То је снимљено у мојој кући, рече још тише. Готово нечујно. ■

МИЛАН РАШУЛА

Ја сам Истријан са београдским срцем

Директор
Српског
културног
центра у Пули

РАЗГОВАРАО
Бојан Муњин

У Истри се нико, па тако ни ја који сам овде дошао из Београда, не мора прилагођавати локалној средини. Треба бити питом међу питомим људима. У Истри се не морате мењати, баш супротно, треба да останете такви какви јесте

Ако би требало закључити у којем дијелу Хрватске припадници српске заједнице данас живе на егзистенцијално најадекватнији начин, онда би то без сумње била Истра. У Истри која се историјски развијала као мултикултурна и вишенационална средина, у најтежим годинама посљедњег рата почетком 90-их било је далеко више сношљивости него било чега другог. Данас на тој истарској црвеној земљи појам 'суживот', како Хрвата са Србима, тако и свих са свима, дјелује на свакодневној разини доста увјерљиво. Једно од мјеста његовања и одржавања културног и националног идентитета Срба у Истри, у којем су сви добродошли, Српски је културни центар (скуц) у Пули. Разговарамо с директором скуц-а миланом рашулом о активностима и програмима овог центра, о Пули као културном врелу и мјесту живота и сусрета људи крајње различитих култура, вјера и нација. Разговарамо о глобализму и идентитету и о Рашулином родном Београду, из којег се овај културни посленик, вођен разлозима срца, прије четири деценије доселио на овај сунчани медитерански полуоток.

скуц у Пули, у Истри, основан је 2014. године. Како бисте окарактеризирали протеклих десет година његовог рада?

Без лажне скромности изузетно смо задовољни, испунили смо све наше планове и очекивања у очувању српског културног идентитета на овим просторима. Оно што мене посебно радује јесте да смо препознати по урбаним културним садржајима и по томе да на наше програме долазе и остале мањинске заједнице, али и домицилно становништво.

С којом покретачком идејом и мотивом се изграђује и функционира скуц у Пули?

Као што рекох, наша основна мисија јесте очување српског културног, националног, језичног и верског идентитета, али не искључиво кроз традицијске и фолклорне изричаје, већ кроз савремену и урбану културу. Ми имамо и ту погодност да се у Пули дешава Пулски филмски фестивал и Сајам књига, када велики број културних посленика (глумаца, режисера, продуцената, књижевника, издавача и других) долази у наш град, па су нам контакти, идеје и програмски садржаји олакшани и доступни.

Чувари идентитета

Чини се да је галеријска дјелатност и визуална умјетност, наравно уз друге видове умјетности, нарочито заступљена у скуц-у у Пули. Како то?

Наша основна мисија јесте очување српског културног, националног, језичног и верског идентитета, али не искључиво кроз традицијске и фолклорне изричаје, већ кроз савремену и урбану културу

Управо смо на галеријској и визуелној уметности инсистирали, јер се галерија која има четири велика стаклена излога налази у самом средишту староградске језгре у близини црквице Св. Марија Формоза. Изложбене поставке и визуелни садржаји доступни су и пролазницима са улице, па често сврате у галерију, поразговарамо, разменимо нека искуства и садржаје, али и ми као мањинска заједница добијамо на већој видљивости и препознатљивости.

Које бисте манифестације и умјетнике који су гостовали у задње вријеме у скуц-у у Пули нарочито издвојили?

Заиста ми је тешко одлучити се, али ако бих резимирао 2023. годину, лако ћете препознати садржај, квалитет и енергију наших програма: сликар ДРАГАН СТОЈКОВ, вајар НЕБОЈША САВОВИЋ НЕС, фотограф СЛОБОДАН ИВЕТИЋ (изложба фотографија ЕНЕ БЕГОВИЋ), публицист ПЕТАР ПЕЦА ПОПОВИЋ, писци САЊА ДОМАЗЕТ и ЂОРЂЕ МАТИЋ, глумица ВЕСНА СТАНКОВИЋ (монодрама 'Милунка'), Филип Чоловић писац, режисер, сценариста... Али, ако треба да ја одаберем некога, онда је то сликар и концептуални уметник Милан Туцовић који је био наш гост 2017. и легендарна Милена Дравић 2018. године, која је у препуној Арени у време пулског фестивала доживела 20-минутне овације. Нажалост, они нису више са нама, али ће остати уписани златним словима у историји скуц-а.

Постоје и Дани српске културе у Пули. Како су они конципирани?

Да, прошле године су били петнаести јубиларни Дани српске културе, које је организовао миомир Јеремић из Заједнице Срба у Истри. Он је,

нажалост, преминуо у новембру прошле године, али са тим концептом програма наставиће његов наследник Рајко Мркојевић. Ради се о програмима који су посвећени традицији, фолклору, народним ношњама, народној музици, старим занатима, гастро понуди и аутохтоној српској храни и пићима.

Што је Истра дала скуц-у у Пули, а што је скуц дао Истри?

Истра је једна мултиетничка, мултикултурална и мултиконфесионална средина, са апсолутним уважавањем и разумевањем различитости и посебности. Такав приступ оставио је могућност скуц-у да Истри представи оно најбоље што се дешавало на културној сцени у нашој матичној држави задњих година, али да истовремено отргнемо од заборава велике ствараоце коју су оставили траг на културној сцени (Тесла, Пупин, Вук Караџић, Андрић, Црњански, Киш, Десанка Максимовић, Мика Антић, Душко Радовић, Милан Младеновић, Соња Савић, Влада Дивљан...). На то смо јако поносни.

С којим културним институцијама у Хрватској или Србији сарађујете и како изгледа та сарадња?

Са Српским културним друштвом Просвјета, пододбор Ријека и Умаг, некако смо најближи, а у матичној држави смо потписали протоколе о сарадњи са многим културним центрима (КЦ Нови Сад, КЦ Инђија, КЦ Београд, КЦ Горњи Милановац, Уметничка галерија Надежда Петровић из Чачка, КЦ Ниш, Центар културе и медија Градац из Рашке, Галерија 73 из Београда, Филмски центар Србије и други. Али сарађујемо и са нашим локалним пулским институцијама, као што су, као што рекох, Филмски фестивал, Археолошки музеј, Сајам књига, Научна библиотека и друге.

Екавица у Истри није провокација

Који су ограничавајући фактори дјеловања скуц-а у Пули, а тко су анђели помагачи?

Нема ограничавајућег фактора! Наш највећи проблем јесте асимилација којој се одупиремо управо оваквим и сличним програмским активностима. Глобализација мучи све млађе нараштаје, не само у нашој српској заједници. Друштвене мреже, конзумеризам, технолошке иновације, отуђили су младе и свеле их у нека уска микро окружења. Али не дамо се! Јављамо се на све јавне позиве у Хрватској и на конкурсе у Србији, помажу нас Град Пула и Истарска жупанија, али нам је велики ветар у леђа дало Српско народно вијеће (снв) које нас је укључило у инвестицијска улагања и 2024. ће пулски скуц засијати новим сјајем.

Колико заправо има људи српске националности у Пули, односно у Истри и како српска заједница у Истри живи из дана у дан?

Задњи попис становништва показује да у Пули има око 4.000 припадника српске националности, а у Истри око 9.000. Организовани смо сјајно. Кровна организација је Координација Срба у Истри (по узору на снв на националном нивоу), која обједињава девет вијећа (Жупанијско вијеће, градска вијећа Пуле, Ровиња, Пореча, Умага, Буја, Водњана и Лабина и општина Фажана) и седам удруга (Заједница Срба у Истри, Заједница Срба Ровињ, Заједница Срба Пореч, Клуб Срба Бује, Клуб Срба Лабин, Клуб Срба Фажана и Куд Истре Никола Тесла). Ускоро ћемо реорганизовати Српско културно друштво Просвјета пододбор Пула и имамо сјајну претпоставку за добро, квалитетно и садржајно дјеловање.

Ви сте поријеклом из Београда. Колико Вам недостаје Истра када сте у Београду и обратно?

Милан Рашула (фото: приватна архива)

Рођен сам у Београду на асфалу Дорћола. Дошао сам у Пулу 1982. године и остао за цели живот. Кад ме питају шта си, шта да им кажем. Београдских 25 година и 42 године Пуле и Истре. Можда је најбоље рећи да сам ја Истријан са београдским срцем. Али морам бити искрен и рећи да ми пријатељи, сарадници, културњаци када дођу и виде чаробну лепоту хрватске Тоскане завиде и само говоре 'благое теби, благо вама'.

Какви су свакодневни контакти већинског истарског становништва и српске заједнице у Пули и Истри?

Односи између припадника српске заједнице и припадника других националности у Истри, Хрвата, Талијана и других, потпуно су нормални и увек су такви били, чак и за време последњег рата, почетком 90-их. Појединачни односи међу

Задњи попис становништва показује да у Пули има око 4.000 припадника српске националности, а у Истри око 9.000. Организовани смо сјајно

свим тим националним заједницама одвијају се без напетости и тензија. Људи различитих култура у Истри се друже и посећују. Сада, на пример, у Истри има доста страних радника из Непала и са Филипина који раде нарочито у туризму и однос домаћег становништва према њима је потпуно коректан. Најкраће речено, у Истри међу људима владају односи толеранције и суживота.

Колико је истарски мултикултурализам утјецало на вас?

Истра је одувек, још из времена Југославије, допуштала људима који су у њу долазили да се са својом културом и идентитетом у њој осећају пријатно и слободно. Свакога ко овде дође у правилу се уважава са достојанством и емпатијом. У Истри се нико, па тако ни ја који сам овде дошао из Београда, не мора на неки специјалан начин прилагођавати локалној средини. Треба бити питом међу питомим људима и све ће само по себи бити у реду. У Истри се не морате мењати, баш супротно, треба да останете такви какви јесте. Ја читав живот говорим екавски, и то није провокација него је то мој материњи језик, па тако говорим и као већник српске мањине у пулском градском већу и то никоме не смета. Има овде у Пули и Срба из Босне и из Лике и са Баније, и они причају ијекавски и то је такође нормално. Истра је мени дала перспективу и добар живот.

Што скуц у Пули планира у 2024. години?

Идемо у велике инвестицијске радове у нашем центру и планирамо да их зготовимо до почетка маја. Отворење би требало да буде за Васркс, а онда... 'само небо нам је граница'. ■

Слобода опасана жицом

У метохијској долини, подно Проклетија, несвакидашњи приказ: препреке на путу које успоравају возила, стражарска кућица и возило кфор-а испред манастира Високи Дечани. Легитимишу нас и пропуштају ћутке. Улазимо у најшири простор слободе који се може замислити, иако опасан жицом

Богородица Љевишка,
символ истрајности и опстанка
(фото: Оливера Радовић)

Пут од Београда до Косова и Метохије данас није неки посебан подвиг. За прелазак административног прелаза довољна је лична карта, не треба вам полицијска пратња ни неки посебан опрез. Али ако носите у себи и снажан осећај да одлазите баш својој кући, одакле сте потекли и где припадате, нећете се вратити исти, одакле год да крећете и где год да сте заправо рођени. Горчина и тескоба које се можда накупе на том путу помешају се с неком самилошћу већ са првим насељима начичканим суморним и неуредним кућама, којима у касно фебруарско јутро једино гомила 'косовских' застава које се могу видети на сваком кораку даје неке боје. Живот овде не изгледа да је лак и леп.

Прва станица – Грачаница, једна од шест општина јужно од Ибра са већински српским становништвом. Локални мештани с поносом нам говоре да је ово 'место с највећим наталитетом у целој Србији'. Ту је и познати Дом културе у Грачаници који својим репертоаром може да парира многим престоничким културним установама и који потврђује утисак виталности овог места. Осећа се нека живост и расположење, гостопримство. Део пута је ограђен због неке реконструкције. Вијоре се тробојке. Култ заставе снажна је идентитетска и разликовна одредница на целом простору Косова и Метохије.

Жамор престаје иза масивне ограде манастирског дворишта. Манастир Грачаница место је где се историја материјализовала у најлепшим прегибима камених купола и сводова осликаних фрескама на 1.500 квадратних метара. Задужбина краља милутина саграђена 1321. године, већ седам векова је сведок и чувар идентитета и духовности. Најлепше очи српске поезије, као симболи лепоте која је преживела и нацивала тиранију, Симонидине ископане очи дочекују и испраћају ходочаснике. Опомињу и као да виде у дубину душе сваког ко се у њих загледа... Композиција Страшног суда, јединствена у свету, простире се преко целог зида на излазу из цркве. С једне стране врата представљен је пакао, с друге стране рај. Сваки посетилац може да је погледа и одабере којим ће путем поћи. Свест о том избору, поред лепоте и величине векова пред којима стојите мали и недостојни, можда је и највредније што са овакве посете понесете са собом.

Манастир Грачаница је, уз Високе Дечане, Пећку патријаршију и цркву Богородице Љевишке, једно од четири културна добра на територији Косова и Метохије која су уписана на Листу светске баштине унеско-а. Обићи ћемо их све на овом путу кроз векове, стопама краљева и светитеља, где последње мучне деценије бременисте сукобима изгледају као трен у вечности.

На путу од Гњилана ка Новом Брду, једном од најзначајнијих средњовековних европских, рударских центара, у предивном планинском крају Косовског поморавља, окружен брдима обраслим густом шумом дочекује нас манастир Светог архангела Гаврила, познат под именом Драганац. Задужбина кнеза лазара која се први пут помиње 1381. године. Предање везује име манастира за Драгану, ћерку кнеза Лазара, чије се родно место, Прилепац, налази у близини. Много пута рушена и обнављана током бурне историје, ова светиња је последњи пут обновљена 1999. године. У разговору с игуманом манастира јустином схватамо да је свака посета ходочасника и путника на мерника овде радост. Прича нам како је владика иларион, његов претходник, оживео ово место. Идилчна природа и гостопримство радних и питомих људи, који се око манастира окупљају, чине ово место готово нестварним. Можда се једино у специфичном мирису тамјана, по којем је Драганац надалеко познат и који производи по традиционалном светогорском рецепту, одавде може понети и пренети утисак лепоте и мира.

Стижемо у подножје Шар планине, у Призрен, царски град, како су га путописци називали. Данас Призрен има више српских светиња него што је у том граду Срба. До 1999. године у Призрену је живело њих око 12.000. Данас их је у граду остало укупно – шест, како нам кажу домаћини у Богословији Св. Кирила и Методија. Призрен

Путовање
највећим
светињама
Косова и
Метохије

пише
Оливера
Радовић

је увек био мултиетнички град, и данас је остао, има Албанаца, Турака, Бошњака, Горанаца,... само нема Срба. Призренска богословија задужбина је симе андрејевића игуманова и почела је са радом 1871. године. Од 1999. принуђена је да се пресели у Ниш, да би се 2011. поново вратила у Призрен, где је у обновљеном здању наставила са активностима. Данас има 28 ученика, много мање него у другим богословским школама. Дешава се да родитељи стопају упис своје деце кад чују да су овде распоређена...

Враћају нам документе које смо оставили на улазу, а полицијски пунктови дочекују нас и испред Саборног храма Светог Ђорђа у Призрену, испред три километра удаљеног Манастира Свети Архангели у величанственој клисури реке Бистрице, задужбине цара Душана. Тесани камен са ове светиње коришћен је иначе за изградњу џамије у Призрену. Легитимација и испред Богородице Љевишке, саборног призренског храма посвећеном Успењу Пресвете Богородице. 'Зеница мога ока гнездо је лепоте твоје' стоји дискретно уклесан стих у зидовима овог здања које је у 14. веку оставио непознати персијски путописац. Негде у 16. веку Богородица Љевишка била је претворена у џамију, звоник је президан у минарет, фасада прекривена малтером. Онокако су слојеви креча неколико векова скривали драгоцено сликарство из 14. века, све до средине прошлог века, када је откривено, као да и данас овај бисер духовности чека да 'продише'. У марту 2004. године је тешко оштећен. Данас је опасан бодљикавом жицом, чува га косовска полиција...

Ако се од Призрена запутите 24 километра северно, пратићете једну чудесну путању испану легендом и – вином. Том линијом некада је наводно ишао – виновод из времена цара Душана. Када се порез плаћао баш у вино, оно је природним падом текло дужином од 24 километра од Велике Хоче до престонице – Призрена. Путујемо «узводно», до Велике Хоче, једног од најстаријих насеља у Метохији. У историјским изворима Велика Хоча позната је од 12. века, када је Стефан Немања ово место приложио манастиру Хиландар. Многа села и виногради у региону била су власништво манастира. О духовном и споменичком благу Велике Хоче сведоче многе цркве које су владари кроз векове подизали, од којих је осам активних цркава и пет црквишта до данас опстало. Испред Цркве Светог Стефана из 14. века питамо пароха великохочанског, оца милана Стојковића, о животу и суживоту на овим просторима. 'Увек се сећамо Христових речи: Ако су мене гонили, и вас ће гонити', смирено нам каже. 'Наш народ је кроз историју знао да је земаљско за малена царство, а небеско довека, а када знамо да нам је циљ тако узвишен, немамо чега да се бојимо.'

Велика Хоча једно је од места у ком Срби живе потпуно изоловани, са свих страна окружени албанским селима. Поред Ораховца, у пречнику од 60 километара нема ни једног другог српског места. Тренутно има око 450 становника, што је мање од трећине предратног броја. Ипак, у место долази све више туриста, што због богате историје и архитектуре, што због виноградарства и винарства, надалеко познатог. Овде је десетак

Оклопно возило кфор-а испред Високих Дечана (фото: Оливера Радовић)

породичних винаца и винарија. Угостила нас је једна од њих, породице Петровић, која се овим послом бави већ генерацијама, од 1911. године, из које датира најстарији сачувани документ. Данас производе око 20.000 литара вина годишње, углавном црвених – вранца и прокупца. Најмлађи од њих, милан, у подруму нам показује остатке чувеног виновода који је баш туд пролазио и с поносом прича о породичној традицији. Иако је пре нешто више од годину дана управо њиховом домаћинству косовска полиција 'запленила' и уништила готово 40 хиљада литара вина, Милан с оптимизмом говори о жељи да остане у Хочи и настави посао свога оца и својих предака. 'Специфичан је живот овде, ово је енклава у правом смислу речи, изоловани смо, али захваљујући посетиоцима који уносе живот, стално се нешто дешава, правимо вино и пијемо вино', каже уз осмех.

Винском везом стижемо и до једног од највеличанственијих средњовековних српских манастира, јер манастир Високи Дечани своје чувено дечанско вино производи баш у Великој Хочи. У метохијској долини, подно Проклетија, затичемо несвакидашњи приказ: препреке на путу које успоравају возила, стражарска кућица и возило кфор-а. Легитимишу нас и пропуштају ћутке. Улазимо у најшири простор слободе који се може замислити, иако опасан жицом. Мермерни праг манастирских врата удубљен је од корака којима су вековима уназад ступали верници и поклоници, монаси, краљеви, освајачи, научници, намерници... Све их памти, а опет је свој и јединствен, непромењен. Манастир је задужбина Светог краља Стефана дечанског, а градњу је завршио 1335. године његов син, цар Душан. У Дечанској цркви је сачувано 4.000 квадратних метара фресака, што је највећа галерија у свету из средњег века. Већина фресака је у беспрекорном стању, онаквом какве их је пре скоро седам векова видео и сам цар Душан. Свака од њих је духовна, културна и цивилизацијска драгоценост, сваки богослужбени предмет, комад

намештаја, сваки камен белог мермера од које су Дечани сазидани прича непресушну причу. И тако вековима. Од како је фра Вита из Котора, главни неимар Дечана, овде уткао романо-готички, западни печат и спојио га са српско-византијским, источним. Овде се састају исток и запад. Али овде се и свако верујуће створење састаје са собом. И излази богатије, нахрањено и напојено са непресушног извора.

Кроз Пећ на северозападу Метохије стижемо до зида надомак града, до центра српске духовности и културе, где је сваки камен историја. Постоји веровање да је одлуку да се Пећка патријаршија подигне баш на том месту донео оснивач српске цркве, свети сава. Пећка патријаршија један је од најзначајнијих споменика српске прошлости. Ту се вековима налазило седиште српских архиепископа и патријараха. Архиепископ пећки – једна је од трију титула које и данас носи поглавар Српске православне цркве, након ње следе остале две: митрополит београдско-карловачки и патријарх српски. Специфично здање препознатљиве црвене фасаде које под једним кровом обједињује четири цркве грађене од средине 13. до средине

Граница, задужбина краља Милутина из 14. века (фото: Оливера Радовић)

Пећка патријаршија, вековно седиште српских архиепископа и патријараха (фото: Оливера Радовић)

14. века. Сваку од њих је иза себе оставио други владар. Ризница Пећке Патријаршије, и поред губитака имовине током векова, представља једно од највећих блага српске средњовековне државе. Ово место је и својеврсни маузолеј, препун гробница и моштију светих. Нема српског светитеља који није живео или бар одређено време стварао у Пећкој Патријаршији. И сам василије острошки 1638. године хиротонисан је за митрополита захумског управо овде. Привилегију да ходате стопама краљева и светитеља и да се напјате из вековне ризнице културе и духовности не можете заслужити. А опет вам је дата. Као и наслеђе средњовековних манастира на Косову и Метохији, где сваки корак представља сусрет са историјом урезаном у камену, са духовним наслеђем које не познаје време. Одатле се увек враћате богатији и друкчији. ■

Храбри нови филмски свијет

Побједник овогодишњег ФЕСТ-а је руски филм 'Господар' режисера Јурија Бикова, а најдражи филмски фестивал Београђана поново је оправдао очекивања. Ипак, публика се нарочито радује најављеном повратку фестивала у легендарни простор Сава центра

52. ФЕСТ (ФОТО: P.3./ATAIMAGES/PIXSELL)

Списак глобалних филмских звијезда које су долазиле на београдски фест је дуг и импресиван: МАРЧЕЛО МАСТРОЈАНИ, ХАРВИ КАЈТЕЛ, ЛИВ УЛМАН, БЕРНАРДО БЕРТОЛУЧИ, СОФИЈА ЛОРЕН, РОБЕРТ ДЕ НИРО, МИКЕЛАНЂЕЛО АНТОНИОНИ, ЏОНИ ДЕП, МИЛОШ ФОРМАН, КАТРИН ДЕНЕВ, ВИМ ВЕНДЕРС, АБАЗ КЈАРОСТАМИ, као и ХАНА ШИГУЛА. Фест је био занимљив начин да се на културној мапи Европе, Југославија и Београд успоставе као важна тачка, социјалистичка земља и њен главни град у које су водећи филмски умјетници са Запада увијек добродошли.

Фест је у својој историји, дугој нешто мало више од пола стољећа, прошао кроз барем три дистинктивне фазе. Прва фаза се тиче златног доба СФРЈ. Југославија је водећа земља Покрета несврстаних, социјалистичка земља чији држављани слободно путују и на исток и на запад, па је овај фестивал привилегована филмска смотра у једној посебној земљи. Распадом СФРЈ и настанком СРЈ као заједнице Србије и Црне Горе која ће годинама бити под санкцијама и изолована, Фест доживљава симболичну и стварну регресију. На-

посљетку, падом милошевићевог режима, укидањем санкција и повратком Србије у глобални поредак, Фест се враћа на стари колосијек. Све, дакле, испада скоро као симпликација класичне хегелове тријаде: теза-антитеза-синтеза.

На једном нивоу, Фест је такмичарски фестивал, а на другом филмска ревија која Београђанима на увид доноси најбоља новија дјела филмске умјетности. Добра слика позиције данашњег Београда и Србије је чињеница да је побједник овогодишњег ФЕСТ-а, који је одржан од 23. фебруара до 3. марта, руски филм 'Господар' режисера ЈУРИЈА БИКОВА. Интересантно је да ово није први пут да је Биков награђен најважнијом наградом ФЕСТ-а. Прије девет година, 2015, Биков је такође добио главну награду ФЕСТ-а за свој филм 'Будала'.

Фест је одувјек био међународни фестивал, међутим, посљедњих година је занимљиво да по правилу домаћи филмови, такође, привлаче велику пажњу. Тако је било и ове године. Филм који је приказан на затварању био је 'Руски конзул' мирослава лекића, снимљен према истоименом роману вука драшковића. Церемонији свечаног

затварања претходио је дефиле званица на црвеном тепиху, гдје су се појавили бројни званичници, глумци, редитељи, чланови филмских екипа, чланови жирија, међу којима су били ивица дачић, ДУБРАВКА ЂЕДОВИЋ ХАНДАНОВИЋ, НЕБОЈША ДУГАЛИЋ, РАДИВОЈЕ БУКВИЋ, ВЛАТКА ВОРКАПИЋ, МАРКО ЂОРЂЕВИЋ, ВУК ДРАШКОВИЋ, МИРОСЛАВ ЛЕКИЋ, ПАУЛИНА МАНОВ, СВЕТОЗАР ЦВЕТКОВИЋ, СВЕТИСЛАВ БАСАРА, ДАМИР ХАНДАНОВИЋ и многи други.

Политикина награда 'Милутин Чолић' за најбољи српски филм у ФЕСТ-овим програмима припала је МАРКУ ЂОРЂЕВИЋУ за остварење 'За данас толико'. Приликом уручења награде редитељ Марко Ђорђевић се захвалио жирију. 'Ових дана добијам пуно порука и атмосфера на премијери је била невероватна. Много ми је драго што филм комуницира са публиком и буди у људима нешто лепо. Овај филм ми много значи и мени се свиђа', рекао је Ђорђевић. Награду Федора за најбољи евро-медитерански филм у Главном такмичарском програму освојио је филм 'Радничка класа иде у пакао' у режији младена Ђорђевића. Након уручења награде редитељ Младен Ђорђевић каже да је присуство на ФЕСТ-у за њега велика част. 'Филм 'Радничка класа иде у рај' Елија Петрија из 1971. године је филм са којим полемишем свесно са насловом, реплицирам на тај наслов. Филм сам гледао деведесетих као студент', рекао је Ђорђевић.

С друге стране, ван контекста награда, били су филмови које српска публика у редовној дистрибуцији још није била у прилици видјети. Један од таквих је 'Зона интереса' ЏОНАТАНА ГЛЕЈЗЕРА. Критика га је описала као један од најексклузивнијих филмова тренутка, односно као филм о Аушвицу у ком нема ниједне сцене злогласног логора, већ гледамо тих и идиличан живот породице која живи ту поред, уз све оне звуке страха и дима у другом или трећем плану.

Често је потенциран и филм 'Ајлин' у којем ТОМАСИН МЕКЕНЗИ и ЕН ХАТАВЕЈ играју колегинице на послу, али и нешто можда мало више, јер ова млађа је заглажена у старију и труди се да оствари конекцију са њом и побјегне од устајалог живота злостављања од стране строгог и лудог оца.

Напосљетку, у свом најрецентнијем филму 'Опало лишће' фински редитељ АКИ КАУРИСМАКИ наставља своја истраживања љубавних срећа и недаћа. Неко је ефектно рекао да кад би ПЕДРО АЛМОДОВАР био из сјеверне Европе, нешто мање мелодраматичан, а склонији тугљивости, онда би резултат био 'Опало лишће'. Духовита и несвакидашња љубавна прича дата је у анахронном простору, тако да постаје неважно када и гдје се радња одвија. Тиме Кауриσμαки дочарава универзалност потребе за љубављу, али и неспособности да на њу одговоримо. Служећи се неконвенционалним методама, привидно анти-романтичарским (и романтичним), фински редитељ заправо улива посљедњу наду у моћ љубави.

Централна локација овогодишњег ФЕСТ-а био је Дом синдиката. То је сјајна локација, али није Сава центар, који је на неки начин синоним за Фест. Сава центар је био у процесу обнове, а идуће године требао би бити спреман да поново прима филмофиле. Стога се наредни Фест већ чека с посебним нестрпљењем. ■

ИМПРЕСУМ

Година XVII / Загреб | петак, 15/03/2024

ПРИВРЕДНИК #218

ИЗДАВАЧ
Српско привредно друштво
'Привредник' и Српско
народно вијеће
главна уредница новости
Андреа Радак

ГРАФИЧКИ УРЕДНИК
Дарко Матошевић
ДИЗАЈН
Парабуреау /
Игор Станишљевић
& Дамир Бралић

УРЕДНИК ПРИВРЕДНИКА
Никола Лунић
РЕДАКЦИЈА
Јовица Дробњак, Александра
Лошић, Ђорђе Матић, Бојан
Муњин, Оливера Радовић,
Маша Самарџија, Леон
Ђеванић и Душан Цветановић

Привредник се финансира средствима
Савјета за националне мањине Владе
Републике Хрватске.

РЕДАКЦИЈА
Прерадовићева 18,
10 000 Загреб
Т/Ф ++385 1 4854 478
ured@privrednik.net
www.privrednik.hr

упутили на улице Ријеке, гдје су заједно с бројним грађанкама и грађанима увеличали већ традиционални осмомартовски Ноћни марш. Како нам говори ДРАГИЦА СКОРУПАН, председница Актива жена СДСС-а у Приморско-горанској жупанији, за њу је 8. март празник који на неки начин славимо, мада немамо баш превише разлога за славље.

— У овом се тренутку тако бестијално крше права жена, да је ово за мене борбени, а не слављенички дан. Нисам никада била заговорница цвјетића и те врсте обиљежавања, увијек ми је био битнији садржај од целофана. Мислим да поново морамо објашњавати женама и мушкарцима што се догађа, зашто се догађа, зашто нам се покушавају ускратити, али и ускраћују већ стечена права, тако да је то непрекидна борба – закључила је Скорупан.

■ К. Бошњак

Цвеће за даме

Вуковарски СДСС суграђанкама је честитао 8. март указујући на улогу жене у друштву

ПОВОДОМ Међународног дана жена, представници Градске организација СДСС-а Вуковар већ традиционално су и овог 8. марта у центру Вуковару и Борова насељу суграђанкама делили каранфиле. Заменик градоначелника СРЂАН КОЛАР истакао је улогу жене као стуба друштва.

— Ми волимо да смо видљиви, да без икакве задршке сваке године нашим суграђанкама делимо цвеће и тако им симболично честитамо њихов дан – рекао је Колар, додајући како на улогу жене треба указивати сваки дан, а не само једном у години.

— Ове године су све политичке опције изашле на улицу јер је изборна година, чак и они који су овај празник годинама називали комунистичким, не придавајући му заслужену пажњу. Драго нам је да су бар ове године променили своје ставове. Жену не смемо стављати у било какве покрете, него првенствено истицати њену улогу мајке, сестре, супруге или ћерке како у породици, тако и у заједници – поручио је Колар.

Председник и секретар ЗВО-а ДЕЈАН ДРАКУЛИЋ и Винко ЛАЗИЋ су за жене, запослене у институцијама српске заједнице организовали пријем и дружење, током којег су им се захвалили на досадашњој сарадњи, њиховом ангажману и поделили им поклоне. Указали су на историјски значај жене у заједницама, којима припадају, а који се временом мењао, од њене некад искључиве улоге домаћице у породици до данашњих времена, када је жена подједнако активна у друштвеном и политичком смислу.

Дан раније, а опет у складу са традицијом, Градска организација СДСС-а Вуковар, у сарадњи са Заједничким већем

Окупљање за Дан жена

општина организовала је у ресторану Морнар дружење са женама.

■ Сенка Недељковић

Плес и пјесма

Карловачки пододбор сд-а Просвјета организирао је прославу Дана жена

ДРУЖЕЊЕМ и културно-умјетничким програмом, чланице и чланови карловачког пододбора Српског културног друштва Просвјета, обиљежили су Међународни Дан жена. Организаторице су биле чланице Етно секције. Окупило се њих тридесетак, а дошло је и десетак чланова тако да су просторије српске заједнице биле претјисне. Слављенице су испекле колаче, приредиле закуску, рецитирале поезију, читале афоризме, пјевале и плесале уз хармонику ДРАГАНА ЈЕЛИЋА.

Краћи текст 'Не дирајте ми жене' прочитала је ДАРА ПРУГИНИЋ док је афоризме читала секретарица пододбора ЉУБИЦА ЗИМОЊА. Пригодни подсјетник на 8. март, догађаје у New Yorkу 1908., Клару Цеткин и Розу Луксембург дао је председник карловачког пододбора МИЛАН ЛАПЧИЋ који је чланицама подијелио црвене каранфиле и честитао празник. Дружење је потрајало цијело суботње поподне. Присутни су позвани на редовну скупштину карловачког пододбора Просвјете, у карловачком Град-

Весело у Карловцу

ском казалишту Зорин дом, у суботу 23. марта, с почетком у 16 сати.

■ М. Ц.

Руска раскош

Изложбу 'Пролјетно буђење' организовала је удруга руске националне мањине Сарус

МЕЂУНАРОДНИ дан жена у Загребу обиљежен је и изложбом 'Пролјетно буђење' коју је у Средишњој библиотеци Срба у Хрватској организовала удруга руске националне мањине Сарус. На изложби, другој оваквог типа, ЛАРИСА КРАЉ изложила је портрете рађене у уљу на платну, као и слике цвијећа те пејсаже рађене техником акварела, а представљен је и умјетнички накит ОЛГЕ ГЛАДОИЋ. 'Осим слика, изложени су осликани примјерци одјеће као примјер ручног рада' – рекла нам је председница Саруса КАТАРИНА ТОДОРЦЕВ ХЛАЧА. Истакнула је симболичну важност да се изложба одржава 8. марта који је у Русији празник и нерадни дан.

— Ми смо јако далеко од нашег првог дома, а други смо нашли у Хрватској. Захвални смо свима који су нас примили и који нас подржавају – истакнула је. Водитељица библиотеке СЊЕЖАНА ЧИЧА изразила је задовољство наставком сарадње са Сарусом. Председник Савјета за националне мањине ТИВОР ВАРГА подсетио је на улогу Савјета у праћењу и побољшавању рада удруга све 22 националне мањине у Хрватској. Захвалио је Просвјети с којом постоји одлична сарадња, те подршци и уступању простора за одржавање догађаја других националних мањина.

За музички дио програма побринуле су се ЕЛИЗАБЕТА АЦАГА МЕРЧЕП свирањем клавира, НЕЛИЈА МИШИЋ на гитари те збор 'Славјанка' под водством ТАТЈАНЕ МИКОЛАИ који чине Рускиње из свих крајева земље и чији је ово био први наступ.

■ Н. Ј.

Весело у Цепидлаку

У прослави Дана жена судјеловало је око 130 дама из двају мањинских вијећа

УОРГАНИЗАЦИЈИ Вијећа српске националне мањине Града Крижеваца и Вијећа српске националне мањине Града Бјеловара, 8. марта у Цепидлаку код Крижеваца, организована је традиционална прослава Међународног дана жена.

Свечаност је потрајала дуго у ноћ

Поред чланица споменутих Вијећа, у прослави су учествовале друге припаднице љепшег спола из редова српског народа са крижевачко-копривничког и бјеловарског подручја. Након пригодних говора представника бјеловарског и крижевачког ВСНМ-а, у веселој атмосфери музике и плеса, прослава је уз састав Маги бенда настављена до касних ноћних сати.

— За Дан жена, заједно с вијећницама ВСНМ-а Града Бјеловара, окупили смо 130 дама с којима смо славили у Цепидлаку. Хвала нашој ГОРАНКИ МАНОЈЛОВИЋ, председници ВСНМ-а Града Крижеваца која је поднијела највећи терет организације, као и нашим комшиницама из ВСНМ-а Града Бјеловара које су увијек за акцију и другарство – стоји у званичном приопћењу ВСНМ-а Копривничко-крижевачке жупаније.

■ З. Витановић

На корист младима

Приход од аукције слика у 'Привреднику' намијењен је стипендирању ђака и студенаца

УКЛУБУ 'Привредников дом' у Загребу, одржана је аукција слика чији је приход намијењен стипендирању ученика и студената.

— Понудили смо четрдесетак слика од којих је 20 било на аукцији. Ради се о сликама учесника прошлогодишње ликовне колоније СПД-а 'Привредник', уз неколико слика с ранијих колонија. Неке од њих донирани су познати ликовни умјетници и академски сликари из Хрватске, Србије, Босне и Херцеговине. Осим на аукцији, могу се купити у наредних 10 до 15 дана колико ће остати у овом простору – рекао је председник 'Привредника' НИКОЛА ЛУНИЋ, подсетио да су за ову школску и академску годину осигуране 132 стипендије за студенте, највише до сада. Своје је дојмове с нама подијелио повјесничар умјетности и ликовни критичар ФЕЋА ГАВРИЛОВИЋ, водитељ галерије Форум, који је водио аукцију и направио избор слика.

ИНФОРМАТОР

— Други пут судјелујем у овој племенитој акцији. Цитират ћу оно што ми је својеремено рекао познати Иван Кожарић приликом отворања Музеја сувремене умјетности: 'Све што је рађено, рађено је у доброј намјери. Из добре намјере не могу доћи лоше ствари' – казао је Гавриловић.

Лунић је објаснио да сав приход иде искључиво у два 'Привредника' фонда за стипендирање надарених ученика и студената слабијих материјалних могућности. На аукцији, чију су организацију помогли Јовица Дробић и Оливера Радовић, представљене су слике рађене техникама уља на платну и акрила, а цијене су се кретале од 50 до 800 еура. Продано је десетак слика, при чему су забиљежена и надметања, а очекује се да ће остале бити продане у наредним данима.

■ Н. Ј.

Слике и реплике

У Друштвеном центру у Дарди одржана је изложба 'Реплике познатих дјела свјетске умјетности'

Уповоду Међународног дана жена, у Друштвеном центру у Дарди одржана је ликовна изложба 'Реплике познатих дјела свјетске умјетности'. Изложбу су организирали дарђански пододбор скупине 'Просвјета' и Ликовна радионица 'Петра Добровић', а припремила ју је Рада Марковић, магистра ликовне умјетности и водитељица Ликовне радионице. Она је на почетку поздравила све присутне, честитајући женама њихов празник, а онда је набројала старе мајсторе по чијим сликама су рађене реплике: Леонардо да Винчи, Матис, Модилијани, Моне, Пикасо, Реноар, Рубенс, Шиле, Вермер, Ворхол те Влахо Буковац, Петар Добровић, Јулије Книфер и Урош Предић, посебно апострофиравши двије сликарнице, будући да је истакнутих сликарница било мало у сликарској повијести: мексичку сликарницу Фриду Кало (1907 – 1954.) и српску сликарницу Милену Павловић-Барилу (1909 – 1945.).

Професор Петар Матић говори о изложеним репликама

Укупно је било изложено 25 реплика 14 аутора. Горан Златарић представио се и извођењем пјесама Ђорђа Балашевића на гитари, док је професор и кустос ПЕТАР МАТИЋ као хисторичар умјетности више говорио о самој изложби. Угођај је употпунила пензионисана наставница ЈОВАНА ДУЧИЋА 'Жена' и 'Песма жени'. Уз изложбу, издан је и пригодан каталог изложених слика.

■ Јован Недић

Упознавање са комшијама

Тридесетак осјечких ђака упознато је са хисторијатом српске заједнице у овоме граду

У склопу пројекта Пред нама (Превенција предрасуда према националним мањинама), у организацији Основне школе Људевита Гаја, у реализацију програма укључен је скуп Просвјета, пододбор Осјејек, као локална мањинска институција. Тема тог дела пројекта била је Срби у Осјејку. У присуству ученика основних школа Људевит Гај, Владимир Бецић те Ретфала, које учествују у целокупном пројекту, председник осјечког пододбора Зденко ЧИКАРА представио је тему 'Срби у Осјејку'.

Након презентације, тридесетак ученика виших разреда, који иначе похађају грађански одгој, са својим се учитељима и предавачем упутили у Банову улицу где су посетили Заветни крст, подигнут у првој половини 18. века, а обновљен 2016. године. То је један од пет осјечких православних крстова, и место на којему је 1848. од осјечког пароха ЛАЗАРА БОЈИЋА и народа дочекан хрватски бан Јосип Јелачић те је улица, у спомен на тај догађај, названа Бановом улицом.

Осим Заветног крста ученици су извана разгледали кућу Крагујевића у улици Јована Гојковића, најстарију кућу у Доњем граду, саграђену средином 18. века. У тој је кући рођен епископ СТЕФАН КРАГУЈЕВИЋ. Ђаци су посетили и зграду новог Српског културног центра, заједнички пројект Српске православне црквене општине Осјејек и Српског народног већа, чије отворање је планирано у пролеће ове године. У порти парохијске цркве Успења Пресвете Богородице осјечки парох, Протојереј АЛЕКСАНДАР ЂУРАНОВИЋ дочекао је ученике који су разгледали унутрашњост цркве, и упознао их са историјом цркве саграђене у српско-византијском стилу између 1966. и 1979. године, на темељима велелепне барокне цркве грађене од 1743. до 1750. године., а срушена је наредбом власти ндх 1942. године.

Знатижељни ученици упутили су бројна питања, а након што су добили одгово-

ре отац Александар им је показао зграду Српске вероисповедне школе која датира из 1782. године. Зграда је тренутно у обнови за потребе музеја, библиотеке и учионице за веронауку.

■ Зоран Поповић

Зелени Гудовац

Ово привредно и хисторијски важно насеље добит ће готово 300 засађених стабала

Осим по бјеловарском пољопривредном сајму и Спомен подручју, Гудовац ће ускоро бити познат и по свом новом дрвореду. За слугом Града Бјеловара и радом запосленика бјеловарског подuzeћа Цвјетни атеље Марина, ово привредно и хисторијски важно насеље добит ће готово 300 засађених стабала граба, фотиније и ликвидамбара.

Садња првих стабала, прије неколико дана већ је започела дуж главне гудовачке саобраћајнице у склопу хвалебриједног пројекта 'Ревитализација јавних зелених површина на бјеловарском подручју'. Вриједност радова износи нешто више од 80 хиљада еура. Кратку изјаву дао је власник фирме Цвјетни атеље Марина, ИВАН ШЕПОВАЛ.

— Дрвеће је прилагођено величини површине на којој се седи те га није било могуће садити на мањим дијеловима управо ради недостатка простора. Након садње слиједи три мјесеца залијевања – истакнуо је Шеповал. О овом градском пројекту говорио је и градоначелник Града Бјеловара ДАРИО ХРЕБАК (ХСЛС).

— Стабла ће се садити и даље, наравно када то буде временски могуће, а циљ је озеленити све улазе у град. Све се ради с Хрватским цестама с којима Град има изврсну сарадњу и вјерујем да ће у двије године бити свеукупно посађено око 2000 стабала – казао је Хребак.

■ З. В.

Комбији за школе

Возила су школама додијелјена у оквиру програма цјелодневне наставе

У Хрватској се тренутно проводи експериментални програм дугачког назива: 'Основна школа као цјелодневна школа: Уравнотежен, праведан, учинковит и одржив сустав одгоја и образовања'. У том програму учествују 62 школе, од тога 13 с подручја Осјечко-барањске жупаније (Обж). Град Осјејек оснивач је двију од тих 13 школа, једној је оснивач

Влада РХ, а осталима је оснивач Жупанија. У Господарском центру Обж је обнашатељ дужности жупана МАТО ЛУКИЋ уручио кључеве пет возила равнатељима основних школа укључених у програм.

Возила су добиле Основна школа Поповац у Барањи те основне школе Будровци, Дрење, Ернестиново и Ђаковачка ОШ Јосипа Антуна Ђолнића. Прочелница Управног одјела за образовање и младе Обж МИРАНДА ГЛАВАШ Кул истакнула је да се у протеклих неколико мјесеци провођења програма примјећује задовољство ученика и родитеља. Ученици сада у школи проводе пуно више квалитетног времена,

Жупан Лукић предаје кључеве комбија Јадранки Сабљак

гдје су им на располагању бројне слободне активности на које су их родитељи раније морали превозити. Велика предност у провођењу овог пројекта је у томе што је Осјечко-барањска жупанија прва у Хрватској увела програм бесплатног obroка за све ученике и опремила кухиње.

— Набава комби-возила значајна је за нашу матичну школу у Поповцу и двије подручне школе у Брањини и Кнежеву. Барања је данас прометно лоше повезана па се скупо плаћа сваки пријевоз, а како је наша школа мања с око сто ученика, возило ће нам послужити и за теренску наставу – изјавила је равнатељица Основне школе Поповац ЈАДРАНКА САБЉАК.

■ Ј. Н.

С Теразија у Борово

За припаднице лепшег пола глумци београдског позоришта извели су представу

ПОЕТСКО-МУЗИЧКА представа 'Као да сам те сањао', у извођењу КРИСТИНЕ, ВЛАДА и ФИЛИПА САВИЋА, глумаца Позоришта на Теразијама изведена је у Борову у организацији тамошњег Већа српске националне мањине, а поводом обележавања Међународног дана жена. КРИСТИНА и ВЛАДАН САВИЋ, говорили су стихове познатих светских и српских песника, а уз клавијску пратњу сина Филипа публици, окупљеној у Културном центру представили су компоновану поезију.

— Изабрали смо поезију која је свима прихватљива. Трудили смо се да је говоримо у форми монолога да би свима било занимљиво. То су, углавном, познате песме ДЕСАНКЕ МАКСИМОВИЋ, МАТИЈЕ БЕЋКОВИЋА, ДУШКА ТРИФУНОВИЋА, КОНСТАНТИНА СИМОНОВА, ЖАКА ПРЕВЕРА ИТД. Репертоар је разнолик, има страних и доста домаћих песника, тако да буде за сваког по нешто. Трудили смо се да музику познатих композитора спојимо с овом поезијом – рекла је глумица Кристина која је публику одушевила и интерпретацијом песама француског, македонског и енглеског говорног подручја, док је Владан рецитовао поезију. Представа ‘Као да сам те сањао’ је настала 2020. године и постала породична након што се глумачком и брачном пару на сцени придружио син Филип, ученик трећег разреда Средње музичке школе.

— Све је базирано на чистој емоцији. Не постоји посебна радња него емоција води читав програм. Кад одемо ван матичног позоришта, публика углавном реагује јако лепо јер песме и музика носе одређену носталгију у себи. Будући да радимо породично, одељена је забава од посла, гледамо да то уредимо и представимо како треба јер од тога живимо. А то што смо породица је лакше и лепше, не морамо да се скупљамо на другим местима него се све можемо договорити код куће – испричао је старији Савић, говорећи о принципу рада, односно припрема за сцену.

Председник боровског Већа српске мањине Душан ЛАТАС подсетио је да већ традиционално поводом споменутог датума организује прикладне културне догађаје, па изузетак није била ни ова година.

— Драго ми је што смо имали прилику да чујемо овако квалитетне извођаче, посебно јер су се први пут представили породично – рекао је Латас честитајући празник мештанкама Борова и уопште женама Вуковарско-сремске жупаније.

■ Сенка Недељковић

Књига О хуманости

О роману Горана Милашиновића говорила је професорка Мирјана Радишић Балихоцић

ПРЕДАВАЊЕМ ‘Ланчана реакција’, професорка српској језика и књижевности, МИРЈАНА РАДИШИЋ БАЛИХОЦИЋ представила је у Српском културном центру Вуковар роман ГОРАНА МИЛАШИНОВИЋА ‘Случај Винча’. Нуклеарни акцидент догодио се 15. октобра 1958. у Институту за нуклеарне науке Борис Кидрич у Винчи, када је због високе радијације повређено шесторо младих истраживача. Због чињенице да нису могли да буду адекватно лечени у тадашњим београдским болницама, пребачени су на лечење у париски Ин-

Предавање у Вуковару

ститут Кири, где је над њима проведена експериментална терапија. Од њих шестеро, пет их је преживело, а споменути истраживачки програм, који се тумачи и као покушај Југославије да развије сопствено нуклеарно наоружање, након тога је остављен. Као професорка књижевности, више је опредељена читању, иако је погледала и хит-филм ‘Чувари формуле’ ДРАГАНА БЈЕЛОГРИЋА. Интригантна прича подстакла ју је да прочита књигу и сазна нешто што широј јавност дуго година није било познато.

— Други део ме посебно фасцинирао, јер је изродио једну животну причу, односно како је формула смрти прерасла у формулу живота. Тешко повређени тим стручњацима био је изазов у том периоду и за француске лекаре, међу којима је дошло чак до сукоба пре него што су одлучили да се упусте у једну врсту експеримента. Ушли су у ризик и први применили лечење трансплантацијом коштане сржи – подсетила је, додајући да је цео случај лечења показао човекољубље на делу јер су донори били француски грађани.

■ С. Н.

Потресна трилогија

У Осијеку је представљена трилогија изузетно читане књижевнице Љиљане Хабјановић Ђуровић

УПРОСТОРИЈАМА пододбора СКД Просвјета, пододбор Осијека, одржано је осмомартовско предавање о књижевници ЉИЉАНА ХАБЈАНОВИЋ ЂУРОВИЋ, а одржала га је професорица ЈАДРАНКА РАДОШЕВИЋ, саветница за српски језик.

О Љиљани Хабјановић Ђуровић, значајној српској књижевници, све се зна па је довољно само споменути је реч о најчитанијем и најтиражнијем писцу који ствара на српском језику у задњих 20 година. Написала је 14 књига духовне и световне природе. Добитница је низа награда и признања попут Вукове награде, награде Симо Матавуљ и Видовданске награде.

Проф. Радошевић је представила породичну трилогију ‘Женски родослов’, ‘Ана Марија ме није волела’ и ‘Наш отац’. Трилогија је писана према стварним догађаји-

ма, у којима списатељица описује свој живот. ‘Наш отац’ је потресна и истинита прича о оцу и кћери који су се срели први пут после 43 године. Са њом су биле њене успомене. Са њим његова кћи из другог брака. Тај сусрет донео је коначно разрешење њихове животне драме. Надахнуто предавање путем презентације трајало је нешто дуже него што је уобичајено, али унаточ томе код присутних је држало пажњу сво време.

■ Зоран Поповић

Маричина шума

Вуковарска сликарка Марица Мијатовић изложила је двадесетак слика

НАКОН година настојања, МАРИЦА МИЈАТОВИЋ из Вуковара, је у ‘Спајалици’ – одељењу за младе при Градској библиотеци Вуковар одржала изложбу радова, тематски насловљених ‘Шума’. Двадесетак радова, осликаних акрилним бојама, техником негатив, дочарало је ауторкино виђење богатог биљног и животињског света. Сликањем се почела бавити тек одласком у пензију, иако је од младости заволела ликовну уметност.

— Када сам пре 50-ак година родитељима изразила жељу да бих волела да се бавим сликањем, Мама је рекла да заборавим на то, да јој у кући не треба боем, луталица и нерадник. Тако је она на то гледала. Жеље су једно, а живот је друго. Док сам била запослена нисам имала времена за сликање, а како се почео приближавати одлазак у пензију, нисам то схватала као крај пута, него као почетак озбиљнијег бављења сликарством – испричала је ауторка. Одлучила се за акварел и боје на бази воде.

— Моје потребе биле су пуно веће од акварела тако да сам почела сликати и са акрилом па је из тога и настала ова изложба. Шуму гледам као један велики и леп неред, простор у коме се стално нешто рађа и мења – истакла је Мијатовићева. Говорећи о негативу, објаснила је да је то посебна врста сликања на платну, где се прво направи подлога, а онда се из ње извлаче први детаљи слике, около се обоја, а затим се извлаче други детаљи слике и тако редом, све док се не добије готово дело.

— Заједно смо одлучили да изаберемо технику, која није тако честа и коју ретко ко ради. Мислим да ће је сви они који је не знају из уметничког света, сада гледати другачијим очима – испричала је о ауторки директорка Градске библиотеке, АНИТА БАИЕР ЈАКОВАЦ. Изложба је била изузетно посећена, јер је приказала другачији поглед на ликовно стваралаштво, а с обзиром да је била продајног карактера, поједини посетиоци изразили су интерес да баш нека од Марициних слика попуни њихову колекцију или заузме место у једном кутку њихове интимае.

■ С. Н.

Stogodnjak (729)

15. 3. – 22. 3. 1924: више од 500 загребачких породица и даље живи у ‘стоћним дупљама’, како их називају неке новине јако склоне теškoј градској сиrotинји. А ‘стоћне дупље’ нису ништа друго него отписани стоћни вагони који се налазе на споредним колосијецима загребачког колодвора. Држава је ту угурала многе: бескућнике, своје чиновнике без крова над главом и све one за које не зна што ће с њима. У њима је од свршетка рата више од 4000 особа, без основних увjeta за живот и становање. ‘Марвени вагони не štите човјека ни од зиме, ни од жеge. Они могу да буде склониште животинјама, најмање пет-шест дана, а човјеку никакo. Pogotovo све oве године’, пише један новинар и оgorчено наставља: ‘Oво је најужаснија optуžба protiv свију vlada и ministarstava Jugoslavije од njenog početka до danas. Ни u једној другој држави, која imало држи до својих грађана, не би се могло догодити да и šest мјесeci једна фамилија станује u оваквим приликaма, u којима ih danas станује више стотина, и то već пет година.’ Novinar се осврће и на stalnu opasnost по живот уз пругу којом svakodnevno prolazi више desetaka putничких и terетних vlakova. Koliko је samo usmrćenih, preгаženih, osakaćenih и smrvljenih tijela уз пругу остало u том vagon-naselju! ‘Na нашу најтежу sramotu izmijenile су се кроз тих пет година skoro све наше странке на vladi и nijедна nije taj problem riješila. U isto vrijeme u нашој politici воде се разговори о безначајним sitnicama...Neke novine су се raspisале o mnogim grijesima vlade, o rdavom prometu, ćirilćnim natpisima на željeznici и drugom, али olako prelaze preko sudbine овih jadnika iz vagona на које otpада, све skupa – samo пет zahoda и пет vodovodnih pipa! Za ту нашу sramotu nema никаквих ispriка...’ bjesni novinar.

* држава је од београдског трговца Đоке Pavlovića откупила познату vilу на Topćidersком brду, u којој је posljednje dane proveo pokojni kralj Petar. Vila и zemљиште плаћени су ukupно два milijuna dinara. U vilу ће бити uređen музеј kralja Petra.

* u selу Lokve, blizu Sarajeva, bukнула је epidemija pjegavog tifusa. Selo је stavljeno u karantenu: забранјено је vlakovима да се заustavljaju на susjedним željeznićkim stanicama, stanovnicima sela не smiju се изdavати putne karte, а pošto постоји boјazan да mještани ipак potajно посјећују Sarajevo, predloženo је да се Lokve stave под naoružану stražu.

* Ijubitelji nogometa u Jugoslaviji јако су zabrinuti, јер постоји mogućnost да државни тим не ode на predstoјеће Olimpijske igre u Parizu од svibnja до srpnja. Jugoslavenski nogometni savez се, naime, žali да нема novca за pripreme, као ни за put u glavni град Francuske и да ga држава zasad ни u ćemu не podupire.

* ‘Želio bih upoznati bolju, elegantnu и temperamentnu damu. Diskrecija mora бити zagарantovана. Vjera nije važna. One које reflektiraju samo на novce не dolaze u obzir’, каже се уз остало u огласу број 5097.

■ Đорде Lićina

Svetlana Bojković i Dragan Bjelogrić predstavljaju Proglasov Dogovor o uvjetima za poštene, slobodne i fer izbore (Foto: Antionio Ahel/ATAimages/PIXSELL)

Beograda, dobro jutro 2. lipnja

Na jednoj strani će biti Vučićeva izborna lista, na drugoj ProGlasovi kandidati 'zabrinutih građana'. ProGlas je ispisao popis uvjeta koje vlast mora ispuniti prije izbora, a njegov predizborni sporazum potpisale su lijevo-liberalna koalicija Srbija protiv nasilja i desno-konzervativna NADA

NA novim izborima za Gradsku skupštinu Beograda birači će uglavnom birati između dviju izbornih lista: vladajuće Vučićeve i opozicijske ProGlasove liste kandidata za gradske vijećnike. Slično je bilo i na prosinačkim parlamentarnim, pokrajinskim i beogradskim izborima. S time da je VUČIĆ i tada predvodio sve izborne liste

vladajuće naprednjačke koalicije i gorljivo sudjelovao u njezinoj predizbornoj kampanji, a ProGlas se kao inicijativa 'zabrinutih građana' držao ponešto rezervirano sudjelujući u kampanji tako što je pozivao birače da se angažiraju 'na promeni koja je ovoj zemlji nužna'. A nužna je zato što je 'Srbija postala zemlja poniženih i privatizovanih institucija, u senci kriminala spregnutog sa struk-

turama vlasti i uz korupciju koja postaje stil života. Živimo godine demografskih poraza i neslućenog ekonomskog raslojavanja. Opet smo pred čorsokakom izolacije.'

Promatrači izbora zabilježili su da su ProGlasovi predizborni skupovi bili brojniji i znatno posjećeniji od svih ostalih opozicijskih. Iako su osnivači ProGlasa proklamirali da nitko od njih 'nema nameru da se bori za bilo kakve pozicije i funkcije, niti da se upušta u igre vlasti i moći' silnu su energiju uložili da smjene vlast naprednjaka. Ne može se precizno izmjeriti, ali sigurno je da su značajno doprinijeli za mnoge iznenađujuće dobrom izbornom rezultatu, ponajprije opozicijske koalicije Srbija protiv nasilja. No to nije bilo dovoljno: na parlamentarnim i vojvođanskim pokrajinskim izborima naprednjačka koalicija učvrstila je svoju vlast, a i na beogradskim gradskim izborima vlast joj je za dlaku izmakla.

Nakon što su Vučićevi naprednjaci na njegov zahtjev prelomili i odlučili da se u Beogradu održe novi izbori, ProGlas nije gubio vrijeme i preuzeo je ulogu kolektivnog opozicijskog Vučića. Prvo je ispisao popis uvjeta koje vlast mora ispuniti prije novih izbora, a potom je pozvao opozicijske stranke i koalicije da potpišu predizborni sporazum čiji su tekst ispisali ProGlasovi 'zabrinuti građani'. Sporazum su bez krzmanja odmah potpisale lijevo-liberalna koalicija Srbija protiv nasilja i desno-konzervativna koalicija NADA, koje su na prosinačkim beogradskim izborima ukupno osvojile 50 vijećničkih mandata i na novim izborima će se boriti da namaknu barem preostalih šest koliko im je nedostajalo za gradsku skupštinsku većinu i izbor svog gradonačelnika. U ime potpisnika sporazuma njegov su tekst javnosti predstavili članovi ProGlasa, glumci SVETLANA BOJKOVIĆ i DRAGAN BJELOGRIĆ i, poput Vučićevog davanja predizbornog vjetera u leđa najavljenom zajedničkoj izbornoj listi SNS-a i SPS-a, stali su iza listi kandidata Srbije protiv nasilja i NADA-e, nagovarajući ih pritom da ih objedine u jednu ideološko-politički amorfnu izbornu listu 'od Vračara do Ravne Gore'. Sukladno činjenici da su se ProGlasovoj inicijativi naknadno pridružili i uglednici predvođeni akademikom MATI-JOM BEČKOVIĆEM koji su na prosinačkim izborima zagovarali koaliciju NADA, odnosno JOVANOVIĆEV Novi DSS i MIHAILOVIĆEV Pokret za obnovu Kraljevine Srbije (POKS).

ProGlasovi 'zabrinuti građani' među uvjetima za održavanje novih izbora uvrstili su prije svega reviziju popisa birača i sprečavanje nezakonite migracije birača prema Beogradu, a traže i da reviziju provede 'nezavisna komisija sačinjena od međunarodnih i domaćih eksperata', a ne srpske državne i političke institucije zakonom zadužene za taj posao. ProGlas traži i da se izbori za Gradsku skupštinu održe istoga dana kao i izbori za beogradske općinske skupštine, iako bi zbog zakonom propisanih rokova beogradske općinske vlasti morale prije isteka mandata kolektivno podnijeti ostavke da bi se to dogodilo. Vladajućim naprednjacima zasad ne pada na pamet da udovolje tom zahtjevu, premda je i to moguće jer su već prihvatili ProGlasov i opozicijske zahtjeve da se izbori u Beogradu ponove te da se održe 2. lipnja kad istječe zakonski rok za njihovo održavanje.

Zanimljivo je i da ProGlas traži da potpiše za podršku pojedinih kandidacijskih listi verificiraju samo javni bilježnici i sudski ovjerovitelji, a ne i nadležni općinski službenici koji su prije nekoliko godina na zahtjev opozicije za to bili ovlašteni. Zahtjev

je zanimljiv zato što je na prosinačkim izborima koalicija Srbija protiv nasilja za falsificiranje potpisa podrške uz pomoć općinskih službenika optuživala pojedine opozicijske izborne liste, poput TADIĆEVE Dobro jutro Beograda, a ne i stranke vladajuće koalicije, pa sve smrdi na pokušaj utjerivanja cjelokupne opozicije u jedan izborni tor i uklanjanje iz izborne utrke svih onih koji na to ne pristaju po svaku cijenu. Također, dok se ProGlas svojim najnovijim inicijativama praktično nameće opoziciji kao njezin kolektivni Vučić istovremeno traži da se na novim beogradskim i svim drugim budućim izborima 'imena lica koji nisu kandidati ne mogu nalaziti u nazivu izborne liste'. 'Zabrinuti građani' pritom ne kriju da zapravo traže da se Aleksandru Vučiću zabrani da bude nositelj izbornih listi Srpske napredne stranke i njezinih koalicijskih partnera, iako su desetljećima unatrag zakon i izborna praksa dopuštali predsjednicima države da budu nositelji izbornih listi stranaka čiji su članovi. Pritom je nezgodno što istovremeno Đilasova Stranka slobode i pravde traži od ProGlasa da za beogradske izbore opoziciji daruje jednog od svojih najistaknutijih članova koga bi biračima ponudili kao kandidata za beogradskog gradonačelnika. Inače, SSP je na prosinačkim izborima koaliciji Srbija protiv nasilja kao gradonačelničkog kandidata nametnuo nestranačkog VLADIMIRA OBRADOVIĆA umjesto već viđenog kandidata Zeleno-lijevog fronta DOBRICE VESELINOVIĆA, a najnovijim manevrom izgleda da želi ubiti dvije muhe jednim udarcem: ne dopustiti da gradonačelnička funkcija pripadne nekoj drugoj opozicijskoj stranci i istovremeno se sakriti ispod ProGlasovog političkog kišobrana.

POZIVAJUĆI se na izvještaje domaćih i stranih promatrača prosinačkih izbora, ProGlas je u uvjete za nove izbore uvrstio i 'obezbjeđivanje medijskog pluralizma, prevashodno na nacionalnom javnom servisu'. ProGlas taj svoj zahtjev deklarativno obrazlaže tvrdeći da 'slobodno formiranje volje birača, kao okosnica slobodnih izbora, u značajnoj mjeri počiva upravo na istinitom, potpunom i blagovremenom informisanju i podsticanju pluralizma političkih ideja u elektronskim medijima. Kako je na nacionalnim javnim servisima i na medijima sa nacionalnom pokrivenošću nesrazmjerno više promovisana i propagirana vladajuća partija, čime je znatno narušen politički pluralizam, neophodno je preduzeti konkretne mere da bi se medijska zastupljenost različitih političkih opcija i uravnoteženo izveštavanje o njima koliko-toliko popravilo.'

Upiranjem prsta samo u 'nacionalni javni servis', ProGlas, međutim, zanemaruje da je OESS u svom izvještaju zabilježio i da su kablovske televizije N1 i Nova S jednostrano izvještavale u izbornoj kampanji, otvoreno navijajući za opoziciju i bespoštedno kritizirajući vladajuće naprednjake, pogotovo Vučića kao nositelja njihove liste. Kako su pritom pokrivenost Beograda i gledanost N1 i Nove S u njemu uspoređivši s RTS-om, pogotovo ako se usporede cjelodnevni informativno-politički program srpskog CNN-a s dnevnim minutražom informativnog RTS-ovo programa, neprimjenjivanje istih kriterija na sve elektroničke medije dodatno sugerira zaključak da su 'zabrinuti građani' ne samo odavno izabrali političku stranu za koju će na izborima navijati, već su sada spremni zdušno se upustiti i 'u igre vlasti i moći'. Stoga će, kad se podvuče crta ispod rezultata lipanjskih beogradskih izbora, Beogradom upravljati Vučićevi ili ProGlasovi ljudi, ma kako se oni zvali i iz kojih stranaka dolazili. ■

Dosta i previše u Portugalu

Ekstremno desna stranka Chega treća je politička snaga države. Osvojila je 48 mandata, četiri puta više nego na prošlim izborima. Nema jasan program, ali gomila rasistički i ksenofobni govor mržnje, homofobna je, protivi se jednakosti spolova i rodova, EU-u i demokraciji

NA parlamentarnim izborima održanima u Portugalu došlo je do krupne promjene u njegovoj pedesetogodišnjoj demokratskoj povijesti, jedne od većih otkako je Pokret mladih oficira lijeve orijentacije 1974. proveo Revoluciju karanfila i preveo zemlju iz salazarističke diktature u demokraciju. Nakon donošenja Ustava 1976. i urednih izbornih ciklusa, na vlasti su se izmjenjivale Socijalistička stranka (PS, Partido Socialista), stranka lijevoga centra, i Socijaldemokratska stranka (PSD, Partido Social Democrata), stranka desnoga centra, često u koaliciji s manjim strankama sa svoje strane političke lepeze: PS je koalirao s komunistima, zelenima lijeve orijentacije i Lijevim blokom, a PSD s Demokratskim socijalnim centrom (CDS, Centro Democrático Social), strankom desnice, te jednom minornom monarhističkom strankom. Jednom su PS i PSD zbog male razlike u izbornom rezultatu zaključile i veliku koaliciju zvanu Centralnim blokom, no održala se samo dvije godine.

Sada se ta slika bitno izmijenila. PS i PSD, u respektivnim koalicijama, jesu doduše osvojile najviše glasova i mandata i na ovim izborima, ali se na sceni pojavio i treći veliki igrač. Konačni će rezultati biti poznati 20. ožujka, kad pristignu glasovi iz dva inozemna izborna okruga, jer u portugalskom parlamentu dijaspora ima zajamčena četiri mjesta, po dva iz evropskog i izvanevropskog izbornog okruga. Evropske je mandate dosad uglavnom osvajao PS, a izvanevropske PSD. Prije rezultata iz dijaspore, brojčano je stanje ovakvo (prema službenim rezultatima državne izborne komisije): PSD je (s CDS-om i monarhističkom strankom) osvojio 29,49 posto glasova, odnosno 79 mandata. PS je osvojio 28,66 posto glasova, što donosi 77 zastupnika u Skupštini Republike. Jednodomna portugalska skupština ima 230 zastupničkih mjesta.

Golemo je iznenađenje treći najviši rezultat, rezultat koji je postigla stranka krajnje desnice, populistička Chega, koja je osvojila 18,06 posto glasova, što pretočeno u mandate donosi 48 zastupnika i tako je

Dvije najveće stranke, PS i PSD, ne mogu s partnerima skupiti dovoljno mandata za sastav vlade. Eventualnu veliku koaliciju ne spominju, a ona bi izdržala najduže do glasanja o proračunu za 2025. Nakon toga bi vjerojatno uslijedili novi izbori i daljnje jačanje Chega

učetverostručila rezultat koji je postigla na izborima prije dvije godine. A već je tada bio iznenađenje da je uopće ušla u parlament, a još više da je osvojila 12 mandata. Chega (čita se: šega) nije sigla ni kratica, nego je opća riječ portugalskog jezika koja znači 'dosta; bilo je dosta; dosta je toga', otprilike kao 'basta', kad se bubne šakom po stolu. Stranka je osnovana 2020. i odmah je dobila velik odjek u medijima s obzirom na to da je njezin lider, ANDRÉ VENTURA, optužio portugalske romske zajednice da parazitiraju na socijalnim davanjima i potom nastavio sa sličnim rasističkim i ksenofobnim izjavama. Stranka nema nikakav program i ne navodi nikakav skup političkih vrijednosti za koje se zalaže, ona je naprosto protestna stranka koja pripada ekstremnoj populističkoj desnici. PS i PSD na ovim su izborima osvojili oko milijun i sedamsto šezdeset hiljada svaki, razlika među njima je samo pedesetak tisuća glasova. No Chega je osvojio čak milijun i sto tisuća glasova. Drugim riječima, od svakih tisuću birača, 180 ih je glasalo za stranku bez jasnoga programa, koja gomila govor mržnje rasističke i ksenofobne nacionalističke prirode, protiv jednakosti spolova i rodova, homofobnog

Šef stranke Chega Ventura slavi izborni uspjeh (Foto: Pedro Rocha/Reuters/PIXSELL)

karaktera, protiv Europske unije, uopće 'protiv svega što je donijela Revolucija karanfila', dakle protiv demokracije, kako se to izlanuo jedan od vođa stranke. Lider PS-a, nedavno izabrani PEDRO NUNO SANTOS, odmah nakon pristizanja rezultata izjavio je da PS prelazi u opoziciju, premda će podržati formiranje vlade ako je PSD uspije formirati. LUÍS MONTE-NEGRO, vođa PSD-a, u prvoj je izjavi iskazao spremnost da bude mandatar za sastavljanje nove vlade, ali i odbijanje da mu Chega na bilo koji način bude partner, kao što je to u više navrata i izjavljivao u predizbornoj kampanji. O velikoj koaliciji nisu se izjašnjavali ni jedan ni drugi, no sudeći prema njihovim izjavama, ona nije vjerojatna.

KAKO onda sastaviti vladu? Ni PS ni PSD ne mogu okupiti dovoljan broj zastupnika manjih stranaka koje su osvojile mandate da postignu većinu od 116 zastupnika. PS ima na raspolaganju Lijevi blok (pet mandata), komuniste (četiri mandata), lijevu stranku Livre (četiri mandata) i stranku PAN (Ljudi-Životinje-Priroda), a PSD Liberalnu inicijativu (osam mandata). A i PS i PSD već su davno iskazali da su protiv toga da Chega uđe bilo na koji način u vlast. Predsjednik republike, MARCELO REBELO DE SOUSA, ima sada nezahvalnu dužnost da, kada rezultati budu potpuni, povjeri nekom mandat za sastavljanje vlade. Predsjednika republike ne treba previše žaliti zbog situacije u kojoj se zatekao. Ovi su izbori, naime, isforsirani, prijevremeni, nakon samo dvije godine mandata vlade koju je na čelu PS-a vodio ANTÓNIO COSTA. Što se dogodilo? Državno je odvjetništvo u studenom izdalo saopćenje iz kojega je proizlazilo da je i premijer António Costa upleten u korupcijski postupak koji je u toku. Costa je u roku od sat vremena podnio ostavku predsjedniku republike. Ovaj ju je isti čas prihvatio i, u skladu s ustavnim odredbama, sazvaó Državno vijeće, koje se podijelilo na pitanju treba li raspustiti parlament u kojemu PS ima apsolutnu većinu od 120 zastupnika. Marcelo Rebelo de Sousa je presjekao, i u skladu sa svojim ovlastima raspustio Skupštinu Republike i sazvaó opće izbore. A mogao je, sasvim legitimno, povjeriti PS-u novi mandat za sastav vlade. Tako je potaknuo nepotrebnu političku i socijalnu krizu, koja će u narednom razdoblju destabilizirati Portugal i iznutra i unutar Europske unije. Ako Montenegro dobije mandat za sastavljanje vlade i uz pomoć PS-a zaista formira manjinsku vladu, teško da će se ta vlada moći održati duže od glasanja za proračun za 2025. godinu, dakle najesen. A onda slijede novi izbori, s vjerojatno istim (ili još gorim) rezultatom.

Najveći relativan pobjednik izbora nesumnjivo je Chega, koji se od parlamentarne dekoracije za upiranje prstom pretvorio u važan parlamentarni i politički faktor. Najveći je gubitnik također nesumnjivo PS, bez obzira na broj glasova i mandata koji je sada osvojio. U odnosu na izbore održane prije dvije godine, izgubio je oko pola milijuna glasova. PSD je pak dobio oko 260 tisuća glasova više. Kad se usporede rezultati izbora s njihovom zemljopisnom distribucijom, vidljivo je da je Chega ostvario veoma visok rezultat i u pedesetogodišnjim bastionima komunista i socijalista, kao što je to bila pokrajina Alentejo, gdje je i PSD mogao tek primirisati pokoji izborni mandat. Chega je čak osvojio i izborni okrug Faro na jugu, u pokrajini Algarve. Obje su dominantne stranke u kampanji poticale izlazak na izbore oslanjajući se na izlaznost i ona je zaista bila visoka (66,23 posto). Analitičari procjenjuju da su na izbore izašli mladi birači, koji dosad nisu glasali, i da su upravo mladi glasali za stranku Chega. ■

Tko je popalio žito?

Na pitanje tko zapravo kontrolira poljoprivredno zemljište Ukrajine, koje je sa svojih 33 milijuna hektara ekvivalentno jednoj trećini ukupne obradive površine Evropske unije, odgovorio je američki progresivni Institut Oakland u svom istraživanju pod naslovom 'Rat i pljačka: Preuzimanje ukrajinskog poljoprivrednog zemljišta'

U PROTESTIMA poljoprivrednika koji od proljeća prošle godine izbijaju u članicama Evropske unije kao jedan od glavnih problema navodi se činjenica da su evropske institucije u lipnju 2022. suspendirale trgovinske barijere na uvoz žitarica iz Ukrajine. Mjera, uvedena u sklopu evropsko-ukrajinskog sporazuma o slobodnoj trgovini (DCFTA), odnosi se na proizvode kao što su pšenica, kukuruz, uljana repica, suncokret, piletina, jaja i šećer. Politički joj je cilj demonstrirati 'nepokole-

bljivu podršku Evropske unije Ukrajini kako bi joj se pomoglo da prebri tešku situaciju s kojom se suočavaju ukrajinski proizvođači i izvoznici zbog ruske ničim izazvane i neopravdane vojne agresije'.

Neposredno nakon uvođenja bescarinskog režima susjedne zemlje preplavile su ukrajinske žitarice, dovodeći do poremećaja na tržištu i pada otkupnih cijena, pa su deset mjeseci kasnije Poljska, Mađarska, Slovačka, Rumunjska i Bugarska zabranile uvoz određenih proizvoda. Podaci Eurostata pokazuju da se vrhunac uvoza dogodio u četvrtom

kvartalu 2022. godine, odnosno nekoliko mjeseci nakon ukidanja kvota i carina. Tada je iznosio deset milijardi eura, te se na toj razini zadržao kroz cijelu 2023. godinu. Za usporedbu, u četvrtom kvartalu 2021. iznosio je sedam milijardi eura, a u istom kvartalu godinu ranije šest milijardi, što ukazuje na to da je uvoz roba iz Ukrajine rastao, premda ne tolikim intenzitetom, i prije liberalizacije u lipnju 2022.

Kada su u pitanju žitarice, njihov uvoz naglo je skočio neposredno prije uvođenja nacionalnih zabrana u spomenutim susje-

dima Ukrajine. Tako je u ožujku 2023. uvezeno rekordnih 1,8 milijuna tona kukuruza i kukuruznog brašna, da bi se do listopada iste godine, dokad su na snazi bile nacionalne zabrane, uvoz spustio na manje od pola milijuna tona, a onda nakon isteka privremenih zabrana opet počeo rasti.

Nakon novog vala protesta poljoprivrednika početkom ove godine Evropska komisija krajem siječnja predložila je produljenje sporazuma o slobodnoj trgovini s Ukrajinom do lipnja 2025., ali sa 'sanacijskim mjerama' koje će članicama omogućiti da ograniče

Oligarh Andrij Verevski posjeduje gotovo 600 tisuća hektara obradive zemlje putem svoje holding kompanije Kernel registrirane u Luksemburgu. Druga je UkrLandFarming Olega Bahmatjuka registrirana na Cipru, koja je jedan od najvećih evropskih proizvođača jaja

ili potpuno zabrane uvoz ukrajinskih roba ako Bruxellesu podastru dokaze o negativnim učincima prekomjernog uvoza. Time je pronađeno kompromisno rješenje koje bi istovremeno trebalo umiriti evropske poljoprivrednike, omogućiti daljnji slobodan protok roba na relaciji EU – Ukrajina i izbiti, uoči evropskih izbora, moćan populistički argument iz ruku ekstremne desnice. No u sjeni protesta i sukoba članica s briselskom birokracijom i njezinom geopolitički uvjetovanom poljoprivrednom politikom ostalo je pitanje tko zapravo kontrolira poljoprivredno zemljište Ukrajine, koje je sa svojih 33 milijuna hektara ekvivalentno jednoj trećini ukupne obradive površine Evropske unije.

Na to pitanje odgovorio je američki progresivni Institut Oakland u istraživanju objavljenom prošle godine pod naslovom 'Rat i pljačka: Preuzimanje ukrajinskog poljoprivrednog zemljišta'. To je istraživanje pokazalo da je gotovo svih 4,3 milijuna hektara zemlje koja se koristi za industrijsku proizvodnju pod kontrolom desetak velikih poljoprivrednih kompanija registriranih u poreznim oazama kakve su Cipar i Luksemburg i drugim, uglavnom zapadnim zemljama. Ove kompanije, piše u izvještaju, 'u pravilu posluju putem svojih lokalnih podružnica koje na terenu upravljaju operacijama intenzivnog uzgoja i izvoza monokultura'.

Uz ovih desetak velikih zemljoposjednika, sedam milijuna hektara poljoprivrednog zemljišta i dalje je formalno u vlasništvu ukrajinske države iako su, prema izjavi predsjednika VOLODIMIRA ZELENSKOG iz 2020., 'većinom ukradeni'. Ova površina, čija vlasnička struktura nije javno dostupna, zajedno s onom koja je u rukama oligarha, korumpiranih pojedinaca i velikih agrobiznisa, navodi se u izvještaju, čini ukupno devet milijuna hektara, odnosno 28 posto ukupne obradive zemlje Ukrajine. Za ostatak se pretpostavlja da je koristi oko osam milijuna seljaka, no o tome također ne postoji sveobuhvatan registar.

Među deset oligarha koji posjeduju najveće površine obradive zemlje najviše, gotovo 600 tisuća hektara, ima ANDRIJ VEREVSKI putem svoje holding kompanije Kernel registrirane u Luksemburgu. Kernel je jedan od najvećih svjetskih proizvođača sunco-kretovog ulja, a Verevski je bio parlamentarni zastupnik prorusske, nekoć vladajuće a potom zabranjene Stranke regija, ali i opozicijskog Bloka JULIJE TIMOŠENKO. Drugi

najveći vlasnik poljoprivrednog zemljišta je UkrLandFarming OLEGA BAHMATJUKA. Kompanija je jedan od najvećih evropskih proizvođača jaja, a registrirana je na Cipru, jednako kao još dvije od deset kompanija koje kontroliraju najveće poljoprivredne površine u Ukrajini. Preostale su registrirane u SAD-u, Nizozemskoj i Saudijskoj Arabiji, a samo jedna u Ukrajini.

Većina najvećih zemljoposjedničkih kompanija ima vlasničku strukturu u kojoj je oligarh osnivač ujedno i najveći dioničar, dok je ostatak vlasništva u rukama privatnih investitora, najčešće zapadnih. Primjerice, nizozemska investicijska firma NN Investment Partners, koju je prije dvije godine kupila američka investicijska banka Goldman Sachs, ima udjele u dvije od deset najvećih kompanija, Kernelu i Astarti, jednako kao i američki investicijski fond Kopernik Global Investors. Investitor u nekima od deset najvećih zemljoposjedničkih kompanija je i norveški mirovinski fond, poznat i kao Nafni fond. S imovinom vrijednom 1,4 bilijuna dolara, ovaj fond ujedno je i najveći pojedinačni vlasnik na globalnom tržištu dionica, te četvrti najveći investitor u Ukrajini.

Američki fond rizičnog kapitala NCH Capital jedan je pak od pionira ulaganja u poljoprivredni sektor u istočnoj Evropi. Osnovan je 1993., na vrhuncu privatizacijske pljačke u bivšem Sovjetskom Savezu, te je u idućim godinama, kreditima vodećih zapadnih financijskih institucija i putem fiktivnih firmi u poreznim oazama, nagomilao oko 700 tisuća hektara poljoprivrednog zemljišta u Ukrajini i Rusiji. Uz niz optužbi za nezakonito poslovanje, NCH Capital, odnosno njegov osnivač i glavni menadžer GEORGE ROHR, 2015. godine prisustvovao je sastancima na kojima su tadašnji ukrajinski predsjednik PETRO POROŠENKO i tadašnja američka ministrica trgovine (a sada posebna predstavница SAD-a za gospodarski oporavak Ukrajine) PENNY PRITZKER dogovorili da će ukrajinska vlada u zamjenu za kredit MMF-a provesti poljoprivrednu reformu.

Uz oligarhe i investicijske fondove, kontrolu nad zemljoposjedničkim kompanijama imaju i njihovi kreditori, a najveći su evropske financijske institucije i Svjetska banka. Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD), Evropska investicijska banka (EIB) i Međunarodna financijska korporacija (dio Grupacije Svjetske banke) ukupno su u posljednjih 15 godina pozajmili 1,7 milijardi dolara šest najvećih zemljoposjedničkih kompanija u Ukrajini.

UkrLandFarming Olega Bahmatjuka, u čijemu su vlasništvu dvije najveće evropske farme peradi, dva najveća evropska skladišta žita i najveći evropski proizvođač jaja, ukupno je dužan 1,65 milijardi dolara, od

Ukrajinski predsjednik Zelenski na drugom samitu inicijative 'Žitarice iz Ukrajine' u Kijevu, studeni 2023. (Foto: Bestimage/PIXSELL)

čega 1,25 milijardi stranim kreditorima u SAD-u, Danskoj, Njemačkoj, Kanadi i Rusiji. Bahmatjuk je u SAD-u optužen zbog izvlačenja milijarde dolara iz UkrLandFarminga, nakon čega je kupio ciparsko državljanstvo i pobjegao iz domovine.

OSIM što su najveći kreditori kompanija u vlasništvu lokalnih oligarha i zapadnih investicijskih fondova, EBRD, MMF i Svjetska banka također su i najzaslužniji za sveobuhvatnu privatizaciju ukrajinske poljoprivrede, za što su počeli pripremati teren neposredno nakon majdanske revolucije 2014. u kojoj je svrgnuta prorusska vlast tadašnjeg predsjednika VIKTORA JANUKOVIČA. Pretprijetnim sporazumom i ugovorom o slobodnoj trgovini koji je te godine potpisala s EU-om, nova ukrajinska vlast pristala je provesti strukturne reforme smanjenja državne potrošnje i privatizacije banaka i javnih poduzeća, a iste uvjete obećala je ispuniti i u zamjenu za kredite MMF-a i Svjetske banke, vrijedne ukupno nešto više od 20 milijardi dolara. Kao posljedica implementacije ovih mjera Ukrajina se nastavila zaduživati, a stopa siromaštva između 2014. i 2016. godine udvostručila se na čak 58,6 posto. Jedan od osnovnih preduvjeta zapadne 'pomoći' bilo je ukidanje moratorija na prodaju poljoprivrednog zemljišta, koji je uveden 2001. godine kako bi se zaustavila privatizacijska pljačka započeta nakon raspada Sovjetskog Saveza.

Svjetska banka, EBRD i MMF odobrili su kredite i pripremili legislativu i strategiju za deregulaciju i privatizaciju poljoprivrednog sektora. Unatoč protivljenju većine stanovništva, vlada predsjednika Zelenskog donijela je zakon o uspostavi tržišta poljoprivrednog zemljišta, koji je stupio na snagu u srpnju 2021. Zakon predviđa privatizaciju u nekoliko faza, od kojih je druga stupila na snagu u siječnju ove godine. Njome se gornja granica veličine zemljišta koje se smije prodati privatnim investitorima podiže na deset tisuća hektara, čime će se omogućiti dodatna koncentracija vlasništva u rukama najvećih kompanija.

Osim toga, podržavanjem agrobiznisa međunarodne financijske institucije podupiru model intenzivne, ekološki štetne industrijske poljoprivrede, unatoč tome što je istraživanje ekonomskog fakulteta u Kijevu iz 2021. pokazalo da su mala i srednja gospodarstva ključna za osiguravanje dostupnosti hrane u samoj Ukrajini. No oni

Penny Pritzker
(Foto: Wikipedia)

EBRD, MMF i Svjetska banka najveći su kreditori kompanija u vlasništvu lokalnih oligarha i zapadnih investicijskih fondova te su najzaslužniji za sveobuhvatnu privatizaciju ukrajinske poljoprivrede, za što su počeli pripremati teren neposredno nakon majdanske revolucije

u pravilu nemaju pristup ovakvom financiranju, pri čemu 44 posto ruralne populacije živi ispod granice siromaštva.

S obzirom na to da se privatizacija već zahuktala, te da je ukrajinski vanjski dug uslijed ruske agresije nastavio rasti (u rujnu 2023. iznosio je 150,5 milijardi dolara), izvjesno je da će međunarodne financijske institucije diktirati i uvjete poslijeratne rekonstrukcije, koja je procijenjena na 750 milijardi dolara. U dokumentu Svjetske banke iz travnja 2022. tako se navodi da će u okviru poslijeratne obnove biti 'nužno provesti daljnju liberalizaciju poljoprivrednog tržišta'. Zbog toga je u prosincu 2022. koalicija malih poljoprivrednika, nevladinih organizacija i stručnjaka donijela rezoluciju kojom je od vlade i parlamenta zatražila da za vrijeme trajanja rata i u neposrednom poslijeratnom periodu suspendiraju zakon o zemljišnoj reformi i sve tržišne transakcije kako bi se 'zaštito teritorijalni integritet' zemlje. Zatražili su i da se poljoprivredna politika u sklopu poslijeratne obnove temelji na tradicionalnoj poljoprivredi neindustrijskih razmjera i u skladu s principima 'ekološke odgovornosti i ekonomske pravde'. Šest mjeseci kasnije, međutim, u švicarskom Luganu održana je Konferencija o obnovi Ukrajine na kojoj je zaključeno da 'poslijeratno razdoblje predstavlja priliku za dovršenje komplicirane zemljišne reforme' daljnjom liberalizacijom prodaje poljoprivrednog zemljišta. ■

INTERNACIONALA

Topovi prije zelenila

Prije pet godina uoči europarlamentarnih izbora kurentna roba bile su zelene politike i klimatske promjene. Ove su godine u fokusu obrambena politika, stvaranje zajedničke obrane i uvođenje europskog povjerenika za obranu, što je zasad praćeno sa skromnih 1,5 milijardi eura iz EU proračuna

EUROPSKA komisija 5. ožujka predstavila je prvu Europsku obrambenu industrijsku strategiju (EDIS), čija je svrha ojačati kapacitete obrambene industrije unutar Europske unije, a države članice ohrabriti da investiraju (više, bolje, zajednički i europski). Prema EDIS-u bi članice do 2030. trebale zajednički nabavljati barem 40 posto vojne opreme te barem 50 posto obrambenih izdataka trošiti na europske proizvode, dok bi se najmanje 35 posto trgovine vojnom robom trebalo odvijati između članica EU-a umjesto s trećim državama. Aktualne brojke govore da su ciljevi poprilično ambiciozni. Naime, potaknute ruskom agresijom na Ukrajinu zemlje EU-a su 2023. ukupno potrošile rekordnih 270 milijardi eura ili 30 milijardi više nego godinu ranije. Međutim, više od tri četvrtine do srpnja potrošenog novca otišlo je vaneuropskim dobavljačima, među kojima lavovski udio zauzimaju Sjedinjene Države koje su same dobile čak 63 posto spomenutih sredstava. Pitanja naoružavanja igrat će svakako značajnu ulogu na nadolazećim izborima za Europski parlament koji su zakazani za početak lipnja.

Konzervativna Europska narodna stranka (EPP) u izbornom je manifestu među ključ-

ne teme pored migracija i poljoprivrede uvrstila vanjsku politiku i obranu. Kandidatkinja narodnjaka za čelnicu Europske komisije opet je njezina aktualna predsjednica URSULA VON DER LEYEN. I njeni i europski prioriteti uvelike su se promijenili otkad je 2019. izabrana za najmoćniju europsku funkcionarku. U to vrijeme bili su popularni prosvjedi inspirirani GRETOM THUNBERG, kurentan pojam bile su 'klimatske promjene', dok su diljem kontinenta jačale zelene političke opcije. Tada je pokrenut Europski zeleni plan s ciljem da EU do 2050. emisije stakleničkih plinova smanji do mjere u kojoj bi postala klimatski neutralna, a donošenje tog dokumenta Von der Leyen usporedila je sa slijetanjem čovjeka na Mjesec.

Ona se danas pak zalaže za proširenje Komisije uvođenjem funkcije povjerenika za obranu. Toj ideji niz članica EU-a postaje sve sklonija, a već se špekulira i o imenu budućeg šefa europske obrane. Na popisu su tako poljski ministar vanjskih poslova RADOŚLAW SIKORSKI i estonska premijerka KAJA KALLAS. Imenovanje nekog s istoka EU-a donekle bi smirilo nezadovoljstvo tih zemalja činjenicom da se najavljuje kako će novi šef NATO-a biti Nizozemac MARK RUTTE. Istovremeno postoji mnogo prijepora oko ovlasti budućeg povjerenika. Obrambena politika EU-a podijeljena je između povjerenika za industriju i visokog predstavnika za vanjske poslove i sigurnosnu politiku. Tu dužnost trenutno obnaša Španjolac JOSEF BORRELL, koji je oštro napao prijedlog Von der Leyen. 'Obrambena politika i oružane snage jesu i ostaju ekskluzivna nacionalna ovlast', napisao je Borrell na X-u (nekadašnjem Twitteru), dodajući kako prioritet mora biti koordinacija obrambenih politika, ali i kako već postoje za to zadužene institucije. Napisao je i kako bi povjerenik za

obrambenu industriju 'mogao biti koristan. Ali naziv 'Povjerenik za obranu' dovodi u zabludu i nije u skladu s europskim ugovorima.'

Borrell je pripadnik Europske socijalističke stranke (PES), koja je na razini EU-a u koaliciji s EPP-om i liberalnom grupacijom Renew. Službeni kandidat PES-a je NICOLAS SCHMIT iz Luksemburga, koji u svojim nastupima također naglašava pitanja obrane – kao, uostalom, i vodeći pripadnici Renewa poput Kallas. No mnogo toga ovisit će o izbornim rezultatima, a istraživanja pokazuju da će u novom sazivu EP-a ojačati antieuropska populistička i ekstremna desnica, koja inzistira na nacionalnom suverenitetu. Zajedno s EPP-om desnica će prvi put u parlamentu imati većinu. Međutim, ni izglednija opcija nove 'centrističke' Komisije neće u bliskoj budućnosti dovesti do priželjkivane strateške autonomije. Dvije najvažnije članice, Francuska i Njemačka, nisu suprotstavljene samo oko eventualnog slanja zapadnih vojski u Ukrajinu, nego i oko uvođenja hipotetskih euroobveznica za obranu. Za upravo izglasani Europski program za obrambenu industriju (EDIP) izdvojeno je svega 1,5 milijardi eura, što predstavlja mizernih 0,2 posto europskog budžeta. Sve i u slučaju da početkom sljedeće godine u Bijelu kuću ponovno useli DONALD TRUMP i izazove istinski rascjep zapadnog bloka, od europskog naoružavanja vrlo će vjerojatno još jedne godina na prvom mjestu profitirati Amerika.

■ Jerko Bakotin

Izrael vs. UNRWA

MJESEC i pol dana nakon što je vlada Izraela optužila UN-ovu agenciju za palestinske izbjeglice (UNRWA) da su njezini zaposlenici sudjelovali u napadima Hamasa na izraelske civile 7. listopada prošle godine, UNRWA je dovršila vlastitu istragu o tim optužbama. Novinska agencija Reuters dobila je uvid u taj izvještaj datiran 24. veljače te prije nekoliko dana objavila da se u njemu navodi kako su izraelske vlasti zlostavljale zaposlenike UN-ove agencije kako bi iz njih izvukli lažna priznanja da su sudjelovali u ubijanju izraelskih civila. U dokumentu se detaljno opisuje kršenje ljudskih prava privedenih zaposlenika UNRWA-e od strane pripadnika izraelske vojske, koja uključuju 'teška fizička premlaćivanja, waterboarding i prijetnje'. Direktorica komunikacija agencije JULIETTE TOUMA najavila je da će izvještaj, koji sadrži svjedočenja zaposlenika zatočenih u izraelskim zatvorima, biti dostavljen organizacijama za zaštitu ljudskih prava unutar i izvan sustava UN-a.

Izraelska vlada svoje je optužbe objavila 26. siječnja, istoga dana kada je Međunarodni sud pravde u Hagu najvećim dijelom potvrdio optužbe Južnoafričke Republike protiv Izraela zbog sumnje na provođenje genocida u Gazi. U tom dosjeu Izrael je optužio 12 palestinskih zaposlenika UNRWA-e da su sudjelovali u otmicama i masakrima izra-

elskih civila, te dostavljali municiju Hamasu. Već istoga dana vlade SAD-a i još desetak zapadnih država suspendirale su svoje donacije UNRWA-i, ukupno 450 milijuna dolara, nešto manje od polovice njezinog godišnjeg budžeta. Juliette Touma tada je rekla da je rad agencije time kritično ugrožen te da će biti prisiljena obustaviti svoje operacije ako se financiranje ponovno ne pokrene. Reuters prenosi da se u istrazi UNRWA-e navodi da su izraelske vlasti njezinim zaposlenicima u pritvoru prijetile i prisiljavale ih da daju lažne izjave o povezanosti agencije s Hamasom, te da su palestinski zatvorenici općenito u izraelskim zatvorima izloženi i seksualnom nasilju, napadima pasa i uskraćivanju medicinske pomoći. Agencija UNRWA, osnovana 1949. godine, ima oko 13 tisuća zaposlenika, većinom Palestinaca. Skrbi za gotovo šest milijuna izbjeglica na palestinskim područjima i u susjednim zemljama, a u pojasu Gaze upravlja bolnicama, školama i skloništima u koja su se stanovnici Gaze sklonili od izraelskog bombardiranja koje bez prekida traje od 7. listopada prošle godine.

Nedugo nakon što su izraelske vlasti izašle s prvim optužbama protiv 12 zaposlenika agencije, britanska televizija Channel 4 objavila je da su njezini novinari vidjeli izraelski dosje, no da u njemu nisu navedeni nikakvi dokazi za te optužbe. Početkom ožujka izraelska vojska oglasila se novim optužbama, ovog puta da u UNRWA-i radi čak 450 'vojnih operativaca' Hamasa i Palestinskog islamskog džihada. Istoga dana šef UNRWA-e PHILIPPE LAZZARINI uzvratilo je da Izrael provodi 'namjernu i sustavnu kampanju' čiji je krajnji cilj da ta agencija u potpunosti prestane s radom. Izraelski premijer BENJAMIN NETANJAHU otvoreno je države donatore pozvao da obustave financiranje agencije, iako bi to za posljedicu imalo dodatno pogoršanje ionako katastrofalne humanitarne situacije u Gazi. UN je 6. ožujka objavio da bi u Gazi uskoro službeno mogla biti proglašena glad, što se čini u situacijama kada najmanje 20 posto populacije (stanovnika enklave je 2,3 milijuna) pati od kroničnog nedostatka hrane, 30 posto djece od pothranjenosti, a dnevno dvije osobe na deset tisuća stanovnika umru od gladi.

Ukupno je više od 100 tisuća stanovnika Gaze ubijeno ili ranjeno tijekom pet mjeseci konstantnog bombardiranja te izraelskih kontinuiranih blokada dostave i distribucije humanitarne pomoći. Štoviše, iako izraelska vlada već više od mjesec dana opstruira rad UNRWA-e, njezini dužnosnici za vrlo izvjesnu masovnu glad krive upravo tu agenciju, tvrdeći da loše obavlja svoj posao. Izrael, osim toga, odbija otvoriti kopneni koridor za dostavu humanitarne pomoći već će umjesto toga američka vojska na moru izgraditi pontonsko pristanište, za što humanitarni radnici na terenu kažu da je skupo, sporo i neefikasno rješenje.

Dan nakon što je Reuters objavio detalje sadržaja UNRWA-ine istrage izraelskih optužbi, vlade Kanade i Švedske obznatile su da će ponovno pokrenuti financiranje agencije. No unatoč nepostojanju dokaza za izraelske optužbe, to još uvijek nisu učinili najveći donatori, uključujući i SAD koji je suspendirao 334 od ukupno 450 milijuna dolara uskraćenih agenciji.

■ Tena Erceg

Trebalo bi biti novca za
Leoparde – njemački tenkovi
u Donjoj Saskoj 2023. (Foto:
Philipp Schulze/DPA/PIXSELL)

‘Jud’ Lečić

Glumica Andela Jovanović odbila je snimati sa Branislavom Lečićem, otprije optuženim (i oslobođenim) za silovanje druge glumice. Iako odavno na zlu glasu po napastvovanju, Lečić je tužio Jovanović za povredu ugleda i časti i sebe usporedio sa Židovima u vrijeme Hitlera

Andela Jovanović dolazi na sudenje (Foto: Screenshot/N1)

UMARTU 2021. godine, glumica DANIJELA ŠTAJNFELD optužila je glumca BRANISLAVA LEČIĆA da ju je u maju 2012. silovao. Bio je to jedan u nizu slučajeva optužbi glumice za seksualno napastvovanje, a kao najpoznatiji proces, koji još uvek traje, izdvajamo onaj MILENE RADULOVIĆ protiv njenog nekadašnjeg učitelja glume, MIROSLAVA ALEKSIĆA, što je prethodilo Danijelinoj optužbi.

Branislav Lečić oslobođen je optužbi, a tri godine poslije opet je na sudu. Ovoga puta u ulozi tužitelja, a optužena je glumica ANDELA JOVANOVIĆ. Ne, nije Lečić tužio Anđelu jer je on silovano lice, nego zbog povrede

ugleda i časti, te traži 300.000 dinara, što je oko 2.700 evra. Andela Jovanović mu je, tvrdi Lečić, povredila ugled i čast nakon što je odbila da deli kadar sa njim zbog, kako je navela, ‘neprijatnog iskustva iz prošlosti’. Kadar su trebali da dele u seriji ‘Radio Mileva’, u kojoj je Lečiću bila namenjena epizodna uloga i to čoveka koji je lažno optužen za zlostavljanje. U intervjuu Blicu Andela je pojasnila: ‘Ni sada, ni bilo kada u budućnosti ne želim da budem u istom kadru sa tim čovekom, kako zbog onoga kroz šta sam ja prošla, tako i principijelno, zbog onoga za šta su ga moje kolegice optuživale.’

Lečić se na prvom ročištu nije pojavio, ali uz Anđelu su bile brojne glumice i glumci, uključujući Milenu Radulović i MIRJANU KARANOVIĆ. Podršku je dobila i od Danijele Štajnfeld, kao i MERIME ISAKOVIĆ, nekadašnje glumice koja je takođe optužila Lečića za silovanje. Sam Lečić se od nove optužbe branio u režimskim tabloidima prozivajući

glumice da ga satanizuju, što je, kaže on, proizvela Danijela Štajnfeld. A o otkazivanju uloge je rekao: ‘Ovde se prvi put dešava da mi neko uskraćuje pravo na rad. Da li je moguće da nekome uskraćujete posao? Pa to je radio HITLER Jevrejima tokom rata.’ Okrivio je za sve zapad, tvrdio da je sve promocija LGBT populacije, da je cilj da se uništi tradicionalna srpska porodica i da se promoviše usvajanje dece.

ALEKSANDRA MALIŠIĆ, iz Feminističkog kulturnog centra BEFEM ističe da je Lečićeva odbrana, u stvari, oprobano i uspešno zamajavanje izmišljanjem narativa o nevidljivim neprijateljima kako bi se skrenula pažnja sa pravih problema i odgovornosti jer, kako kaže, kad god je neka kriza, najlakše je udariti po ženama i drugim marginalizovanim grupama. Lečića su mnogi znali i kao čestog govornika na opozicionim skupovima – od vremena MILOŠEVIĆA do vremena VUČIĆA. Nakon oslobođanja od optužbi Danijele Štajnfeld Lečić je postao rado viđen gost vladinih tabloida, što primećuje i naša sagovornica koja ističe da je postalo pravilo da se osoba koja želi izbeći zakon u Srbiji mora zauzvrat prikloniti vladajućoj stranci i po potrebi izgravirati dežurnu televizijsku ludu. Ono što ipak posebno ističe jeste da nasilnici i napašnici postoje i u poziciji i u opoziciji, kao i da su i jedni i drugi slepi na tu činjenicu sve dok je nasilnik u njihovom taboru.

— U takvim okolnostima, gde je interes žena na poslednjem mestu, žrtvama malo znači na kojim televizijama njihovi nasilnici gostuju. Kao društvo još uvek nismo spremni da osudimo nasilnike, a najčešće iz raznih interesa, kao što nismo spremni da stanemo uz žrtvu ako to sa sobom nosi neku cenu. Deklarativna javna podrška uglavnom zavisi i od socioekonomskog položaja žrtve, i nažalost, žene žrtve nasilja i dalje su uglavnom same – kaže Mališić.

Anđela je, kao što smo pomenuli, imala podršku kolegice i kolega, a Mališić udruživanje apostrofira kao jedini način da se žene izbore za svoja prava.

— Teško je imati osmeh na licu, s obzirom na okolnosti u kojima žene žive, ali verujem da će ta ženska snaga i zajedništvo doneti promene nabolje u našem društvu, kao što su i mnogo puta u istoriji i činile. Sa druge strane primetno je da Lečić uživa podršku, slobodno se kreće i radi, a slično je i sa Aleksićem, kome je nedugo nakon podizanja optužnice ukinut pritvor, pa ima vremena da tuži sve redom, upravo za povredu časti i ugleda – podseća naša sagovornica.

Ugled i čast? Davno osakaćeni pojmovi u čije ime su tuženi novinari, mediji, pojedinci, pa i pojedinke poput Andele Jovanović. Mališić smatra da živimo u razlupanom društvu u kojem su reči ispražnjene od značenja i slobodne za bilo kakvo upisivanje, pa se tako ‘najveće hulje pozivaju na svoj ugled, koristeći pravne mehanizme zaštite kao mehanizme učutkivanja’.

— U tako pervertiranom poretku reči i delovanje više nemaju nikakvog smisla, a mi nemamo dogovor oko toga koje su nam vrednosti poželjne, što ljude čini apatičnima i beznadežnima. Da se sada nalazimo u, ne tako davnim, vremenima kada smo razumeli šta znače ugled i čast, sigurna sam da ne bismo bili tako nemi pred nepravdom, a siledžije nam se ne bi obraćale sa nacionalnih frekvencija – zaključuje ona.

■ Dejan Kožul

Desnica protiv pjevanja

VELIKA francuska glazbena zvezda AYA NAKAMURA na udaru je ekstremne desnice zbog najave da bi mogla pjevati na otvaranju Olimpijskih igara u srpnju ove godine u Parizu. Otvaranje igara neće biti na stadionu nego uz Seineu, blizu Trocadéra. Očekuje se da će ga uživo gledati 300.000 ljudi i još nekoliko milijardi u izravnom prijenosu. ‘Problem’ Nakamure je to što je francusko-malijskog porijekla, a nije ni bjelkinja. Njen nastup na otvaranju nije potvrđen. Lokalni mediji objavili su glasinu da se prošlog mjeseca sastala s predsjednikom EMMANUELOM MACRONOM te da su razgovarali su o mogućnosti da Nakamura otpjeva jednu pjesmu (ne samo) francuske glazbene ikone ÉDITH PIAF. Ni Nakamura ni Macron nisu potvrdili da su se sastali, ali već je i glasinu bila dovoljna desnici da se uzbuni i uzbudi.

Na skupu ekstremno desne stranke Reconquête njen čelnik, bivši predsjednički kandidat, ÉRIC ZEMMOUR spomenuo je njeno ime, što je izazvalo salvu zvižduka okupljene svjetine. Mala ekstremistička skupina zvana Domoroci izvjesila je transparent uz Seineu na kojem piše ‘Nema šanse Aya, ovo je Pariz, a ne tržnica u Bamaku’. Nakamurin hit ‘Djadja’ otprije pet godina, ima više od 950 milijuna pregleda na YouTubeu.

Nakamura im je odgovorila na društvenim mrežama poručivši ‘možeš biti rasist, ali ne i gluh’. Dodala je da postaje ‘državni subjekt broj jedan u raspravama... ali što vam zapravo dugujemo?’ Organizacijski odbor Igara stao je u zaštitu pjevačice, pružio joj punu podršku i priopćio da je šokiran ‘rasističkim ispadima na Ayu Nakamuru posljednjih dana’ te dodao da se radi o ‘najslušanjem francuskom izvođaču na svijetu’. Na stranu pjevačice stala je i ministrica sporta AMÉLIE OUDÉA-CASTÉRA.

Ekstremnoj desnici, osim Nakamurinog porijekla, smeta i to što se ona slobodno odnosi prema francuskom jeziku, a što je u hip-hopu sasvim normalno. Nakamura na takve prigovore standardno odgovara da je važno prihvatiti kulturu drugih, a ona ima dvije kulture.

Svojim istupom i uzbuđenom krajnja će desnica, po svemu sudeći, postići upravo ono što ne želi – nastup Nakamure na otvaranju Olimpijskih igara. CAROLE BOINET iz časopisa za kulturu Les Inrockuptibles istaknula je upravo to, važnost Nakamurina nastupa na otvaranja Igara nakon desničarske uzbune. ‘Aya Nakamura izumila je fantastičan jezik. Ima sjajne hitove i Francuska bi trebala biti ponosna što ima umjetnicu kao što je ona, poznatu u cijelom svijetu’, izjavila je Boinet. Za nju je Nakamurin nastup ‘kontroverza koja dolazi iz zaostale Francuske, ali nije ona ta koja će odlučiti. Nadam se da će Nakamura pjevati na Olimpijskim igrama. To je postao imperativ’, zaključila je Boinet.

■ T. Ponoš

PERSONA NON CROATA

Foto: Sipa USA/PIXSELL

Dodjela Oscara bila je politički nezanimljiva, uz jednu ne baš malu iznimku. Primajući Oscara za najbolji međunarodni film, ‘Zonu interesa’ o Holokaustu, redatelj Jonathan Glazer, Židov, što nije nevažno, zauzeo se protiv izraelskog bombardiranja Gaze. ‘Sve naše izbore donijeli smo kako bismo se ogledali i suočili s nama u sadašnjosti. Ne da kažem ‘pogledajte što su tada učinili’, radije, ‘pogledajte što mi sada radimo’. Naš film pokazuje kamo vodi dehumanizacija u najgorem obliku’. Glazer je odbacio židovstvo i Holokaust kao opravdanje ofenzive na Gazu.

■ T. P.

Vezivanje uz Čvorovića

Kovačević je u 'Balkanskom špijunu' snažno psihološki portretirao djelovanje neslobode na čovjeka u sustavu gdje je, makar i latentno sa slabijom vidljivošću, kod svakoga ponaosob gotovo urođena autocenzura i refleks 'netalasanja'

INTIMNI i emotivni ormar djetinjstva, tu pismohranu naših formativnih godina, mi, koji smo prešli makar pedeseto ljeto u ovozemnom boravku, najlakše ćemo svima oko sebe zorno ilustrirati posredstvom ili televizijske serije ili filma. Da, doma televizor nismo imali svi – nisu ga, zapravo, imali mnogi – pa smo se nerijetko okupljali u zajedničkom tinalu iliti dnevnim boravku u susjedstvu kod one familije kojoj je kućni budžet dopuštao luksuz kupovanja te nama tada možda i nedokučive i nedostižne drvene škatule sa staklenim ekranom: toga čuda tehnologije kojemu se tepalo dosta točnom i nimalo lažnom metaforičnom frazeologijom – 'prozor u svijet'.

Istodobno, i kino nas je još više vadilo iz kuće svečeri, jest, kudikamo više no što su nas, u istom terminu, televizijske serije držale doma, ili u komšiluku, prikovane za 'male ekrane'... A jedan među onim filmovima što su se injektirali u naš naraštaj, snagom onog biljega što ga i u ovom času nosimo na mišici nadlaktice u vidu 'patule', odnosno svjedočanstva cijepljenja ilitiga pelcovanja iz doba ranoga školstva, bio je i ostao čudesno čudnovati i čudnovato čudesni film – 'Balkanski špijun'.

I, evo mu ih, evo mu čak 40 godina otkako je nastao, pa ostao... Bila je to godina 1984., ona historijska olimpijska, kad je Sarajevo u bivšoj domovini, otadžbini iliti tatkovini u najdoslovnijem smislu riječi bilo središte svega svijeta; kad se kao domaćin Zimskim olimpijskim igrama glavni grad Bosne i Hercegovine bio pretvorio u pliticu iliti poslužavnik s kojega je što je htio dobroga uzeo svatko tko je ovamo s ma koje paralele ili s ma kojega meridijana bio stigao...

Za razliku od hiperpopularnih i supermiljenih filmova nastalih iz pera DUŠANA KOVAČEVIĆA, kao što su 'Ko to tamo peva' i 'Maratonci trče počasni krug', koji su dokazane efektne sineastske zajebancije u žanru komedije, film 'Balkanski špijun' perjanica je serioznog oblika nenadmašnog komediografskog izražavanja. Jerbo, ako se dvama starijim ostvarenjima može pridjevnuti etiketa lakozapaljivog humora što za potaknuti vlastiti gušt ne ište odveć intelektualne aktivnosti od gledatelja; analogno tome, kad je govora o 'Balkanskom špijunu'

tada svakako govorimo o nekoj vrsti apela za animirati kudikamo zahtjevnijega umjetničkog recipijenta. Ovaj film istodobno je i teška zafkancija i nerastočiva humornost kao pandan starodavnom talijanskom domišljaju *commedia dell'arte*, pa ga u tom svjetlu specifičnoga dramskog postignuća treba i pojmiti i doživjeti. I, jasno, biti svjestan kako je on u naše vrijeme polučio isti onaj impuls nerva među ljudima, što ga je u ono vjekovima od nas starije doba bila njegovala firentinska podjebantska škvala s harlekinima i pajacima kao glavnim protagonistima.

Premijerno je, rečeni film, bio prikazan baš početkom 1984. godine, u kalendaru koji će za jugoslavensku kinematografiju iznjedriti niz veličanstvenih filmskih klasika što se i dandanas rado gledaju, pa makar ih znali napamet i makar smo se dosad toliko puta smijali na iste baze, ili se, pak, zamislili nad porukom što se u njima k nama prenosi. Sjetimo se samo uspješnica 'Varljivo leto '68.' GORANA PASKALJEVIĆA ili 'Davitelj protiv davitelja' SLOBODANA Šijana, 'U raljama života' RAJKA GRLIĆA ili 'Rani snijeg u Münchenu' BOGDANA ŽIŽIĆA... Malo će prva dva u nama izazvati opuštanje i razveseljenje, djelotvorni smijeh i kurativni ispuh, ali potonja dva sigurno nam neće pokvariti raspoloženje svojom serioznošću i težinama teme što ih se u njima obrađuje.

Iako teoretski komedija, pa još komedija na kvadrat i entu potenciju, film 'Balkanski špijun' artizanska je tvorevina što postavlja vrlo složena i krucijalna pitanja. Iza zavjese tobožnje naivnosti ili 'umišljenosti' koju je u kanonskom svojem kazališnom komadu svakako bio nadahnio ili potencirao JEAN-BAPTISTE POQUELIN MOLIÈRE, duboko u srčici djela pohranjena je i filozofska i mentalitetska potka kao hostija u tabernakulu. Za nezahtjevnoga gledatelja, sve one nada-sve bravurozno osmišljene i tehnički vrlo majstorski snimljene scene, u mentalnom doživljajnom smislu bit će priprosta ekrinizacija kulisâ Potemkinovih selâ. Ama, uspije li se priča filma sagledati kao pupa oljuštena od kore duhovitosti i komike, za koncentriranoga promatrača 'Balkanski špijun' pobudit će visoko sofisticiranu auru zapitanosti.

Molijerovski efekti poslužili su piscu scenarija Kovačeviću za podati širu perspektivu egzistencijalističkim slikama iz socijalističkog vremena, gdje je u središtu svega pojedinac, bilo kao obiteljski čovjek, bilo kao dio društva. Pisac onda nastavlja dalje sam sa svojim likom, provlačivši ga kroz niz uobičajenih životnih situacija, te sredstvima teatra apsurdna dovodi ga do paranoje i posvemašnje beznadnosti. Kovačević je snažno psihološki portretirao djelovanje neslobode na čovjeka u sustavu gdje je, makar i latentno sa slabijom vidljivošću, kod

svakoga ponaosob gotovo urođena autocenzura i refleks 'netalasanja'... Sumnjičavost u sve i sva, strah za sebe i najbliže, histerija i panika kao rebro i kralješak u svakidašnjem životu, besparica kao tangenta koja je glavna životna linija, zapravo, elementi su što čine paradigmu plebejskoga život(inj)arenja u sistemu s insuficijencijom demokracije.

Da bi priča s tako delikatnom strukturom mogla vjerno vizualno zaživjeti i ne proklizati u fijasko, nužan je rafinirani glumac koji u sebi posjeduje široku skalu izražajnih mogućnosti. Sad već i redatelj Dušan Kovačević odlučio je ulogu svojega izmašanog lika Ilije Čvorovića povjeriti zreлом pedesetogodišnjaku – DANILU BATI STOJKOVIĆU. I, time je riješio sve! Kao os dramske radnje Bata Stojković ponajprije je savršeno razumio autorov naum i pristupio igri izvlačeci iz rukava nijansu po nijansu vlastitoga dara, te je postupno stao sukati svoju rolu do razine uvjerljive cjelovitosti. S druge strane, nadnaravnom sugestivnošću potaknuo je i sve ostale aktere sa seta na odgovor koji je bio prisposodiv kriteriju standarda i visini letvice što ih je sâm zadao. Redatelj Kovačević imao je slatke brige. Kao i na svakom brodu: lako je kapetanu s dobrim kormilarom...

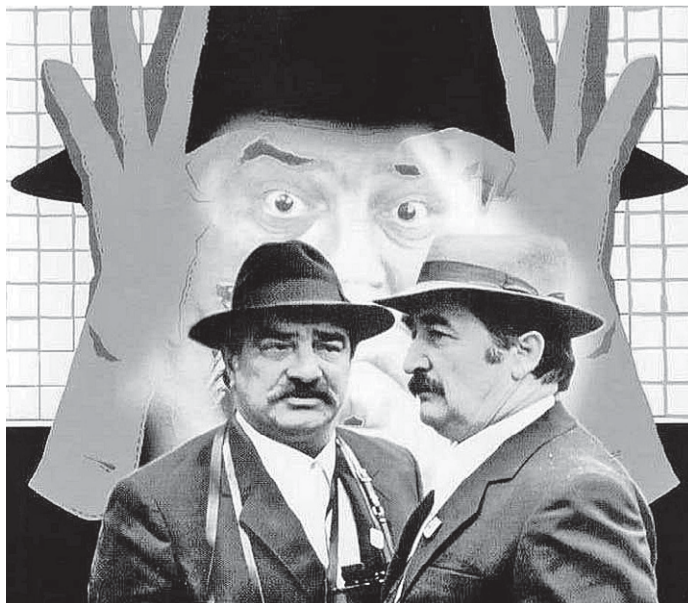
DAKAKO, MIRA BANJAC i BORA TODOROVIĆ već su sami po sebi zasebne akterske planete što sjaje vlastitim svjetlom, izbor kojih se također potvrdio kao logičan korak koji će ukupnosti projekta dati dodanu vrijednost. Malo prije 'Balkanskog špijuna' Bata i Bora idealno su kliknuli u 'Maratoncima', gdje ih je također povezala Kovačevića riječ, a te su iste 1984. godine Banjac i Bata također bili najbolji par i u svevremenom zgoditku 'Varljivo leto '68'.

Muzika VOJISLAVA KOSTIĆA, s onom za raznom melodijom u zbornskoj izvedbi 'Godine su proletele', daje jedan poseban začim samome filmu. Taj važni kompozitor, kojega prepoznajemo po nizu inih uspješnica, nije opterećivao fabulu raznim melodijama, već je – kao i kolega mu BOJAN ADAMIČ u klasiku 'Valter brani Sarajevo' – u raznim aranžmanima i drugačijim tempima varirao glavni glazbeni motiv.

Izlišnim mi se čini navoditi pojedine duhovite replike iz 'Balkanskog špijuna', koje ne samo da su nam itekako dobro znane, nego su u ova četiri desetljeća već dobro srasle s kolektivnim pamćenjem u širokoj štokavskoj kulturi, postavši sasvim prirodno gotovo narodnim blagom. Da je provesti kakvu znatiželjnu anketu među življem, uvjeren sam kako bismo se nemalo iznenadili rezultatima koji bi, uvjeren sam, pokazali stupanj vjerovanja ili pretpostavke kod ispitanika. Vjerujem, naime, kako bi veliki broj anketiranih za veliki broj replika kazao kako su one dio narodne predaje ili usmene književnosti.

Umjesto žongliranja s poznatim citatima, radije bih ovdje skrenuo pozornost na završni monolog filma, u kojemu Danilo Bata Stojković veličanstvenom glumačkom ekspresijom izvodi zacijelo i najbolje napisanu dionicu ikada u ovdašnjoj filmografiji! Nimalo začuđujuće, s obzirom na to da je (kao i komade 'Maratonci...' ili 'Profesionalac') Kovačević i 'Balkanski špijun' originalno bio napisao kao dramski tekst za kazalište. Malo je onako snažnih monologa poput Čvorovićevo i u klasičnoj teatraliji, a nekmoli na filmu. Bata Stojković odigrao je ulogu koja može biti ogledni primjer i 'obavezna literatura' studentima glume na svim akademijama.

A Batinog 90. rođendana ako se u kolovozu sjetete, sjetete se, ako se ne sjetete, na ovim ga stranicama sigurno zaboraviti nećemo. ■

Bata Stojković odigrao je ulogu koja može biti 'obavezna literatura' studentima glume na svim akademijama (Foto: Wikipeđija)

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Partijska opomena

PIŠE Sinan Gudžević

Jednom se Iljaz bunio protiv rukovodstva države, zato što radnička klasa ima socijalno i zdravstveno osiguranje, a seljaci ga nemaju nikako. To se mora promijeniti, rekao je. To je partijskim drugovima već bio znak za brigu. Nije da se nisu slagali s Iljazom, jer su svi odreda bili seljaci, ali su se bojali da Iljaz u svoj katalog opsovanih ne uvrsti i Tita

BIO sam u Dubrovniku i ondje, poslije mnogo godina, sreo pjesnike SLOBODANA BLAGOJEVIĆA i HAMDIJU DEMIROVIĆA. Razgovarajući o ljudima nekadašnjeg Sarajeva, spomenuli smo se i nekoliko njih koji su mnogo pili. Zaključili smo da se u našem socijalizmu, koji su zapadni 'stručnjaci' za naš život prozvali komunizam, sve u svemu, i mnogo pilo. Zaključili smo da je pijanaca bilo više u radničkoj klasi, a manje u seljaštvu. Ne znam kakvi su rezultati istraživačkih struktura, koje su se bavile pitanjem pića i pijanstva u Jugoslaviji tih godina, ali znam da je pijanaca i pijanica bilo od raznih ruku i u raznim slojevima društva. U onom dijelu Sandžaka gdje sam rođen i išao u školu, pijanstvo nije bilo neki težak problem, ali je tu i tamo bio poneki pijanac, koji je tada i ondje nazivan *pijanica*. Među ženama nije bilo pijanica, pili su samo muškarci. Od onih koji su pili, bilo je i muslimana i pravoslavaca. Jedan od njih je bio i moj tetak ILJAZ KALČINIĆ. Njega sam u ovoj rubrici već spominjao, a poneko od ljudi koji pažljivije čitaju ove zapise, zna me i danas upitati o njemu. Zapazio sam da je svakome od takvih bilo zanimljivije ono što bih ispričao usmeno nego ono što su čitali. Ovih dana sam, u društvu sarajevskih prijatelja, oživio jednu zgodu iz Iljazova života. Iako sam je negdje u ovim zapisima uzgred i spomenuo, sad vidim da nije bila primijećena koliko zaslužuje. Ona je rijetka i neponovljiva, te zaslužuje da bude istaknuta bolje i detaljnije. To mi je uvjerenje pojačalo smijeh prijatelja Slobodana Blagojevića, Hamdije Demirovića, NENADA DIZDAREVIĆA i TARIKA HAVERIĆA, taj njihov smijeh dubrovački još čujem. A i Iljaz Kalčinić nije bez veze sa Dubrovnikom, jer je, po njegovu pričanju, jedan njegov predak 'možda čak sigurno' bio Dubrovčanin i zvao se ELIO CALCINI.

Iljaz Kalčinić, muž Nehin, a NEHA je bila sestra moga oca, proveo je skoro tri godine u vrijeme Drugog svjetskog rata u Njemačkoj. Bio je 'što na radu što u radnim logorima', najviše u Leipzigu. To je vidljivo iz njegove sačuvane biografije koju je, uz molbu za prijem u Komunističku partiju Jugoslavije sam pisao 1950. Iljaz je kao svoje zanimanje navodio 'zemljoradnik', ali nekoga rada na zemlji on nije obavljao. Zemlje je imao malo, stoke najčešće jednu kravu, ponekad još i jednu kozu. Kozu mu je poklonio zet DŽEMO LJAJIĆ, dovezao mu ju je iz Makedonije. Zemljoradnju je prezirao, i danas se prepričava njegova kletva samoga sebe: 'Dabogda mi pred kućom nikad ništa ne blejalo, nikad ništa ne rikalo, a vazda mi lajalo!' Ono što ga je privlačilo bio je lov. Imao je uvijek kera ili kerušu, svi koji ga pamte znaju da je najduže imao jednu koja se zvala Cura. Pamte se i njegovi kerovi Lisov i Beljov. Imao je pušku i redenik sa lovačkom municijom okačen na zidu iznad puške. Bio je najviše lovac, ali se to nije upisivalo u zanimanje. U njegovoj kući se mnogo više jela zečetina nego govedina.

Iljazu je moja tetka Neha bila druga žena. Prva mu je umrla od tumora na mozgu. I

Nehi je Iljaz bio drugi muž: prvi joj je poginuo od jedne od engleskih bombi bačenih na Sjenicu 1944. Nehom se Iljaz oženio 1948. Dvije godine po ženidbi primljen je u KPJ Iljaz Kalčinić, radni logoraš njemački, a od 1944. i partizan Četvrtre Sandžacke brigade, 37. divizije.

Iljaz je pio. Više je pio nego što je jeo. Pio je u društvu, najčešće u zemljoradničkoj družici u Bijelim Vodama, na pola puta između Sjenice i Pazara. Ponekad bi se zapio u Dugo Poljani, rjede u Pazaru ili Sjenici. Pio je rakiju, najčešće šljivovicu, ponekad lozovaču, za pivo nije mnogo mario, a ne sjećam se da je spominjao vino. U piću je bio *pogodan*, grlio bi djecu kad bi došao kući, znao bi i zaplakati, nasilnik nije bio nikakav. Ali u društvu bi, kad bi se odmaklo u piću, znao opsovati. U nekoj fazi pića, takva je ostala priča, Iljaz je znao opsovati šumara, poštaru ili milicionara, nikog poimenično, nego onako kao 'nosioce vlasti', kakve takve. Danas bih rekao da mu je logorsko iskustvo možda učinilo da omrzne uniforme.

S vremenom je s uniformi kao takvih prelazio na strukture od uniformi: opsovao bi miliciju, jednom je opsovao i vojsku, ne našu, jugoslavensku nego vojsku kao takvu. To je bio znak partijskim drugovima da mu nasamo 'skrenu pažnju'. Partijski drugovi su svi listom bili njegovi znanci, neki od njih i rođaci, i svi su znali da Iljaz nema ništa protiv vojske i milicije, nego je Iljaz bio takav, mora nešto da skatari. Pet para nije davao za prekoračivanje spiska dopuštenog psovanja. Članovi partije su psovali boga, Iljaz nikad. Psovanje boga se, prešutno, smatralo znakom odanosti ateizmu komunista. Iljaz te vrste lojalnosti nije pokazivao. U muslimanskoj etničkoj zajednici bog se nije psovao ni onda kad je to bilo skoro poželjno.

SVREMENOM se katalog Iljazovih psovki uvećavao. Na njemu se našao i Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija, pa se našla Akonkagva, pa jezero Titikaka, našli su se Arktik i Antarktiki, Hanoj i Sajgon, pa Aljaska i Sahalin, Hirošima i Nagasaki, Golanska visoravan i Sueski kanal i još drugih geografskih pojmova. Psovao je rusku šubaru, peštarsku pošu i sargiju, drveno korito s kojega se napila lisica, kola puna trnja, košaru punu slame i pljeve, miša koji pomaže da se iz zemlje izvadi ona repa.

Rado je psovao i političare: cara HIROHITA, MOŠU DAJANA, HAILEA SELASIJU. Njegove su psovke bile više uzrečice nego bestemije, ljudi oko njega slušali su ih i pamtili kao zvučna osvježnja. Čim bi neko ušao u Iljazove psovke, to je značilo da je taj počinio nešto radi čega se proćuo po svijetu.

Sredinom šezdesetih godina je u njegove psovke ušla i privredna reforma. S njom je znao opsovati i radničku klasu, pošteni inteligenciju i zdrave seljačke elemente. Jednom se, u restoranu Zadruga, koji je držao HUSNO LJAJIĆ, glasno bunio protiv rukovodstva države, zato što radnička klasa ima socijalno i zdravstveno osiguranje, a seljaci ga nemaju nikako. To se mora promijeniti, rekao je, i

dodao da su seljaci izveli i revoluciju i oslobodili zemlju, te 'bogme plaho izginuli u partizanima'. To je partijskim drugovima već bio znak za brigu. Nije da se nisu slagali s Iljazom, jer su svi odreda bili seljaci i svi zdravstveno još neosigurani, ali su se bojali da Iljaz u svoj katalog opsovanih ne uvrsti i TITA. Tim prije što je u to vrijeme već znao poneku skresati komitetu i pazarskom i sjeničkom. Zato su komunisti mjesne zajednice Bijele Vode zakazali sastanak sa glavnim tačkom dnevnog reda: negativne riječi u ponašanju druga Iljaza Kalčinića prilikom pijenja rakije. Sastanku su prisustvovali svi drugovi komunisti. Njihova imena neće čitaocima govoriti ništa, ali neka od njih neka budu navedena: MURAT MUŠIĆ, DRAGO BEŠEVIĆ, ZENO LJAJIĆ, HUSNO LJAJIĆ, AVRAM

Iljaz Kalčinić sa suprugom Nehom i kerušom Curom, sredinom šezdesetih. Album Hajriza Kalčinića

PETROVIĆ, OMER SULJKOVIĆ. Na sastanku se govorilo o liku i djelu druga Iljaza Kalčinića sa uvažavanjem njegova revolucionarnog puta, koji je za Bijele Vode i okolinu bio jedinstven i neponovljiv: tri godine provedene u njemačkim radnim logorima, pa odlazak u partizane. Naglašena je njegova odanost idealima narodnooslobodilačke borbe i komunističkom pokretu, te pohvaljena njegova samokritičnost i iskrenost. Ali (ali!) u posljednje vrijeme su drugovi zapazili da drug Iljaz Kalčinić zna 'malo prekoračiti u korišćenju alkoholnog pića', te mu u takvom stanju ponekad iz usta izleti i kakva krupna riječ. Nakon više puta ponovljenih takvih riječi i nakon drugarskih upozorenja na njih, partijska organizacija mjesne zajednice Bijele Vode, donijela je odluku da drugu Iljazu Kalčiniću izrekne partijsku mjeru opomene, uz koju ide zahtjev da se drug Iljaz Kalčinić pismeno obaveže da će ubuduće, kad god bude pio, morati da to čini uz meze! ■

Када смо постајали пионери

Постсоцијалистичким генерацијама 'Пионери малени' могу изгледати као необични ритуали измишљене традиције. Срећом, ревизионизам је опћенито немоћан док постоје живи протагонисти

РАЗВЕСЕЛИЛА нас је изложба 'Пионери малени – пртице из живота пионира кроз збирке Хрватскога школског музеја' коју смо обишли нетом прије њезиног недавног затварања у загребачкој галерији Школица за 5. Смјештена у свега три собице привременог простора тог музеја што

је тешко страдао у потресу, изложба о 'Пионирима маленима' распоредила је своју грађу с мјером, пратећи концепт једне календарске године у образовању социјалистичког ђака. Изложени су ликовни и литерарни радови социјалистичких ученика-пионира у ритуалима датума социјалистичке празничке године, ђачки писаћи и

цртаћи прибор, уџбеници, лектирне књиге, енциклопедија 'Свијет око нас'. Ту су и неке омиљене играчке и друштвене игре из 1970-их и 1980-их, фотографије типичних прослава Дана Републике и тренутка полагања свечане заклетве за пријем у Савез пионира Југославије. Картонски фотографски портрети дјеце у пионирској одори у њиховој стварној величини симпатични су додаци фином дизајну изложбе ('ретро'), попутне педагошке 'дидаскалије' што на једноставан и политички точан начин објашњавају историју темељних појмова социјалистичког друштва и припадних категорија у образовању и одгоју дјеце прегледне су и неоптерећујуће постављене, а кратак аматерски филм као илустрација школских активности настао у вуковарској Експерименталној основној школи 'Иван Горан Ковачић' 1989. године (у којем се као водитељ дјечјег школског квиза појављује Синиша Главашевић) у изложбеној цјелину је уклопљен с поантом слугећег краја епохе.

Укратко, ауторица изложбе Кристина Гверић, аутори ликовног обликовања изложбе Дамир Гамулин и Антун Севшек, и равнатељица Хрватског школског музеја АНИТА ЗЛОМИСЛИЋ као представница организатора изложбе и накладника пратећег каталога, направили су озбиљан посао. Успјели су заштитити 'Пионире малене' од изложбеног дојма ридикулизације и инфантилизације у третману грађе, чиме су посљедњих десетљећа често били заражени слични музеални приступи постсоцијалистичким темама на простору бивше Југославије. Како им је то успјело? Па лијепо и једноставно: очито су слиједили линију властитог спонтаног сјећања и динамику живљеног искуства документирали грађом коју памте сви (бивши) пионери Југославије. Успјело им је и стога што конкретни догађаји историје Савеза пионира припадају једнакој формативној повијести дјеце у социјалистичкој Југославији због чега ова изложба, као факсимил архивистичког памћења, представља зброј индивидуалних, спонтаних сјећања. И док траје жива култура заједничког одрастања, односно док су живи протагонисти одрастања у социјалистичком колективу школе, немогуће је фалсифицирати догађаје тог раздобља, документирање материјалним доказима попут ових с изложбе 'Пионери малени'. Интерпретације тих догађаја су, наравно, сасвим друга прича. Попут баука што повремено кружи изложбом, због чега осјећамо потребу да их распоредимо у двије категорије.

УПРВОЈ, чини се да су у већој мјери посљедица непромишљене фигуре у жаргону 'опћених културних појмова', него доказ икаквог става. Примјерице, кад равнатељица АНИТА ЗЛОМИСЛИЋ у кратком предговору каталога изложбе пише да је 'осамдесет година након оснивања друге Југославије и више од тридесет година након њезина распада сазрио тренутак да о том раздобљу наше повијести можемо напакон почети промишљати критички, изван или изнад позиција про и контра', не знамо о чему тачно говори, ако не о властитој ауторској nelaгоди. У окриљу зрелог стадија повијесног

Пионирке распечавају лист 'Пионир' средином 1940-их година

Ученички рад произашао из акције '88 стабала за друга Тита'

ревизионизма домаћег образовног система та је nelaгода разумљива, али њезина артикулација, вјеројатно неосвијештена, иритантно подсјећа на квазихисториографску 'еквидистанцу свих тоталитарних режима'.

'Потребно је нагласити да су пионери у Југославији често били подложни идеолошкој индоктринацији и политичком надзору. Одређене теме и активности биле су им наметнуте, а осим утјецаја на школски сустав Савез се активно укључио у обликовање слободнога времена пионира', пише Кристина Гверић у каталогу изложбе. А каква је ситуација у капитализму сувремених ђака у Хрватској? Нису ли и они, што би хисторијски и искуствено већ могло бити посве очигледно генерацијама, подложни идеолошкој индоктринацији капитализма у свим аспектима својих живота? Ваљда није потребно нагласити да идеолошки неутрални друштвени системи не постоје и да ту чињеницу, на терену ове изложбе, неће ублажити претјерано интерпретативно ослањање на 'контекст културе сјећања' или 'перспективу дјетета'. Напротив, те ће фигуре само појачати учинак друге, јаче категорије баука што у надређеном регистру лебди изложбеним просторима галерије Школица за 5 и резултира једноставним закључком: сувремена школска дјеца нису насловљеници ове изложбе Хрватског школског музеја. Након што је политика владајућих у Хрватској чврсто и кроз неколико школских генерација успоставила репрезентативни заборав социјализма – или његује перфидну склоност према селективном сјећању на све аспекте социјалистичког одгоја и образовања, што дође на исто – није разумно очекивати да ће њезини ђаци данас моћи схватити сврху и нарав идеологије школског система у социјализму, уз помоћ ове изложбе. Тко зна што, уз дојам бизарности социјалистичког фолклора, могу уопће дохватити 'рецепцијске могућности' просјечног домаћег школарца? 'Пионери малени' постсоцијалистичким генерацијама могу изгледати као необични ритуали измишљене традиције. Срећом, ревизионизам је опћенито немоћан док постоје живи протагонисти, па ова добронамјерна изложба у сваком смислу представља власништво свих пионира Југославије. ■

Spašavanje Flore

Na nedavnoj Skupštini HDLU-a do izražaja je došla činjenica da pored zagrebačkog vrha te organizacije postoji i onaj, daleko veći dio koji se nedavno aktivirao da s konačnim rezultatom 85 naprema 54 odbaci operaciju prisvajanja dubrovačkog Florina doma

LIJEPO je bilo pretprošle srijede u Meštrovićevu paviljonu na Skupštini zagrebačkoga Hrvatskog društva likovnih umjetnika. Prvo, članstvo je na tom sastanku odlučno i uspješno osujetilo nakanu svog vodstva da pokuša dubrovačkom HDLU oteti Florin dom, galeriju u Dubrovniku koju lokalni umjetnici koriste već 76 godina. Drugo, to nije ostvareno ni slučajno ni spontano, nego je akciji uvjerljivog skupštinskog preglasavanja ipak prethodila ciljana kampanja likovnjaka iz Dubrovnika i masovna posljedična mobilizacija zagrebačkih im kolega. Treće, postalo je time jasno da je apsolutno moguće i širi strukovno-politički angažman istog tijela naspram rečenoga dubioznog vodstva, ali uz nekoliko daljnjih bitnih napomena.

No vratimo se prethodno načas u Dom HDLU-a na Trgu žrtava fašizma u Zagrebu, s nadnevkom 6. ožujka, kad je u predvečerje izgledalo da bi improvizirana dvorana u katnom prstenu toga zdanja ovaj put iznimno mogla biti pretijesna za inače ne baš zainteresirano članstvo dotičnog zagrebačkog udruženja. Nije zgoreg odmah raščistiti jednu čestu zabluđu ili bar nedoumicu u vezi s nazivljem i hijerarhijom dviju predmetnih udruga koje ćemo u nastavku imenovati HDLUDU, kao što se ona dubrovačka i sama naziva, te HDLUZG, kao što se zagrebačka ne predstavlja nikad, ostajući radije u sivoj zoni općejavnog uvjerenja da je posrijedi krovna nacionalna instanca svih domaćih likovnjaka. Naprotiv, takvo što uopće ne postoji, jer se ove godine navršava pola vijeka otkad se rasformiralo Udruženje likovnih umjetnika Hrvatske. I to bez nasljednika, pa su odvojena lokalna društva naposljetku ostala zasebnima, dok je HDLUZG ustrajao na indirektnom poticanju iluzije o centralnoj mu ulozi u novonastalom organizacijskom ambijentu.

Pa čak i ne samo indirektnom, kako će pokazati slučaj Florina doma, središta likovnjaka u Dubrovniku još i prije negoli ga je njegova prva vlasnica, slikarica FLORA JAKŠIĆ, oporučno i nedvosmisleno ostavila njima u vlasništvo. HDLUZG se tako 2007. iznenađujuće uknjižio na vlasništvo nad legendarnom galerijom u Uvali Lapad, prezentirajući sebe kao baštinika davnih ULUH-ovih ovlasti, e da bi nadležni prvostupanjski sud zatim ipak poništio njegov upis. Vrh zagrebačke udruge to je nadalje ponukalo da na Visokom trgovačkom sudu uloži žalbu i zahtjev da se predmet vrati na ishodišnu točku.

Ništa od tih ili drugih pripadajućih informacija i detalja nije bilo sadržano u pozivu na ovu Skupštinu HDLUZG-a, niti je za točku glasanja o prezezanju za Florinim domom predviđena bila ikakva raspava.

Jedna druga predradnja, u svrhu pripreme članstva, s vrha je svejedno bila marljivo i brižno poduzeta, s obzirom na ono što smo čuli od par zatečenih članova. Oni su se prije skupštine suočili s telefonskim pozivima iz sjedišta HDLUZG-a, i s uvjeravanjem kako bi trebalo slijediti plan vodstva s daljnjim pravosudnim nastojanjem da se Florin dom strpa u portfelj zagrebačkog društva, najvećeg u Hrvatskoj. Štoviše, rečeno im je i da bi ono raspolagalo njime veoma praktično, tj. zamijenilo ga za određene dubrovačke apartmane u kojima bi onda mogli gostovati i umjetnici itd.

IVAN SKVRCE, član HDLUZG-a i vodeći pobornik kontraprijedloga, onog da se izvole maknuti prsti od tuđeg posjeda, izbio se potom za pravo da svaki prijedlog dobije svojih pet minuta prezentacije. Izlaganje predsjednika udruge TOMISLAVA BUNTAKA dalo bi se u biti svesti na dotad nepoznatu alternativnu ideju o svojevrsnoj podjeli vlasništva s nadzorom podijeljenim između HDLUDU-a, te članova HDLUZG-a porijeklom iz Dubrovnika, pa kako god takav identitet bio kvalificiran, i tek jednoga neutralnog zagrebačkog koji, dakle, nema veze s Dubrovnikom. Skvrce mu je oponirao nadahnutim govorom o tome kako je zapravo totalno ludo što se HDLUZG upustio u tužbeni proces oko nekretnine s kojom nije faktično nikad imao ništa. Ludo, naime, iz pozicije udruženja ljudi organiziranih zbog svoje ljubavi prema likovnosti, a o kojima on sam pritom ne može saznati tko su sve, jer na njegove upite za uvid u članstvo, *nota bene*, uprava HDLUZG-a izbjegava odgovoriti.

S tim u vezi, osvrnimo se na jednu važnu karakteristiku skupa u Meštrovićevu paviljonu, zbijenog pod izvješnim platnima izvjesne grupne izložbe, otprilike kao ispod tiramola s mokrom posteljnom. Između

glavnog ulaza s indiskretno naparkiranim zaštitarskim vozilom i zapisničarskog stola na katu ispred kojeg se odmah stvorio red za ubilježbu prisutnih članova s pravom glasa, stala je čitava tajna čvrste ruke aktualnog vodstva HDLUZG-a. Broj redovnih, punopravnih članova nikome nije poznat, jer su mnogi od njih davno prestali uplaćivati članarinu, ili su umrli, ili preselili i odustali od aktivnog članstva. Zamjetan je stoga bio udio onih koji su na skupštinu došli, prema iskazu više njih, tek poslije uplate zaostataka do 2022. godine, kako je bilo određeno pravilima za ažuriranje popisa članova. A kad se kaže 'aktualno vodstvo' HDLUZG-a, međutim, treba znati da su Buntak i potpredsjednik udruge JOSIP ZANKI tu na vlasti još od one podcrtane 2007. godine, osim što je prvih desetak godina Zanki bio predsjednik, i Buntak prvi do njega, pa su se skladno zamijenili.

ZA njihova zbrojenog mandata HDLUZG nije postao naprednija udruga u likovno-reprezentacijskom ili umjetničko-razvojnog ili kulturno-političkom ili strukovno-organizacijskom pogledu. No jest ostao žarište šireg utjecaja, i refleks nekretninsko-mešetarske pohlepe njegova vodstva u slučaju Florina doma zacijelo potječe iz naravi takvog pozicioniranja udruženja. Uostalom, sam Tomislav Buntak naviknut je na slične manevre u matičnoj radnoj instituciji, zagrebačkoj Akademiji likovnih umjetnosti, gdje se premješta s funkcije prodekana na dekansku i uredno natrag, i to prodekana za financije i upravu.

Akciji uvjerljivog skupštinskog preglasavanja prethodila je ciljana kampanja likovnjaka iz Dubrovnika
(Foto: Marko Ercegović)

Mimo toga, Buntak se može zateći na poziciji člana Kulturnog vijeća za vizualne umjetnosti pri Ministarstvu kulture RH, a dobro pamtim i harmoničan dekanski odnos prema DAMIRU BORASU, donedavnom rektoru Sveučilišta u Zagrebu. Nije nam poznato koliko je utemeljena informacija da isti taj sveprisutni kulturtreger danas figurira kao prvi HDZ-ov kandidat za idućeg ministra kulture, ali da se priča o tome, priča se itekako. U međuvremenu podvucimo crtu ispod njegova djelovanja u HDLUZG-u, s konzervativnim programskim nagnućima i reakcionarnim iskoracima, s poimanjem likovnjaštva kao vještine, ali ne i njegove vrijednosti u konceptualnosti, eksperimentalnosti, subverzivnosti, transgresivnosti, kamoli u vidnoj političkoj i društvenoj zaokupljenosti. Za usporedbu, smješteni su po tome na posve suprotnom polu u odnosu na puno manju i materijalno skromniju zajednicu HDLUDU-a koja pak istinski pršti od svoje umjetničke i šire progresivnosti u teoriji i praksi.

To vjerojatno donekle može objasniti i onaj bizarni prijedlog Josipa Zankija na skupštini, pod točkom 'razno' – da se zagrebačka organizacija preimenuje u Hrvatsko društvo likovnih umjetnosti. Zaista, i to je moralo uzeti gotovo pola sata od sastanka u Meštrovićevu paviljonu, za mukotrpnu diskusiju o pitanju udružuju li se u ovom primjeru umjetnici ili, nekako, same umjetnosti. Naravno, do izražaja je opet došla činjenica da pored vrha HDLUZG-a postoji na toj adresi jedan drugi, daleko veći dio te organizacije. To su oni koji su se za ovu prigodu i potrebu aktivirali da s konačnim rezultatom 85 naprema 54 odbace upravo gnjusnu operaciju prisvajanja Florina doma, uz gromoglasni aplauz. Nikakav sličan pothvat nije realiziran u hrvatskim likovnjačkim krugovima i ustanovama u ovom stoljeću, pa nas je to ujedno nečemu poučilo.

Također i obavezalo same umjetnike, pošto su dokazali sebi i svijetu da mogu sudbinu vlastite strukovne organizacije uzeti u svoje ruke, osim što bi ukupni takav horizont iziskivao više od jednokratnog upada na skupštinu onih sedamdesetnekoliko članova koji nemaju veze s Dubrovnikom. Buntak i Zanki ne drmajaju scenom zato što su najsposobniji, pa ni zato što bi privatno-interesno bili najkvarniji, nego zato što im očito nije lijeno pozabaviti se organizacijskim poslima na duži rok. Primarno na tome počiva njihov dalekosežni utjecaj, ne jedino na ambiciji i konformizmu, pa je za obuhvatniji prevrat i uzlet HDLUZG-a nužna kudikamo veća te intenzivnija aktivacija članstva, ili se nitko neće smjeti začuditi kad mu demokratski izabrano vodstvo ubuduće servira nekakvu novu gadost. ■

NINA ČALOPEK Želja mi je da o muzici prestanemo razmišljati 'svjetonazorski'

Uvjerena sam da dvorana Lisinski mora proizvoditi više vlastitog programa, jer jedino tako može utjecati na bolju poziciju tih sadržaja na tržištu ili u kulturnoj slici i ponudi Zagreba. Želim da ona postane ugodno mjesto za svakoga. Bez forsiranja, bez prenemaganja, bez velike drame

MUZIKOLOGINJA NINA ČALOPEK je ravnateljica Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog od sredine kolovoza prošle godine, što je malo, ali dovoljno vremena da nam kompetentno objasni kako danas radi, a kako bi mogla ili ubuduće trebala raditi ta institucija, ujedno najveća glazbena dvorana u zemlji. Dvorana Lisinski je gradska ustanova u kulturi Zagreba i ima osamdesetak zaposlenih radnica i radnika. Zgrada dvorane, koja je otvorena davne 1973., danas ima status zaštićenog kulturnog dobra i neizostavno uskoro mora biti kompletno obnovljena. To 'uskoro' se godinama odgađa, a u kalendaru obnova zagrebačkih institucija nakon potresa izgleda da će još pričekati. Je li to dobro ili loše? Lisinski je od 2009. do 2023. godine, kad ga je aktualna zagrebačka vlast smijenila, vodio DRAŽEN SIRIŠČEVIĆ. Za vrijeme dugotrajne BANDIČEVE vlasti Lisinski je najjače odašiljao ideju koncertnog programa kao ogledala ukusa ravnatelja Siriščevića za njegova (gotovo) četiri uzastopna mandata, a dvorana se kolokvijalno nazivala 'hramom glazbe'. Čalopek, očito, ima drugačiju vizuru upravljanja i programiranja. Profesionalni interesi su joj u obzoru suvremene glazbe u množini žanrova i vrsta, radno iskustvo u menadžiranju i produkciji velikih festivala poput zagrebačkog Muzičkog bijenala,

a glazbena pedagogija u fokusu na djecu, mlade i tinejdžere. Zanimalo nas je što, kako i za koga se proizvodi u Koncertnoj dvorani Lisinski, što je iz ravnateljicine pozicije važno za uspješne uvjete proizvodnje sadržaja u toj instituciji i kako razmišlja o svjetonazorskim ratovima publike u kategorijama elitne i 'odiozne' muzike.

Prvi motiv u javnoj percepciji Lisinskog je odnos komercijalne i nekomercijalne glazbe. Kako on izgleda iz vaše perspektive, u praksi poslovanja?

Do mog dolaska na ovu poziciju omjer komercijalne i nekomercijalne glazbe – ako prihvatimo ovu podjelu ugrubo – bio je na strani komercijalne. Tako je još uvijek, za promjene treba vremena. Međutim, ovakvu podjelu moguće je prihvatiti jedino s velike distance i s velikim oprezom. Na terenu praktičnog poslovanja u Lisinskom, pojmovi komercijalnog i nekomercijalnog nisu tako jednostavni. Postoje, recimo, neke situacije koje su u okviru definiranja komercijalnog, na pola puta. Pravi odgovor bi zapravo trebalo tražiti u razlici onog programa što ga dvorana Lisinski sama proizvodi i onoga što ne proizvodi. Jer dvorana Lisinski proizvodi i komercijalni i nekomercijalni sadržaj, pri čemu se pod nekomercijalnim uglavnom i najčešće smatra, konvencionalno rečeno, klasična glazba.

Također, Lisinski je ustanova čije djelatnosti uključuju usluge produkcije i najma svojih prostora drugim organizatorima i programima.

Svaka glazba ima svoju publiku

U okvirima konvencionalnih podjela prvi krug bi onda bila podjela na klasičnu i zabavnu muziku, a drugi u najmu Velike dvorane Lisinski za konferencijske, korporativne i druge sadržaje. Kakav je omjer prvog i drugog tipa sadržaja?

Podjela je ispravno postavljena, ali su njezini rubovi mnogo mekši i propusniji kad njima upravljate. Naprosto, mijenja vam se vizura i ti omjeri nisu nešto čime je moguće odmah odrediti postotke: barem ne još, jer sam na samom početku mandata. Međutim, namjeravam raditi na ravnoteži tih omjera, u korist proizvodnje programa. Odnosno na ravnoteži između projekata u kojima Lisinski jedino pruža organizacijske usluge i onih koje sami proizvodimo, komercijalnih i nekomercijalnih. Uvjerena sam da dvorana Lisinski mora proizvoditi više vlastitog programa, jer jedino tako može utjecati na bolju poziciju tih sadržaja na tržištu ili u kulturnoj slici i ponudi Zagreba.

Nije teško shvatiti razliku između komercijalnog i nekomercijalnog na primjeru koncerta Berlinske filharmonije u Lisinskom prije dvije godine, kad je ulaznica koštala oko sto eura. Činjenica elitnog komercijalnog koncerta nije pitanje, ali prioritet uloga i ukus publike jest?

Naravno, to je komercijalni koncert jer je dobit uvijek interes. Važno je da se s koncertom ne završi u minusu ili da se ostvari barem neki prihod. I ako inzistiramo na definiciji komercijalnog, situacija je tu čista. U programu Lisinskog treba biti i takvih koncerata. Međutim, moja je temeljna namjera da vlastitom produkcijom i nekim drugim tipovima sadržaja koji prate tu produkciju Lisinskog nadomjestim sve ono što je, po mom sudu, do sada nedostajalo u njegovu programu.

Što nedostaje programskoj slici Lisinskog? U zatečenom stanju, koji je omjer vlastite proizvodnje Lisinskog u odnosu na vanjske produkcije? Govorimo o dvadesetak posto vlastite proizvodnje ili manje?

Ne znam točno koji je omjer, ali udio vlastite produkcije Lisinskog bio je jako skroman. Činjenica je da je do sada dvorana Lisinski samostalno proizvodila jedino ciklus 'Lisinski subotom' i onda povremeno ulazila u ko-

produkcije programa za Veliku dvoranu. Ako govorimo u kategorijama elitizma, 'Lisinski subotom' je sa svojih petnaest koncerata u sezoni, s vrhunskim orkestrima, solistima i dirigentima, dokaz najvišeg stupnja kulturnog elitizma, u najboljem smislu tog pojma. Nedostatak je, naravno, činjenica jednokratne dostupnosti vrhunskog sadržaja za 1800 ljudi u prostoru ove dvorane. Po abecedi elitne kulture, takva je glazba u pravilu manje dostupna ili posve nedostupna svima. S druge strane, elitna je umjetnost takva po svom habitusu. Međutim, kao ravnateljica ove institucije preuzimam rizik za treću opciju jer želim ponuditi novi moment u programu, drugačiji alat kojim ćemo malo-pomalo mijenjati oblik tih elitnih koncerata. Namjera je takve koncerte otvoriti širem spektru publike. Financijski približiti, drugačije predstaviti, kako već tko voli reći. Primjerice, uveli smo program 'Postani klasičar – slušaj glazbu za 5!' gdje su ulaznice po cijeni od pet eura namijenjene učenicima i studentima. Naravno, ako koncert nije rasprodan. Taj model sada funkcionira odlično.

Naravno, pitanje je hoćete li subvencionirati cijenu ulaznice za skupe kulturne sadržaje?

Za neke tipove sadržaja definitivno treba subvencionirati ulaznice. Koji bi to bili programi i za koju kategoriju publike, još ne znam jer razgovori s Gradom u tom smislu još nisu počeli. Nije bilo vremena. Nisam sigurna da će se moći subvencionirati svi tipovi programa, za sve kategorije publike. Treba, također, znati da je u programskom smislu 2024. godina za mene 'zaključana' jer preuzimam naslijeđeni program, mogu razgovarati jedino o programu koji u Lisinskom počinje početkom 2025. godine.

Da ne bude zabune, nije stvar u 'opravdanju' elitizma sadržaja, nego u načinu njegove dostupnosti. Ne treba ponavljati da svaki tip sadržaja ima svoju publiku?

Ali možda baš treba ponoviti, jer je to temeljni princip poslovanja i egzistencije dvorane Lisinski: svaka glazba ima svoju publiku. Možemo, dakle, razgovarati i o karakteru elitističke glazbe, ali je važno znati s koje pozicije o tome govorimo.

Činjenica da je projekt obnove privremeno stopiran je pozitivna, iz više razloga. U situaciji građevinskih obnova u Zagrebu, Lisinski je trenutno jedina raspoloživa koncertna dvorana. A kad nam kažu da se moramo seliti, trebat će nam period od dvije sezone da se organiziramo

Pretplatnički ciklus 'Lisinski subotom' je bez sumnje garancija kvalitete programa. Konvencija oko koje se programira sadržaj?

Tako je. Upravo zato imamo potrebu, ali i obavezu da stvorimo nove programe s fokusom na drugačije sadržaje, za više slojeva drugačije publike.

Je li moguće postići da jedan, uvjetno rečeno komercijalni tip programa, financira onaj nekomercijalni? Koliko prostora ima u kalkulaciji najma dvorane u korist programa?

U startu sam mislila da ću lakše moći unaprijediti omjer termina najma dvorane i onih u kojima se predstavlja naša produkcija. Također sam mislila da će postojati mogućnost da se i u onom segmentu gdje dvorana jedino iznajmljuje prostor za vanjske produkcije mogu dogovoriti za sadržaj koji bi više odgovarao mojim kriterijima kvalitete. Ali brzo sam shvatila da se tu ne može intervenirati, jer je zadaća dvorane Lisinski da u iznajmljivim terminima bude jedino dobar domaćin, što uvijek jest. Postoji i kontingent termina kojima upravlja Grad Zagreb. Drugim riječima, ekonomska računica je komplicirana, a ulog za novi program time intrigantniji jer treba posložiti prioritete za maksimalno funkcionalan program.

Što se točno financira najmom dvorane Lisinski, program ili poslovanje?

Poslovanje, najvećim dijelom. Program se najvećim dijelom financirao od prodaje ulaznica. Barem je tako bilo do sada.

I to je štimalo?

Da, ali kvaka je u tome što Lisinski do sada praktički nije proizvodio vlastiti program, nego je prodavao sadržaj vanjskih produkcija u terminima koji su mogli biti namijenjeni za vlastite sadržaje. To je taj financijski model spojenih posuda. Pritom treba znati da jedino za ciklus 'Lisinski subotom' Grad Zagreb daje dio sredstava. Ministar-

stvo kulture općenito vrlo malo sudjeluje u financiranju programa Lisinskog, ali financira poslovanje Muzičkog informativnog centra (MIC) koji djeluje u sklopu dvorane Lisinski. Sponzorstva programa do sada nije bilo, kao ni suradnje sa stranim kulturnim centrima i veleposlanstvima u Zagrebu. Na sponzorstvima programa intenzivno radimo otkad sam ovdje došla i u tom smislu jako napredujemo. Lisinski ima ogroman potencijal za sponzorstva u kulturi, pri čemu ne mislim samo na uobičajenu frazu marketinga 'dodane vrijednosti', nego doista na neku drugačiju kvalitetu. Idealističku posve, zašto ne.

Glazbena lektira

Koje su ključne točke vašeg programa?

Uzimajući u obzir ograničenja brojem termina, financijama i kadrovima, novi program prije svega mora biti ekonomičan i održiv. U ideji novoga vodili smo se načelom od svega pomalo, ali u dinamici logičnog povezivanja. Da se elementi programa nadovezuju, pružaju mogućnost čitanja na različite načine. Da program uvodi zanimljivosti i korist različitim profilima publike. Primjerice, u novoj sezoni najesen pokrećemo novi koncertni ciklus u Maloj dvorani, koju ćemo ponovno vratiti koncertnom programu, za razliku od kazališnog koji je ondje do sada bio prioritet. Maloj dvorani ćemo konačno vratiti komorno muziciranje, jer ga u Lisinskom nije bilo jako dugo. Pokrećemo novi koncertni ciklus u kojemu će se izmjenjivati tri ansambla, Trio Elogio, Papandopulo kvartet i ansambl izvođačica: MARTINE FILJAK, MONIKE LESKOVAR, MARIJE ANDREJAŠ I DUNJE BONTEK. Svi ti koncerti će se izvoditi u dvije varijante: u večernjim terminima i jutarnjima, vikendom za djecu i mlade. Postojeće programe dvorane Lisinski u suradnji s vrtićima i školama nastaviti ćemo vikendima prije podne, a sad je namjera da, u suradnji s obrazovnim institucijama i nadležnim ministarstvom, pokrenemo program namijenjen najteže dohvatljivoj publici – tinejdžerima. Ideja je da se pokrene ciklus Glazbene lektire, gdje bi domaći ansambli izvodili, uglavnom kla-

sičnu, literaturu koja je obrađena u kurikulumu glazbene kulture. Naravno, taj je program sistemski najteže provediv i tek ga treba postaviti, ali sigurna sam da treba ići tim smjerom. Također, 26. svibnja održat ćemo prvi put 'Glazbeni piknik', manifestaciju kolažnog tipa programa za djecu i roditelje, koji bi se trebao održavati jednom godišnje, u svibnju. Važno nam je promijeniti kondicije koncertnog događaja.

Kažete, obnove dotrajale zgrade Lisinskog neće biti još najmanje dvije godine. Je li to dobro ili loše?

Dvorana nije opasna po život, ali njezin sistem klimatizacije potječe iz kasnih 1960-ih i pravo je umijeće postići ispravnu temperaturu u dvorani – što zasad uspijevamo bez greške. Međutim, klima je jedan od glavnih razloga zbog kojih se obnova dvorane odugovlači, to nije jednostavan posao. A kad obnova krene, dvorana se mora zatvoriti. Glavni projekt obnove je trebao biti gotov, ali je na moje inzistiranje privremeno obustavljen. Trebalo mi je, naime, par mjeseci forenzičke potrage za tim dokumentom, koji je bio 'zagubljen' između nekoliko administrativnih ureda u Gradu. Kad sam konačno dobila na uvid taj projekt, zaključila sam da u startu nije bio dobro postavljen jer je, ukratko, računao jedino na kozmetičke, a ne na sistemske zahvate u obnovi, koji su u trenutnim uvjetima neprikosnoveni. Projekt obnove je zato stopiran, Grad se s time složio. Ta je činjenica pozitivna, iz više razloga. U situaciji građevinskih obnova u Zagrebu, Lisinski je trenutno jedina raspoloživa koncertna dvorana. A u trenutku kad nam kažu da se moramo seliti, sigurno će nam trebati period od dvije sezone da se organiziramo jer se programi planiraju daleko unaprijed.

U idejnom smislu, što vam je želja?

Oduvijek mi je želja da o muzici prestanemo razmišljati 'svjetonazorski'. Ukratko, želja je da dvorana Lisinski postane ugodno mjesto za svakoga. Bez forsiranja, bez prenemaganja, bez velike drame. ■

Stevan Kostić: Gospođa – tajnoviti život Kriste Đorđević

(Vukotić Media, Beograd, 2023.)

PIŠE Goran Borković

Život za tri romana
– Krista Đorđević

Drugarica gospođa

IMA nekih životnih priča koje su toliko nevjerovatne da se po njima ne isplati snimiti film, jer bi gledaoci na izlasku iz kina sumnjičavo vrtjeli glavom misleći da su scenaristi pretjerali. Jedna takva 'nefilmčina' je i biografija KRISTE ĐORĐEVIĆ. Ovaj prikaz prekratak je da se pobroje tek osnovni podaci vezani uz buran život te Gospođe rođene u Zagrebu 1892., iste godine kad i JOSIP BROZ TITO u nedalekom Kumrovcu. Ni slutiti tada nitko nije mogao da će sudbina spojiti zagrebačku buržujku, čiji je otac SVETISLAV Šumanović bio podban i rođeni brat slikara SAVE Šumanovića i potomka siromašnih zagorskih seljaka.

Nakon školovanja u Zagrebu, Krista je obrazovanje nastavila u Beču. Šumanović je to svojoj jedinici mogao priuštiti. Kao jedan od osnivača Srpske banke nije imao problem s financijama. Budući da joj je majka umrla kad je imala tri godine, važnu ulogu u njenom životu imala je tetka PAULINA MATIJEVIĆ, supruga još jednog utjecajnog zagrebačkog Srbina VLADIMIRA MATIJEVIĆA. S 24 godine udaje se za ĐURICU ĐORĐEVIĆA, koji je medicinu završio također u Beču, a povijest ga pamti kao vrsnog dermatologa koji je spasio stotine ljudi od odlaska na frontu, a kasnije i kao pionira u borbi protiv prostitucije i veneričnih bolesti. Otuda priča nastavlja filmskom brzinom. Već u Zagrebu Krista i Đurica oformljuju kulturni krug i druguju s TINOM UJEVIĆEM, IVOM VOJNOVIĆEM, IVOM ANDRIĆEM... Poznanstva dodatno proširuju selidbom u Beograd, posebno s kumom MILOŠEM CRNJANSKIM i BRANISLAVOM NUŠIĆEM. Predestinirana za građansku elitu, Krista brzo ulazi u najviše krugove i postaje bliska prijateljica kraljice MARIJE KARADORĐEVIĆ. Poznanstva s vrhom vlasti koristi u planiranju i izgradnji paviljona 'Cvijeta Zuzorić', ali ne samo za to. Tridesetih godina Krista se preko IVE LOLE RIBARA i brojnih studenata, koje je obitelj Đorđević financijski pomagala, upoznaje s komunističkom idejom i ona počinje surađivati s ilegalcima koji su joj, kako je rekla,

imponirali impozantnom odgovornošću koju su gajili prema sebi i drugima. Bila im je tako bliska da je u njezinoj kući u centru Beograda u dva navrata boravio i sam Tito. U tim, za komuniste olovnim vremenima, Krista je bila vrlo važan faktor za ilegalce. Dovoljno je spomenuti da je tadašnjem partijskom vrhu u Pariz donosila povjerljive materijale iz Beograda. Na tavanu kuće bila je postavljena jedna od tri radiostanice koje je KPJ uopće imala za vezu s Kominternom u Moskvi. Na istom tom tavanu bio je i kufer s čuvenim partijskim zlatom koje je Krista na čuvanje krajem 30-ih godina povjerio Tito.

Dolazi, međutim, rat. Već prvog dana njemačkog bombardiranja Beograda jedna od bombi u potpunosti ruši njezinu kuću. Krista na zgaristu pronalazi istopljeno zlato koje predaje Titu nakon završetka rata. Legenda, ako joj je za vjerovati, kaže da joj je maršal tom prilikom rekao: 'Draga Krista, odavde svi odnose. Samo vi donosite.' U međuvremenu je Gospođa, kako su je zvali i partizani ('Bila je jedina jugoslovenska partizanka koja je bila gospođa među drugaricama', zapisao je DOBRICA ĆOSIĆ, s čijom je obitelji nakon rata cijelo desetljeće dijelila stan), pred nacističkim progonom bježala iz Beograda u južnu Srbiju, za dlaku izbjegla četničku odmazdu vješto se pozivajući na poznanstva s vladom u izbjeglištvu od koje još tokom rata u ime nove vlasti preuzima Crveni krst, a sve to dok joj je otac član ustaškog PAVELIĆEVOG Sabora u NDH.

Još puno toga stalo je u jedan život u koji je prozor tek odškrinuo, kako je napisao, autor STEVAN KOSTIĆ, kojeg šira javnost poznaje kao novinara u magazinu Oko Radiotelevizije Srbije, a nama su ga preporučili u Centralnoj Prosvjetinoj biblioteci u Zagrebu. Drugarici Gospođi duboki naklon, a čitaocima koji vole biografske knjige topla preporuka. ■

Okus ljubavi (r: Anh Hung Tran)

(2023.)

PIŠE Damir Radić

Benoît Magimel i Juliette Binoche u kuhinji

Anatomija jela

Priča o neformalnoj obitelji puna gastronomskog hedonizma

GOOTOVO 35 godina nakon što je u Cannesu prikazan vjerojatno najpoznatiji 'kulinarsko-gurmanski' film ikad snimljen, 'Babetina gozba' GABRIELA AXELA nastala prema priči slavne KAREN BLIXEN, na istom je festivalu premijeru imao najnoviji pretendent na titulu prvaka neformalnog žanra posvećenog kuhanju i užitku u jelu, 'Okus ljubavi' ANHA HUNGA TRANA. Za razliku od danskog filma nagrađenog Oscarom u kojem krajem 19. stoljeća Francuskinja izbjegla od ratnih zbivanja u domovini utočište pronalazi u Danskoj i tamo u znak zahvalnosti priprema spektakularan objed, francuski film vijetnamskog režisera, nagrađen u Cannesu za najbolju režiju, radnju smješta u samu kuhinju najvrhunskije kuhinje, naravno francuske, također krajem 19. stoljeća. U Francuskoj školovani Tran adaptirao je roman frankofonog Švicarca MARCELA ROUFFA iz 1924., angažirajući u glavnim ulogama nekadašnji stvarni ljubavni par, već, slobodno se može reći, legendarnu JULIETTE BINOCHE te kudikamo manje poznatog, ali svakako uglednog BENOÎTA MAGIMELA, nekoć mladog partnera iskusne ISABELLE HUPPERT u HANEKEOVOJ 'Pijanistici' nastaloj prema nobelovki JELINEK, a aktualno najistaknutijeg po glavnoj ulozi u velehvaljenoj SERINOJ 'Priči s Pacifika'. Njih dvoje tumače glasovitog gurmana i kulinarskog velemajestora Dodina Bouffanta i njegovu vrhunsku kuharicu i neformalnu ljubavnu partnericu Eugénie koji zajedno žive, ali često i rade (pripremaju objede) u njegovu dvorcu. Treća članica domaćinstva je mlada Viollete (GALATÉA BELLUGI) koja dovodi svoju još mladu, kulinarski iznimno talentiranu nećaku Pauline (BONNIE CHAGNEAU-RAVOIRE) na kuharsku izobrazbu. Njih četvoro u filmu funkcioniraju kao mala i skladna obitelj koja jako uživa u onom što zajednički rade u prezentaciji plodova tog rada izabranim gostima, u rasponu od Dodinovih uglednih i dobronamjernih prijatelja do orijentalnog princa koji je Dodina pokušao impresionirati svojom kulinarskom ponudom.

Najupečatljiviji dio filma otvarajuća je sekvencna na koju otpada gotovo četvrtina njegova trajanja i koja kombinacijom fluidne

kamere i funkcionalnih rezova elaborirano i dinamično prikazuje pripremu sljedova jela za četvoricu Dodinovih prijatelja i njega samoga. Kolega kritičar MARKO STOJILJKOVIĆ ustvrdio je da je 'Okus ljubavi' zapravo pornić s procesom pripreme hrane i jedenjem umjesto seksa, a ako se slijedi ta asocijacija, koja svoje uporište ima u zajedničkom hedonizmu pornografskih i gastronomskih filmova s vrhuncem u orgazmu, duga početna sekvencna brojem svojih učesnika odgovarala bi orgiji, i to primarno homoseksualnoj s hetero začinom – naime, u vrhunskoj hrani koju priprema jedna (zrela) žena, a pomaže joj i goste poslužuje druga (mlada) uz asistenciju treće (najmlađe), samostalno uživa skupina samih sebi dostatnih (zrelih) muškaraca, koja se tek nakon što je svršila s vrlo dugim objedom dolazi pozdraviti s kuharicom. Tran je u film ubacio i dva kratka prizora izravne seksualnosti (Dodinov dolazak Eugénie koja se obnažena pere te njegovo prilaženje njoj dok gola leži na krevetu, u oba slučaja okrenuta mu leđima), no koliko god ti prizori imali finu erotsku notu, posve je jasno da redatelju na kraj pameti nije bilo da seksualnom senzualnošću konkurira onoj gurmanskoj. Erotski prizori začini su temeljnom sadržaju, u ovom slučaju ne onaj koji presudno određuje okus, nego diskretno dinamizira ponudu. Priča o neformalnoj i sretnoj obitelji u završnici dobiva preljev velike tuge, nakon koje će uslijediti zaključak sa svjetlom na kraju tunela, ostavljajući gledatelje zadovoljne konzumiranjem lijepog i ukusnog filma. Tom filmu ipak nedostaje više stilske ekstraordinarnosti – a sadrži i višak u vidu pomalo patetične scene Dodinova zamišljaja sreće s Eugénie nakon što je ona minula – da bi ga se doživjelo kao vrhunsko ostvarenje. ■

PREPORUKE: MUZIKA

Kim Gordon:
The Collective
(Matador)

VECINA osvrtu na 'The Collective', drugi solo album KIM GORDON nakon raspada Sonic Youth, koji je izišao 8. marta, ističe neočekivanu vitalnost i intenzivnost izvedbe. Baš kao i njen prethodni samostalni album 'No Home Record', i ovaj je nastao u suradnji s JUSTINOM RAISENOM, alt pop producentom poznatim po eklektičnim produkcijama za širok raspon izvođača od kulturnih favorita poput SKY FERREIRE i YVESA TUMORA do megazvijezda poput DRAKEA. Pomalo neočekivane usporedbe s aktualnim valom hip-hopa potaknuo je sam Raisen, istaknuvši kako je najavni singl 'Bye Bye' nastao na temelju nesuđenog beata za PLAYBOIJA CARTIJA. 'The Collective' je tek-

sturalan, kolažan i abrazivan, no njegova hiperdistorzirana estetika u jednakoj se mjeri može povezati sa spomenutim Cartijem ili Death Grips, koliko i s ritmičkim udarom Rolandove ritam mašine iz najboljih dana Big Black. Reference samo vode do jednog od lajtmotiva četrdesetogodišnjeg rada Gordon i Sonic Youth, odnosno fascinacije i flertanja s *mainstream* kulturom bez želje da se bude njenim dijelom. Tematski gledano album je aktualan, preokupiran internetom, neprekidnim slijedom sadržaja i svjetlima pametnih telefona, no lišen moraliziranja ili velikih pouka o nedostatku povezanosti ili opipljivog iskustva. Prepoznatljivo sarkastični stihovi struje svijesti istodobno mogu biti fragmenti iz tekstova WILLIAMA S. BURROUGHSA, ali i tweetovi izvađeni iz konteksta. U svijetu Kim Gordon avangarda i kič oduvijek su dvije strane istog novčića i to se u njenim izravnijim, manje apstraktnim izdanjima poput ovog najbolje osjeti.

Moor Mother:
The Great Bailout
(Anti)

CAMAE AYEWA poznatija kao MOOR MOTHER od svog je eksplozivnog debija 'Fetish Bones' iz 2016. prošla kroz impresivan raspon stilova i žanrova, a da zapravo uopće nije puno promijenila svoj vokalni pristup na pola puta između slam poezije i repanja. 'The Great Bailout', njezin friški samostalni album, zahvaljujući brojnim vokalnim i instrumentalnim gostima djeluje kao raskošno sumiranje svih njenih dosadašnjih interesa od eksperimentalnog hip-hopa, dekonstruirane klupske

glazbe do free jazz-a i ambijentalne glazbe. Različiti glazbeni elementi tvore podlogu za cjelovito narativno putovanje koje više nalikuje radio-drami ili eksperimentalnoj operi nego klasičnom albumu podijeljenom u samostalne pjesme. 'The Great Bailout' tematizira početke transatlantske trgovine

robljem, a Ayewa i njezini gosti pobrinuli su se da zvučna slika odgovara mučnini i intenzivnosti teme bez obzira na to radilo se o uvodnom gospelu 'Guilty' s LONNIJEM HOLLEYEM ili potmulim bas udarcima i radikalnom zvučnom dizajnu 'Death By Language'. Zastrašujuć, ali itekako dobrodošao album.

Persher: *Sleep Well*
(Thrill Jockey)

ARTHUR CAYZER aka PARIAH i JAMIE ROBERTS aka BLAWAN dvojica su britanskih producenata najpoznatijih po svom radu na postdubstep i techno scenama, a zajedničke snage su već udružili u techno projektu Karren. Persher je njihova najnovija, izrazito zabavna i bučna reinkarnacija u kojoj spajaju synthpunk, noise rock, sludge metal i grindcore. Humor, baš kao i oštre industrijske teksture i otprije su obilježje njihovog rada. Blawana je proslavila crnohumorna techno himna 'Why They Hide Their Bodies Under My Garage?', a Pariah je već na ranom EP-ju 'Safe Houses' iz 2010. pokazao sklonost slojevitim, mračnim teksturama. No unatoč određenim afinitetima

naznačenima kroz njihove elektroničke projekte, teško je bilo očekivati maničnu energiju, apsurdistički humor i opuštenu pristup ovog albuma. 'Sleep Well' rijedak je primjer ostvarenja koje neprekidno pleše na granici parodije i iskrene posvete žanrovima kojima se izvođači inače ne bave, a njegov intenzivni, do maksimuma gurnut zvuk najlakše je opisati kao susret The Residents i Napalm Death.

■ Karlo Rafaneli

Književnica i aktualna dobitnica
nagrade Goran za mlade pjesnike

SILBA LJUTAK Književnost
je prostor u kojem možemo
voditi civilizirani rat protiv
nepravdi koje nas tište

Organizacijski odbor Goranovog proljeća nedavno je objavio da je žiri za nagradu Goran za mlade pjesnike kao pobjednički ove godine jednoglasno izabrao vaš rukopis 'Kuća na otoku'. Što vam znači ta nagrada?

Ta mi nagrada zaista puno znači, ne samo zbog objavljivanja prve autorske knjige već i zbog toga što je ona bila moj prozor u naš mali, ali vrlo bogat književni svijet. Pisanjem poezije sam se intenzivnije počela baviti početkom 2019. godine, a kada je došlo do ideje objavljivanja, bila sam izgubljena gdje započeti. Osim nekoliko kulturnih književnih časopisa koje smo spominjali na satovima književnosti u srednjoj školi i u kojim mi se tada činilo nemoguće objaviti, nisam znala kako i gdje napraviti prvi korak. No znala sam da postoji Goranovo proljeće i nagrada Goran za mlade pjesnike. Tako sam počela istraživati prijašnje dobitnike, gdje su oni sve objavljivali, na koje su se na natječaje još prijavljivali te sam tako otkrila sve ono što se nalazi 'ispod površine'.

U obrazloženju stoji da je 'Kuća na otoku' i 'pjesničko svjedočanstvo ženske emancipatorske snage'. Kako gledate na emancipatorski potencijal književnosti? Koje su vam teme u tom smislu važne, ili bolje rečeno za što smatrate da se vrijedi boriti i književnim sredstvima?

Potencijal književnosti je općenito neizmjeran, posebice u pogledu emancipacije. Književnost je prostor u kojem možemo slobodno i bez pritiska jasno definiranih smjernica i tema o kojima je prikladno govoriti iznijeti bilo koju ideju te na taj način voditi svoj mali civilizirani rat protiv nepravdi koje nas tište. Književnim sredstvima se stoga vrijedi boriti za sve ono što je pojedincu koji piše osobno važno, a kao budućem psihologu naročito su mi značajne teme koje se bave mentalnih zdravljem,

Foto: Privatna arhiva

meduljudskim odnosima, introspekcijom te izgradnjom samopoštovanja i pozitivne slike o sebi.

Koji su vam sljedeći književni i umjetnički koraci?

Pisati i dalje. Uređivati druge pjesničke rukopise koji čekaju u ladici te pokušati i njih objaviti, bilo putem nekog natječaja ili izravno u suradnji s izdavačem. Dosad sam se uglavnom fokusirala na poeziju s obzirom na to da ona pruža jedinstvenu mogućnost za izražavanje misli i osjećaja te regulaciju istih, ponekad bez nužnog planiranja i metodologije. Te bi misli na papiru često ispale nestrukturirane i razbacane te bi tek (ponekad vrlo dugim) procesom uređivanja dobile svoj smisao i konačno formu. Čini mi se kako proza ipak zahtjeva nešto drugačiji, studiozniji pristup i u nadolazećem bih se periodu voljela okušati u tome. Osim pisanjem, također bih se više voljela baviti fotografijom te jednog dana organizirati vlastitu izložbu. Fotografске su ideje još uvijek u povojima, ali ona za sada najrazrađenija spaja književnost s ovim vizualnim medijem i bavi se temom mentalnog zdravlja.

■ Ana Grbac

KVADRAT

OVOGODIŠNJI dobitnik Goranovog vijenca je MIROSLAV KIRIN. Njegov pjesnički talent na Goranovom je proljeću prepoznat još 1989. kada je nagrađen kao mladi pjesnik, a nakon niza zapaženih zbirki poezije, antologija, proza, eseja i jednog autofikcionalnog romana pripala mu je i ta ugledna nagrada za ukupan opus i iznimna dostignuća u hrvatskoj književnosti.

■ A. G.

Foto: Goranovo proljeće

Zrake promjene

Fever Ray imaju osebujan glas, glas koji zvuči i muški i ženski, a opet ni muški ni ženski. Naglasci su nepredvidivi, vokalne krivulje ekscentrične. Na prethodnom je albumu hvatanje za ideju slobode bilo gotovo nesnosno euforično, no na novom ne forsiraju, a s time dolazi i prostor za uranjanje u ranjivost

DA nije velike ploče s neonskim natpisima, bila bi to samo jedna u nizu bijelih zgrada. Stojim ispred 'pariškog hrama glazbe', kako su Olimpiju vazda opisivali naši mediji. Doduše, skoro pa isključivo onda kad su u njoj koncerte imali muzičari iz Hrvatske. Mnogi nakon rata nisu htjeli nastupati u Srbiji, ali su svi htjeli u Olimpiji!

Srećom pa šanse za šansonu te večeri nema. Velikim crvenim slovima iznad ulaza najavljuje se nastup FEVER RAY. Pod tim se imenom krije KARIN DREIJER iz Švedske, trenutno na europskoj turneji s novim albumom 'Radical Romantics'. Prije prvog samostalnog albuma 'Fever Ray' 2009., Dreijer je s bratom OLOFOM činila legendarni elektronski pop duo The Knife. Ako nikad niste tijelo izvijugali kao glista nakon kiše na njihovu 'Pass this on', jeste li uopće živjeli?

'Radical romantics' iz 2023. treći je samostalni album Fever Ray, nakon albuma 'Plunge' iz 2017. Po jedan album u svakom desetljeću, jer puno je toga u životu što valja kroz muziku i izvan muzike proći i provući. Primjerice, to da se nakon albuma 'Plunge' Karin razvela (hetero brak s dvoje djece) i autala kao nebinarna osoba. Za sebe su počeli koristiti zamjenicu 'they', za koju u ovom tekstu koristim hrvatsku varijantu 'oni'. To je dosta manje sretno rješenje od engleskog i rodno nimalo neutralno, nek mi oprostite Fever Ray, drugi ću put valjda pametnije.

U redu ispred Olimpije čakula se uglavnom na francuskom, tu i tamo pokoja grupa ljudi priča na engleskom. I prije nego se otvore vrata dvorane, miris u zraku najavljuje alkohol i stolice od baršuna. Po odjevnim kombinacijama koje nosi većina posjetitelja to bi lako mogao biti i Berlin. Znam da ipak nije jer dvorana uzvicima odobravanja ispruća iransku elektro izvođačicu UROISH koja svoj nastup završava skandiranjem 'Free Palestine'. Uz Uroish, predgrupa Fever Ray je LSDXOXO, američki DJ čiji ghetto techno zvuk zadnjih godina za bazu ima baš tu nesretnu Njemačku.

Dok se nakon njegovog nastupa čeka da Fever Ray izađu na pozornicu, jedan stariji čovjek u dvorani lista neki časopis. Na licu nosi masku, na rukama plastične rukavice. Ljuljuškao se dok je LSDXOXO pjevao 'ja sam bolesna kučka i volim nastran seks', a sad pažljivo motri modne reklame u časopisu. Na prve titraje plavog svjetla koje se s pozornice grana prema kraju dvorane, čovjek odmiče štivo.

'Prvo želim reći da mi je žao', odzvanjaju dvoranom početni stihovi pjesme 'What

they call us' s recentnog albuma. 'Radical romantics' nije zapravo album o ljubavi, koliko o tome što činiti da bismo mogli voljeti. Sve sorte ljubavi kao voljenje – glagol, radnja, nešto što zahtijeva vrijeme i predanost. U video spotu za 'What they call us' nezadovoljni uredski radnik/ca pokušava saznati nešto o ljubavi, ali matematički, kao da traži jednadžbu koja bi spriječila povrijeđenost. Nema od toga vaje.

Na pozornici Olimpije Fever Ray blago drhtavim glasom pitaju 'mogu li te držati samo minutu?'. Sjajne prateće pjevačice doprinose nadrealnom zvuku, oštrici ranjivosti koja sjecka zrak. Fever Ray imaju osebujan glas, glas koji zvuči i muški i ženski, a opet ni muški ni ženski. Naglasci su nepredvidivi, vokalne krivulje ekscentrične, sve je porozno, kao da dolazi iz nekog drugog svemira. Teško je povjerovati da ljudsko biće umije tako pjevati, da se ne radi o podvali tehnologije, da je u pitanju tijelo, a ne maestralna mašinerija.

Prije šest godina Fever Ray su s albumom 'Plunge' gostovali u Beču. Na pozornici hale u Gasometru enturaž od šest muzičara/ki izgledao je kao okupljanje sotonskih klanova koji su se u penziji odlučili baviti profesionalnim hrvanjem. Zastrahujuća muzika, ali i muzika na koju se pleše. 'Plunge' je bio grozničav album nabijen žudnjom, u vrtoglavu plesnim pjesmama poput 'To the moon and back' ekstatično se dahtalo stihove 'želim ti proći prstima po pički!' Tog se bečkog koncerta prisjećam dok gledam kako Fever Ray izvode 'To the moon and back' na pariškoj pozornici. Seksualna razigranost i dalje je prisutna, ali nastup čitavog kolektiva mirniji je, manje histeričan. U bijelom odijelu, s kratkom kosom zali-

zanom i par čuperaka gelom oblikovanih u male đavolje robove, Fever Ray izgledaju kao gušter iz kasino kluba. Minimalna su i blago senzualna kretanja tijela naprijed i nazad, a pred kraj pjesme bacaju par ruža prema publici. Crvena svjetla zatim obliju dvoranu na pjesmu 'Shiver' (uz ponavljanje stihova 'i samo želim drhtati'), na koju se nježno njišu i prateće pjevačice i muzičarke na bubnjevima i klavijaturama.

Na prethodnom se albumu radikalnost činila kao imperativ, hvatanje za ideju slobode bilo je gotovo nesnosno euforično. Fever Ray ovoga puta ne forsiraju, a s time dolazi i prostor za uranjanje u ranjivost, prihvaćanje neizbježnih gubitaka i poraza. Opipljiva je spoznaja da se može i zastati s jakim, teškim emocijama, čak i ako vam je prvi instinkt pobjeći, pretući nekoga, pobjebati nekoga, nadrogirati se – učiniti bilo što da malo ublažite bol. Publika je itekako izložena toj spoznaji, pa svi djeluju ganuto. Ljudi smo, jebote! Ustaje se iz crvenih stolica, pleše, podižu pesnice.

PONIRANJE u mračnije dijelove sebe (i sistema) na novom je albumu najeksplicitnije u pjesmi 'Even it out', za čiji su aranžman zaslužni stari crnjaci TRENT REZNOR i ATTICUS ROSS. Pjesma je napisana iz perspektive roditelja koji zamišlja osvetu za svoje dijete koje je maltretirano u školi. U pratećem video spotu *drag queen* matrijarh otima klinca zlostavljača, kopa grob kako bi ga živog zakopao i na kraju se na taj grob popiše. 'U stvarnom životu, kada vaše dijete bude maltretirano, pokušavate učiniti sve što je moguće, ali ostajete unutar onoga što je legalno. A sistem još uvijek ne funkcionira

tako dobro. U umjetnosti možete istraživati svoje osjećaje, odvesti stvari malo dalje. Zato što pokušavate vratiti samopoštovanje kada vam je učinjena nepravda', kazali su o 'Even it out' Fever Ray u jednom intervjuu. Još od The Knifea, muzika je za Dreijer nešto što vas malo pridrži za ruku dok radite na političkim promjenama.

Na tom tragu – nisu Fever Ray ljudi jer pjevaju o tome kako bi prikrali nekog klinca, lud je sistem koji dovede do toga da netko poželi priklati nekog klinca (iako to naravno u stvarnom životu neće napraviti, jer i dalje uvažava i dio vlastite odgovornosti). 'Cut, cut, cut, cut, cut, cut, cut, cut, cut, cut, cut, cut, cut, cut, cut, cut', odzvanja čitavom dvoranom, a bijela svjetla bičuju pozornicu dok Fever Ray i prateće pjevačice drže ruke visoko dignute u zraku. Prerezati se mora i vlastiti nagon prema ludilu.

Prije petnaest godina Dreijer je debitirala u potpunom mraku, u teškim ogrtačima koji su joj zaklanjali lice pjevala je o mučnoj klaustrofobičnosti majčinstva. Prvi je album Fever Ray svijet tableta za pranje posuda i betonskih zidova među kojima se ne spava mjesecima, prozaičnih, ali neostvarenih želja poput one izrečene u pjesmi 'Triangle walks': 'Mogu li svratiti? Trebam se odmoriti, malo nasmijati'. Nepopularna pitanja i opažanja o roditeljstvu Fever Ray pionirski nam postavljaju posljednjih petnaest godina.

Politička dosljednost evidentna je i u tome s kime i kako surađuju. I na ovoj turneji radi se o kolektivu žena i nebinarnih svirača, plesača, tehničara – od sjajne bubnjarice ROMARNE CAMPBELL i SARAH LANDAU koja stoji iza genijalnog dizajna svjetla, do vrsne kostimografkinje ANNE ULFUNG ARNBOM. Sve su one i oni zaslužni za činjenicu da koncert Fever Ray nije svirka uživo, nego istančano promišljeni, pulsirajući trodimenzionalni šou. A u njemu, na pragu pedesete, Fever Ray su spremni za istinske isprike i pitanja poput 'mogu li ti vjerovati?', upućena podjednako ogoljeno i odgovorno sebi, koliko i drugima.

Prije šest sam godina nakon koncerta po smrznutom Beču hodala satima, čekajući prvi jutarnji autobus za Zagreb. Maničnim muzičkim trzajima u ušima zorom su se pridružili glasovi gatarbajtera na kolodvoru. Jedna je žena govorila da nema para da pokopa sestru u pristojnoj kapsi. Po izlasku iz Olimpije, razvaljene se duše spuštam u pariški metro, a u njemu duva hladan zrak i spavaju beskućnici. 'Ova zemlja čini jebanje teškim, to nije način da me se voli', čujem i dalje kako pjevaju Fever Ray. ■

Muzika je za Fever Ray nešto što vas pridrži za ruku dok radite na političkim promjenama (Foto: Screenshot/YouTube)

TV RAŠETANJE

Kad krunica
kaže da

PIŠE Boris Rašeta

U crkvi svetog Blaža u Zagrebu kršteno je osmero malih Filipinaca. Hrvatska je prije pet-šest godina bila monokromatski dosadna, ali demografski trendovi, vlast i tržište rada diktiraju svoje. Na užas konzervativaca, postajemo zemlja duginih boja. U istoj župi od početka godine krstili su više filipinske nego hrvatske djece

Novi dan, N1,
8. ožujka, 8:00

ŽARKO PUHOVSKI kaže da je opozicija proizvela bau-bau efekt. Što je to? To je dojam da su veliki i moćni, iako se u biti ne događa ništa. 'SDP je konačno rekao da nije stranka ljevice. Osim Radničke fronte, koju su jedva progutali, nijedna stranka nema ni l od lijevo', rekao je Puhovski, dodajući da su među nositeljima lista samo tri žene, što bi u Njemačkoj bio skandal, ali kod nas nije. Vodeća stranka opozicije, povrh toga, nije pokazala nikakav program. Za što glasati? 'Dobrim dijelom se šlepaju za Vladinim programima. Nisu inzistirali na željeznici umjesto autoputa, na decentralizaciji, ukidanju županija... Ne mogu ni r od radikalnog predložiti, a htjeli bi biti ljevica! Također, govoriti samo protiv korupcije nije dovoljno. Oni nisu korumpirani jer nisu bili na vlasti. Nisu bili na kušnji, kako bi rekli stari vjeroučitelji. Kad nisu na kušnji, lako je biti na poziciji da šire moralnu paniku, kako netko reče – mogu odoljeti svemu osim kušnje. Korupcija je strašan problem, ali to nije dovoljno za dolazak na vlast. Nije i ne može biti glavni problem. Osim govorenja 'oni su lopovi', trebat će nešto drugo da se sruši HDZ. Oni pokušavaju korupciju dovesti do PLENKOVIĆA, ali još nisu uspjeli, pa ispada da je kriv zbog loše personalne politike, da postavlja loše ministre i to je nedvojbeno činjenica. On s druge strane ima neke druge argumente i to će biti znak da nećemo imati ozbiljnu kampanju, imat ćemo prepucavanja', zaključio je Puhovski.

Točka na tjedan,
10. ožujka, 9:00

MILA MORALIĆ napravila je sjajan posao u Luksemburgu. Potegnula je do te državnice da bi razgovarala s LAUROM CODRUȚOM KÖVESI – europskom tužiteljicom, 'skupljačicom skalpova' – i doznala više o razvoju događaja u Hrvatskoj. Moralić je izuzetno inteligentno vodila razgovor: ako bi tužiteljica bila preopćenita ili tvrdila da ne može komentirati temu, novinarka bi preformulirala pitanje i uglavnom uspjela

dobiti što je htjela. Iz Kövesina istupa saznali smo, ako smijemo čitati između redaka, da će europski istražitelji nastaviti raditi na slučaju 'Geodezija', a da se hrvatski dužnosnici, ako time nisu zadovoljni, mogu žaliti sudu u Luxembourg. To bi, ako uskoro dođe do hapšenja, moglo itekako utjecati i na političku situaciju u Hrvatskoj. Kövesi je, govoreći o Rumunjskoj u kojoj su političari 'stvarali dimnu zavjesu' tvrdeći da nije važno je li novac ukraden, nego tko vodi istragu, zapravo sve rekla i o nama. 'Radi se o školskom primjeru političara koji pred građanima stvaraju dimnu zavjesu. 'Dragi građani, nije važno je li došlo do prevare, pitanje je tko je nadležan. Je li nadležan EPPO i obavlja li dobar posao s predmetima?' Uvijek sam reagirala na to i nastavit ću reagirati', kazala je tužiteljica. Plenković, smatra ona, ne bi smio govoriti o predmetima i nadležnostima, to nije njegov posao. 'To nije posao javnosti ni političara, nego pravosuđa, i upravo to činimo. Ponavljam: ovdje se ne radi o tome tko je nadležan, nego o tome je li počinjena prevara, je li itko pokušao otkriti istinu i treće, ako je istina ono što je premijer rekao, svi želimo doznati je li prevara počinjena ili nije', kazala je tužiteljica.

Nedjeljom u 2, HRT,
10. ožujka, 14:00

KOD STANKOVIĆA smo čuli najduhovitiju rečenicu tjedna. Izrekao ju je MARIO RADIĆ iz Domovinskog pokreta. 'Smatram da Plenković prvenstveno želi napraviti koaliciju sa strankom Možemo, a mi smo na zadnjem mjestu jer oni prate iste globalističke politike. Neki dan se Plenković rukovao sa SOROSEM mladim, a to je isti Soros koji je pokrovitelj Možemo. Oni su najveći sluge kapitala i najlakše će se dogovoriti', rekao je Stankoviću i dao nam priliku da se od srca nasmijemo. Koalicija HDZ-a i Možemo posve je nezamisliva. Radić je otkrio i da se dogovaraju s KOLAKUŠIĆEM, SINČIĆEM i LOVRINČEVIĆEM, što bi, uspije li, dovelo do stvaranja Frankenštajna. To su najveći opsjenari u zemlji. Radić je otklonio mogućnost koaliranja sa HDZ-om, ali vrlo obazrivo i ne baš uvjerljivo. 'U HDZ-u se događaju tektonske promjene i gospodin Plenković je više-manje već bivši, samo što mu to još nitko nije rekao. Svi ti njegovi nosioci jedinica, svi ljudi kojima se okružio, oni

zovu nas. Većina njih nisu zadovoljni, i to iz više razloga. Možda Plenković želi graditi političku karijeru pa ga ne zanima što će biti u Hrvatskoj, ali većina tih ljudi ima djecu i itekako ih zanimaju ta pitanja', rekao je Radić i ulio nam čvrstu nadu da bi država koju bi vodio premijer PENAVALA bila Eldorado.

Dnevnik, NOVA TV,
10. ožujka, 19:00

UCRKVI svetog Blaža kršteno je osmero malih Filipinaca. To je još do jučer bilo nezamislivo. Hrvatska je prije pet-šest godina bila monokromatski dosadna, ali demografski trendovi, vlast i tržište rada diktiraju svoje. Na užas konzervativaca, postajemo zemlja duginih boja. Ulazimo u populacijsko 'novo normalno'. U istoj župi od početka godine krstili su više filipinske nego hrvatske djece, točnije dvanaestero Filipinaca i desetero Hrvata. Krajem studenoga prošle godine broj stranih državljana kojima su izdane dozvole za rad i boravak premašio je 160 tisuća. To je poprilično populacija Splitske! Više od 70 tisuća ili oko 45 posto ih je iz regije, a iz azijskih zemalja oko 41,5 tisuća ili 35 posto, najviše iz Nepala, Indije i Filipina. Ukupan broj radnih dozvola ove godine mogao bi premašiti 200 tisuća, pa bi broj stranih radnika do 2030. mogao dosegnuti 400 do 500 tisuća, kažu stručnjaci. U RTS-ovu Dnevniku istoga dana doznajemo da je u Beograd lani došlo 70 posto više stranih radnika nego godinu prije; veseli se, srpski rode. Potom šaltamo na HRT-ov Dnevnik u kojem se opet govori o krštenju Filipinaca u svetom Blažu. Povijest je ubacila u petu, tržište djeluje munjevito, a stara, dobra dijalektika – stalna na tom svijetu samo mijena jest – opet sve objašnjava.

Noć Oscara, HRT,
10. ožujka, 23:21

UVIJESTIMA iz kulture DANIEL RAFAELIĆ eruditno je opisao sve koordinate dodjele Oscara, nagrade koja lagano klizi prema 'bulevaru sumraka'. Oscar je star, ocvaio, podvrgnut političkoj moći, pa je većinu nagrada pobrao do zla boga dosadni 'Oppenheimer', premda su – prema našem mišljenju – 'Ubojice cvjetnog mjeseca' neusporedivo bolji film. No on govori o genocidu nad Indijancima u Americi, a za to 'još nije vrijeme'. Drugi film nadmoćan 'Oppenheimeru' je 'Zona interesa' (Oscar za najbolji strani film), koji govori o šutnji o zlu. Žena šefa Auschwitzta ne primjećuje što se zbiva iza ograde njene vile smještene uz logor, mjesto iz kojega katkad prokulja dim i začuju se strašni zvuci. Ona uzgaja cvijeće i povrće u bašti, odgaja djecu. Svatko, pojedinačno i kolektivno, šuti o nekom zlu i brine se za sebe, univerzalistička ideja poražena je činjenicama svakodnevice, ustuknula pred nerazorivim konceptom sukoba civilizacija. ■

Jedan od malih Filipinaca koji je kršten u Zagrebu (Foto: Screenshot/Nova TV)

366

12

7

24